

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

HAZRETİ ÖMERÜ'L-FÂRUK

Radıyallahü Anh

Ramazanoğlu
MAHMUD SÂMÎ

 ERKAM
YAYINLARI

Hız. ÖMER diyor ki:

- ✓ *Sırrını ketm eden kendine hâkim olur.*
- ✓ *İnsanların en akıllısı, insanların harekâtını en iyi takdir edendir.*
- ✓ *İş bir kerre geri kalırsa hiçbir vakit ilerleyemez.*
- ✓ *Bir suâl soran adamın suâlinden onun seviyye-i akliyyesini anlarım.*
- ✓ *Günah işlemekten vazgeçmek, tövbe ile uğraşmaktan daha kolaydır.*
- ✓ *Bana hatâlarımı gösteren adamdan Allah râzı olsun.*
- ✓ *Başkalarını ıslâh etmek için kendinizi ıslâh etmeniz icâb eder.*
- ✓ *Bir adamın şöhretine, görünüşüne aldanmayınız. Bir insanın namaz ve niyazına bakmayınız, aklına ve doğruluğuna bakınız.*

SUNUŞ

H. z. Ömer -radiyallahu anh-:

İsmi tarihte adaletle beraber anılan ve Hakk'ı batıldan temyizde "Farûkıyyet" i dillere destan olan Hazret-i Ömer, Allah'ın Resûlü'nün yetiştirdiği ikinci adamdır.

İslâm olmadan evvelki hayatı ile İslâm olduktan sonraki hayatı arasında başdöndürücü farklar bulunan zât...

İmânı, ilmi, irfânı ve hizmeti ile dünyaya nizam koymuş; re'y ü beyânına uygun âyet nâzil olmuş, Hâlık ve mahlûkuna riâyette gecesini gündüzüne katmış insan...

İslâm'ın ortaya koyduğu hakikatleri anlamaktaki *firâseti*, *Din'in esaslarını tatbik etmekteki dirâyeti*, *nassa uygun prensipler vaz'etmesi*, *tesisler kurması*, *adam idare etmesi*, *vazifesine ehil adam yetiştirmesi*, *tefrika-yı önlemesi*, *fitneyi bastırması*, *birlik sağlaması*, *belde-ler fethetmesi*, *yerine jöre sert veya yumuşak hüsn-i idâresi* beşer târihinde adını unutturmayacak derecede yüksektir.

Hak Resûlü'nün rihletinden sonra onun birinci adamı, yâr-ı gâri, Sıddıyk-ı A'zam'ı ona halife yapmaktaki öngörüşün sahibi ve Hazreti Sıddıyk'a Cenâb-ı Fârûk olarak refâkatı zamanlarında, beraber icrây-ı hükmetmeleri sâyesinde bir sene mahkemelerin kapalı, hapishânelerin açık bulunduğunu târih ancak bir defa kaydetmiştir.

İnsan olarak nebîlerden sonra efdaliyetleri nass ile sâbit Şeyhayn'den biri olmuş, bilcümle insânî, islâmî, siyâsî, idârî meziyyetlere sahip bulunması her asırda, her güzel işde örnek alınacak durumu onu dünyâ durdukça unutturmayacaktır.

Zekâsı, cesâreti, firâset ve fetâneti, meşrû' olarak söze, şîire, ruh ve beden terbiyesine verdiği değerler ve onların tatbikinde meydana koyduğu esaslar, eimme-i dîne, muhakkıklara ve velîlere huccet olmuştur.

Meziyyetleri, kitablıklar dolusu yazılsa bitmez. Avrupa ve Asya'da hakkında en çok kitab yazılanlardan biri de Hazret-i Ömerü'l Fârûk -radiyallahu anh-dır.

Çok muhterem **Mahmûd Sâmi Efendi** hazretlerinin bu mevzûda kaleme aldığı hacmi küçük ve fakat değeri büyük bu eser de o seriye dâhildir. Bizler için bilinmesi ve yapılması gerekli olan ve muhtevâsını insanlığın istifâdesine sunma imkânını bizlere bahşeden Rabbimize hamdediyoruz.

HAZRET-İ ÖMERÜ'L-FÂRÛK

---

radiyallahu anh

*H*azret-i Ömer'in Nesebi

Ömer bin Hattâb bin Nüfeyl bin Abdü'l-Uzzâ bin Rabâh bin Abdullâh bin Kurt bin Zürâh bin Adfy bin Ka'b bin Lüey bin Fihri bin Mâlik.

Sekizinci ced'de Peygamberimiz -sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz'le nesebi birleşir.

Hazret-i Ömer -radiyallahu anh-'ın cediti Nüfeyl, kabîleler arasında ihtilâf zuhûrunda hakem olarak kabul edilmişti.

Cedd-i Peygamberî Abdülmuttalib ile Harb ibn-i Ümeyye arasında riyâset meselesinden dolayı ihtilâf zuhûr ettiği zaman Nüfeyl, Abdülmuttalip lehine şu sözleri söylemişti:

- "Boyu seninkinden daha uzun, yüzü senin yüzünden daha sevimli, dimağı seninkinden daha büyük, nesli senin neslinden daha çok, taraftarları senin tarâf-

tarlarından daha mebzûl bir adamla boy mu ölçüşüyor-sun? Bunu söylerken biliyorum ki, senin de Arablar arasında sözün geçer. Sesin yüksektir. Aşîretinin vahdetini muhâfazaya kıskançsın!..”

Nüfeyl'in Ömer ve Hattâb isminde iki oğlu vardı. Ömer'in oğlu Hazret-i Fârûk -radiyallahu anh-'un yeğeni Zeyd -radiyallahu anh-, öyle yüksek bir zekâyı ve mümtâz bir seciyyeyi hâiz idi ki, Bi'set-i Nebeviyye'den mukaddem putperestliği terk ederek Tevhîd-i İllâhî'yi kabûl etmişti. Arabları Dîn-i İbrâhîm'e dâvet ederdi. Bu yüzden halk kendisine düşmân olmuştu.

Hazret-i Ömer -radiyallahu anh- Hicret-i Nebeviyye'den kırk sene evvel doğmuştur. Amr İbn'ül As -radiyallahu anh- bazı arkadaşları ile birlikte otururken yüksek bir âvâz duyduklarını, tahkîkten sonra “Hattâb'ın bir oğlu dünyaya geldiğini” anladıklarını söylüyor.

Hazret-i Ömer'e çocukluğu zamanında babası tarafından deve çobanlığı yaptırılmakta idi. O zaman bu meslek Arablar arasında müstahkar değildi. Hazret-i Ömer bütün gün develerin arkasında dolaşır, yorulduğu zaman biraz istirahat etmek isterse, babası tarafından dövülürdü.

Hazret-i Ömer -radiyallahu anh-, riyâset-i İslâmiyye'yi deruhde ettikten sonra bir gün bu havâlfiden geçmiş, orada gözleri yaşararak şu sözleri söylemiştir:

- “Yâ Rabb ne büyüsun! Hayâtımda öyle bir zaman geçti ki, buralarda deve güder, bîtâb kalarak biraz

dinlenmek istediğim zaman babam beni döğerti. Bu gün ise en yüksek makâmı işgâl ediyorum. Müslümanların riyâsetini deruhte etmiş bulunuyorum. Ve Allah'tan gayrisine baş eğmiyorum."

Câhiliye devrinde arablarca lâzime-i şerâfet addolunan işler şunlardı:

- 1- Fenn-i ensâba vâkîf olmak,
- 2- Silâh kullanmakta mahâret ihrâz etmek,
- 3- Pehlivânlıkta, hitâbette yed-i tûlâ sâhibi olmak.

Hazret-i Ömer -radiyallahu anh-, pehlivanlıkta da meşhûrdu, binicilikte de mahâreti vardı. Câhız, eserinde, Hz. Ömer'in yerden sıçrayarak ata bindiğini ve hiç sarsılmaksızın atın üstünde ahz-i mevki ettiğini kaydeder.

Hazret-i Ömer -radiyallahu anh-'in Müslümanlığı kabûlden evvel arablar tarafından sefâret işleri ile tavsîf edildiğini bütün müverrihler beyân ederler. Hitâbet ve nâtıkada mümtâz olduğuna bu vazife delâlet etmektedir.

MÜSLÜMANLIĞI KABÛLÜ

*P*eygamberimiz -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in nübüvveti senesinde, Ömer yirmiyedi yaşında idi. Ömer'in âilesinden Zeyd -radiyallahu anh-'in oğlu Sâid -radiyallahu anh- ile refikası ve Ömer'in hemşiresi Fâtıma -radiyallahu anhâ- da Tevhîd-i İslâm'a girmişti. Ve bu âileden Nuaym bin Abdullâh -radiyallahu anh- da İslâm olmuştu.

Ömer, Dîn-i İslâm'ı kabûl etmediği gibi, kendi âilesinden müslüman olanlara da düşman kesilmişti. Kölesi Lübeyne -radiyallahu anh-'ı İslâm olduğu için döğeri idi. Ve eline geçen müslümanlara da ezâ ve cefâ ederdi. Fakat Müslümanlar üzerinde hiçbir tesiri hâiz olamazdı. Hatta müessis-i İslâmiyyet olan Hz. Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'i öldürmek maksadıyla kılıcını alarak yola çıkmıştı. Fakat hükm-ü kazâ, onun bu hareketine gülmüşü. Çünkü Ömer müslümân olmağa gidiyordu.

Ömer, yolda giderken Nuaym bin Abdullâh-radiyal-

lahu anh-'a rast geldi. Ömer'in bakışlarından tevahhuş eden Nuaym -radiyallahü anh- sordu:

- Nereye gidiyorsun?

- Muhammed'i öldürmeğe!..

- Sen evvelâ kendi âilene bak. Senin kızkardeşinin enişten de müslümandır!

Ömer derhâl dönerek kızkardeşinin evine yürüdü. Kızkardeşi Fâtîma -radiyallahu anhâ- Kur'ân okuyordu. Dışarıda bir patırdı duyunca sustu ve elindeki Kur'ân sahifelerini sakladı.

Kızkardeşine ne okuduğunu sordu. Fâtîma -radiyallahu anhâ-, "hiç!" dedi. Ömer ısrâr etti. Eniştesi de müslüman olduğunu söyleyince, Ömer eniştesiyle döğüşmeye başladı. Fâtîma -radiyallahu anhâ- araya girerek kocasını kurtarmak istedi, fakat Ömer'in bir darbesi isâbet ederek yüzü kanadı. O zaman Fâtîma -radiyallahu anhâ- haykırdı... Ve:

- Ömer! Ne yaparsan yap. Müslümanlıktan ferâgat etmeyiz!...

Bu sözler Ömer'i çok müteessir etti. Kızkardeşine baktı, onun kan içinde olduğunu görünce gözleri yaşardı:

- Pekil Şu okuduğunuz şeyi gösteriniz!

Fâtîma -radiyallahu anhâ- Kur'ân sahifelerini takdîm etti. Ömer okumağa başladı. Rivâyete göre okunan *Hadîd Sûresi* idi:

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ لَهُ
 مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
 ﴿٢﴾ هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣﴾
 هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى
 الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلْجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ
 السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
 بَصِيرٌ ﴿٤﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٥﴾
 يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ
 الصُّدُورِ ﴿٦﴾ آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلِفِينَ
 فِيهِ فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾

“Yerde gökte ne varsa, Allah’ı takdîs ve tenzih eyler. Her emrinde gâlib ve her fiilinde hakîm olan O’dur.

Göklerle yerlerin mutasarrıfı O’dur. Yaşatır, öldürür. Herşeye kâdirdir.

O Allah kadîm ve ezeldir. Evveliyetine bidâyet yoktur, Bâkî O’dur. Âhiriyyetine nihâyet yoktur, vücûdu zâhirdir. Hakîkat-ı Zâtı, her âkılın aklından gizlidir. Herşeyi bilen O’dur.

Gökleri, yerleri altı günde yarattıktan sonra Arş-ı tedbîrinden herşeyi O idâre eder. Yere giren, yerden

çıkan; semâdan inen ve semâya yükselen herşeyi bilir. Nerede bulunursanız O, sizinle berâberdir. Her yaptığınızdan âğâhtır.

Semâvat ve arz mahzâ O'nundur. Bütün işler O'na râcidir.

Geceyi gündüze ve gündüzü geceye O döndürür. Sadırlarda her ne varsa hepsine vâkıftır.

İmân edin Allah'a ve Resûlüne; sizi istihlâf buyurduğu şeylerden de infâk eyleyin ki, imân edipde infâk eyleyenleriniz için azîm bir ecir vardır..."¹

Âyetlerin her kelimesi Ömer'in dimâğında, vicdânında sarsıntılar vücûda getiriyordu.

Nihâyet Ömer: **أَمِنُوا بِاللَّهِ** Kavli-i Kerîm'ine geldiği zaman bî-ihyâr bağırdı:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

Bu sırada Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz Safâ dağında Hz. **Erkâm**'ın evinde oturuyordu. Hz. Ömer -radiyallahu anh- Hz. Erkâm'ın hânesine giderek kapıyı çaldı. Ashâb baktılar, Ömer kılıçla gelmişti. Ashâb kapıyı açmakta tereddüt ettiler. Hz. Hamza -radiyallahu anh- kapının açılmasını emretti ve:

- *"İyi bir fikir ve niyetle geldiyse ne âlâ. Fenâ bir maksadla geldiyse, kellesini kendi kılıcı ile uçururum"* dedi.

1. Hadîd sûresi / 1-7.

Ömer içeri girdi, bizzât Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz ilerledi. Ömer'i yakasından yakaladı:

- "Ömer neye geldin?!.."

Hazret-i Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in sesi, Ömer'i haşyet içinde bıraktı. Ömer'in vücûdu sarsıldı ve titrek sesle cevâb verdi:

- "Müslüman olmağa geldim!..."

Aleyhi's-Salâtü Ve's-Selâm Efendimiz:

- "Allâhu Ekber!..." dedi. Bütün müslümanlar da tekbîr getirdiler, dağlar bu tekbirlerle inledi.

"Mevâhib-i Ledünniyye"nin beyânına göre, Hz. Ömer -radiyallahu anh- îmâna geldikte, Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- hazretleri, mübârek elini Ömer -radiyallahu anh-'in sadrına koyup:

اللَّهُمَّ أَخْرِجْ مَا فِي صَدْرِهِ مِنْ غُلٍّ وَدَاءٍ وَأَبْدِلْ إِيْمَانًا وَحِكْمَةً

"Ya Rabb! Ömer'in sadrında olan gerekmez sıfatları giderip, onun bedeli îmân ve hikmet ver" diye üç kerre duâ buyurmuşlardır.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in müslümanlığı kabûl etmesi, İslâmiyet tarihinde yeni bir devir küşâd etti. Bu zamana kadar müslümanlığı kabûl edenler, Hz. Ömer -radiyallahu anh-'le beraber kırka bâliğ olmuştu.

Bunların içinde arapların meşhûr kahramanı, müslümanların Seyyid'üş-şühedâsı Hz. Hamza -radiyallahu

anh- de vardı. Fakat yine müslümanlar ferâiz-i dîniyyelerini alenen îfâ edemiyordu. Müslümanların Kâbe'de namaz kılmaları imkânsızdı.

Hz. Ömer'in müslümanlığı kabûl etmesiyle herşey değışti. Ömer -radiyallahu anh- müslümanlığı alenen kabûl etmiş, bu yüzden pek ağır tecâvüzlere mârûz kalmakla berâber herşeye göğüs germiş, nihâyet birgün diğer müslümanlarla berâber Kâbe'de cemâatle namaz kılmıştı.

"Kisâs-ı Enbiyâ"nın beyânına göre, Hz. Ömer -radiyallahu anh- imâna gelince, ehl-i İslâm'ı alıp Harem-i Şerif'e götürdü. Ve cemâat ile namaz kıldırdı. Hz. Sıddîk -radiyallahu anh-'ın arzû ettiği hâle, Ömer -radiyallahu anh- muvaffak oldu.

O gün rüesâ-yı Kureyş:

- "İşte kavmimiz şimdi ikiye bölündü" dediler.

Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- dahî, Ömer -radiyallahu anh-'e "*Fârûk*" diye tesmiye buyurdu. Bunun üzerine:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

- "Ey Peygamber! Sana Allah ve sana ittibâ eden mü'minler kâfidir!.."2 âyet-i kerîmesi nâzil olmuştur.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, Peygamberimiz -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in altıncı sene-i Nübüvetinde İslâm olmuştur.

Hazret-i Ömer'in Hicreti

Müslümanların çoğalmasından Kureyş endişeye düşerek müslümanlığı tecâvüzkârâne hareketle ortadan kaldırmayı tasarlamışlardı.

Peygamberimiz -sallallahu aleyhi ve sellem-'in amcası Ebû Tâlib, hayatta iken, Kureyş, müslümanlara birşey yapamıyordu. Fakat Ebû Tâlib'in vefâtını müteâkib müslümanlar her taraftan hücûm ve tecâvüze mârûz kalmışlardı. Kureyş, rast geldiği, eline geçirdiği her müslümanı müthiş işkencelere, ezâlara dūçâr ediyordu. Müslümanlık yeni bir rûh, yeni bir kudret, nefhetmiş olmasaydı, bunların hiçbir muâmelesine tahammül etmelerine imkân kalmayacaktı. Bu vaziyet beş altı sene devâm etti.

Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz, Medîne'ye hicret edilmesine müsâade buyurunca evvelâ; Ebû Seleme -radiyallahu anh-, Abdullah bin Eşhel -radiyallahu anh-, Hazreti Bilâl -radiyallahu anh-, Ammar bin Yâsir -radiyallahu anh-, Medîne'ye gitmişlerdi.

Bunu müteâkib Hz. Ömer -radiyallahu anh- yirmi müslümanla birlikte Mekke'yi terk ile Medîne'ye gitti. Bunların arasında Hz. Ömer'in kardeşi Zeyd -radiyallahu anh-, yeğeni Said -radiyallahu anh-, dâmâdı Hüneys -radiyallahu anh- ve dostları Ömer bin Sürâka, Abdullah bin Sürâka, İyas bin Bekir, Âmir bin Bekir, Hâlid bin Bekir -radiyallahu anhum- vardı.

Hicret ederken hep Ashâb-ı Kirâm, gizlice Mek-

ke'den çıkıp, Medîne'ye geldiler. Fakat Ömerü'l-Fârûk -radiyallahu anh- alenî olarak hicret eyledi. Şöyle ki:

Kılıcını kuşandı, yayını omuzuna astı. Oklarını eline aldı. Ve rüesây-ı Kureyş Kâbe-i Mükerrerme etrâfında halka halka olup oturmakta iken Harem-i Şerife gitti. Beyt-i Şerif'i yedi defa tavâf etti. İki rekât namaz kıldı. Sonra:

- "Yüzleriniz kara olsun!" diye rüesây-ı Kureyş'e bed-duâ ederek yanlarından geçerken:

- "Anasını ağlatmak, evlâdını yetim ve karısını dul bırakmak isteyen kimse, şu vâdinin öte tarafında bana kavuşsun!" dedi.

Mekke'den çıktı ve Medîne-i Münevvere'ye hicret etti, arkasına düşen olmadı.

Mekke'de müslümanların hayatı taht-ı emniyette olmadığından İslâmiyetin erkân ve ferâizi tayin olunmamıştı. Zekât, savm, cuma namâzi henüz vücûd bulmamıştı. Ezân okunamıyordu.

Hıristiyanlar ibâdet vakitlerini çan ile ilan ediyorlardı. Müslümanlar da namazlarının ilân olunmasını konuşurlarken Hz. Ömer -radiyallahu anh- gelmiş, namaz vaktinin bir müslüman tarafından ilân olunmasını tavsiye etmiş, Hz. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz de bu nokta-i nazarı kabûl ile Hz. Bilâl -radiyallahu anh-i müezzinliğe tâyin etmişti.³

3. Ezan hakkında daha fazla bilgi için bkz. Sahîh-i Buharî Tecrid-i Sarîh Terc. 2/550-607. (Naşir)

MEDİNE DEVRİNDE HZ. ÖMER

*H*azreti Ömer radiyallahu anh - Hazreti Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in hemen bütün gazâlarına, akd ettiği muâhedelere, ittihâz ettiği bütün tedâbîr-i siyâsiyye ve idâriyyelerine fa'âlâne bir sûrette iştirâk etmiştir.

Müslümânların Medîne'ye hicretini müteâkib Kureyş, müslümânların daha da kuvvetleneceğini düşünerek Medîne'ye ânî bir baskın yaparak müslümânları kâmilten ezmeğe karar vermişti.

Cenâb-ı Hakk, Kur'ân-ı Kerîm'inde buyuruyor ki:

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
لَكَارِهِونَ ﴿٥٥﴾ يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى
الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦٦﴾ وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا
لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشُّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ
الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ﴿٧٧﴾

“Mü'minlerden bir kısmı muhâlif oldukları halde Rabb'in sana ondan yâni Medîne'den çıkmayı emretmiştir. Onlar Hak tebeyyün ettikten sonra seninle onda mücâdele ediyorlardı. Sanki harbe sevk oldukları zaman gözleri görerek ölüme sevkolunuyor gibi korkmuşlardı. Cenâb-ı Hakk, size ikisinden birine ihrâz-ı muvaffakiyet va'd ettiği zamân, siz silâhsız olan tarafın size âid olmasını arzû ediyordunuz. Allah Teâlâ ise hak olan dîn-i İslâm'ı kelimâtıyla izhâr edip de kâfirlerin ırkını kesmek murad ediyordu.”⁴

Bedir Gazvesinde Hazret-i Ömer

Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz, Müslümânları Kureyş'e karşı harekete dâvet ettiği zamân, bunlardan bir kısmı ölüme sevk oluyormuş gibi korkuyorlardı. Bedir Gazvesi evvelce tasavvur ve tertîb olunmuş bir muhârebe olmayıp rastgele “min tarafillâh” bir vak'a-i azîme oldu.

Hicretin ikinci yılı Ramazanın sekizinci günü Bedir⁵ muhârebesi vuku' bulmuştu. Müslümânlar 313 kişi, Kureyş de 950 cengâverden müteşekkil idi.

Müslümanlar inâyet-i ilâhiyye ile muzaffer, Kureyş hezîmete dūçar olmuştu. Müslümânlardan 14 şehîd Kureyş'ten de 70 maktûl ve o kadar da esir alınmıştı.

Kureyş'in maktûlleri arasında Ebû Cehîl, Utbe bin

4. Sûret'ül-Enfâl/5-7

5. Bedir, Medine'den onüç merhale uzaktadır.

Rebîa ve Şeybe gibi Mekke rüesâsından olanlar da vardı.

Ebû Cehil'i; Muâz, Muavvez, Abdullâh bin Mes'ûd -radiyallahu anhüm-, öldürmüşlerdir.

Ebû Cehil'in kellesi Huzûr-ı Nebevî -sallallahu aleyhi ve sellem-'e getirilince Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz:

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَعَزَّ الْإِسْلَامَ وَأَهْلَهُ

“Hamd, İslâmı ve ehlini aziz kılan Allah'a mahsustur.” buyurarak beş defâ şükür secdesi yapmıştır.⁶

Hz. Ömer -radiyallahu anh- bu muhârebenin plânlarını tanzime yardım etmiş ve kahramanca döğüşmüştür. Bedir Muhârebesi'nde Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in kabilesinden ve müttefiklerinden oniki kişi iştirâk etmişti. Onlar da:

“Zeyd, Abdullâh bin Sürâka, Vakıd bin Abdullâh, Havlî bin Ebi Havli, Mâlik bin Ebi Havlî, Âmir bin Rebîa, Âmir bin Bekir, Âkıl bin Halid bin Bekir, İyâs bin Bekir -radiyallahu anhum ecmeîn- idi.

Bedir Muhârebesi'nde ilk şehid düşen müslümân, Hz. Ömer'in kölesi **Mihca** -radiyallahu anh- idi.

Bedir muhârebesi'nde Kureyş'in kumandanlarından ve Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in dayısı olan **Âs bin Hişâm**, bizzat Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in eliyle

6. Merâkî'l-felâh; s. 290.

katlolunmuştur. Bedir Muhârebesi'nde alınan 70 esir arasında Kureyş kumandanlarından ve henüz imân etmemiş olan Abbâs ile Hz. Ali -radiyallahu anh-'in kardeşi Akîl, Ebu'l-As bin Rebi' ve Velîd bin Velîd vardı. Bunların zillet-âver bir şekilde esir düşmesi müslümânlar üzerinde çok derin bir tesîr bırakan şâyân-ı ibret hâdisi idi.

Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in zevcesi Hz. Sevde -radiyallahu anhâ- bunların esir düştüğünü gördüğü zamân, şu sözleri söylemişti:

- *"Teslim mi oldunuz? Nâmûsunuzla ölmek size daha yakışmaz mıydı?"*

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, bu esirlerin hepsinin katlolunmasını talep etti. Hem de, Abbâs'ın birâderi Hamza -radiyallahu anh-, Akîl'in de birâderi Ali -radiyallahu anh- eliyle öldürülmesini teklif etti.

Hz. Ebû Bekir-radiyallahu anh- de, fidye alınarak tahliye olunmaları fikrinde idi.

Âlemlere rahmet olan Resûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz hazretleri, Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh-'ın nokta-i nazarını kabûl ile fidye mukâbilinde esirleri serbest bırakmıştı.

Bedir Muhârebesi'ni müteâkib Kureyş, ehl-i İslâm'dan intikâm almak maksadiyle yarıyordu. Ebû Süf-yân Bedir'in intikâmını almadıkça yıkanmamağa yemîn etmişti.

Bedir muhârebesi'ne, Kureyş kabâilinin hepsi de iştirâk etmişlerdir. Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in mensûb olduğu Benî Adîy'den bir kısmı hüsn-i tazîmden, bir kısmı da korkudan olmak üzere hiç bir ferd gelmemiştir.

Ebû Süfyân, 200 suvâri ile gizlice Medîne civarına sokulmuş ve iki müslümânı öldürmüştü. Ve yine şekâvetkârâne harekâta devâm etmişti. Nihâyet Hicretin üçüncü yılı Uhud Muhârebesi vukû' bulmuştu.

Uhûd Muhârebesinde Hazret-i Ömer

Kureyş ordusunun adedi 3.000'e yakındı. 700 zırhlı ve 200 süvâri vardı. Kureyş'in sağ cenâhına henüz İslâm olmayan Hâlid bin Velîd, sol cenâhına İkrime kumanda ediyorlardı.

Müslümânlar ise, 700 Mücâhid'ten ibâretti. 100 zırhlı, 200 atlı vardı. Medîne'den üç mil mesâfede Uhud Dağı eteğinde tarafeyn karşılaştı. İslâm ordusunun hatt-ı ric'atini muhâfazaya me'mur olan Abdullâh bin Cübeyr -radiyallahu anh- kumandasında elli tîr -endâz geride bulunuyordu.

Evvelâ Hz. Zübeyr -radiyallahu anh- arkadaşları ile birlikte hareket ederek Kureyş'in sağ cenâhını geriye attılar. Mûteâkiben umûmi hücum başlamış, Hz. Alî -radiyallahu anh- ve Hz. Hamza -radiyallahu anh- düşmanların içine dalarak Kureyş'i müdhiş bir bozgunluğa düşürmüşlerdi. Muvaffâkiyeti müteâkip askerler ganîmet toplamağa başlamışlar, tîr-endâzlar da muhârebe hitâm bulduğuna zâhib olarak ganîmete koşmuşlardı.

Tir-endâzların mevkilerini terk ettiğini gören Hâlid bin Velîd derhâl taarruza geçmiş, müslümanlar bu taarruza tahammül edemeyerek silahlarını bırakmışlardı. Bütün Kureyş, kuvvetiyle Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem, Efendimiz'e hücum ediyor, oklar yağdırıyordu.

Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in bir dişi kırılmış, alını yarılmış, başındaki miğferin telleri kırılmış ve yanaklarını incitmişti. Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in bir çukurda gözden nihân olduğunu görenler Peygamberimiz -sallallahu aleyhi ve sellem-'in şehîd düştüğünü zannetmişlerdi.

Bunun üzerine müslümanların bir kısmı Medîne'ye doğru ric'at etmişler ve bir kısmı da harbin sonuna kadar muhârebeye devâm etmeğe karar vermişlerdi. Hz. Enes bin Nadr -radiyallahu anh- şehâdet-i nebevî şâyiası üzerine:

- *"Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem- şehîd olduktan sonra siz yaşayacak mısınız? Siz de onun gibi şehîd olunuz!"* demiş ve küffârın üzerine atılarak şehîd oluncaya kadar harb etmişti.

Hz. Enes -radiyallahu anh-:

- *"Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- irtihâl ettiyse, Cenâb-ı Hakk hayy ü dâîmdir."* demiştir.

Hz. Enes -radiyallahu anh- 70 yara almıştır.

Uhud harbi'nde hiç kimsenin Hz. Talhâ -radiyallahu

anh- kadar ikdâm ü sebât eylediği görülmemiştir. Hattâ Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'e havâle edilen kılınca koluyla mukâbele ederek kolu çolak kalmıştı. Hz. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz, Hâlid'in hücûmunu görünce Hak -celle ve alâ- hazretlerine tazarrû' ve niyâzda bulundu. Hz. Ömer -radiyallahu anh- muhâcirîn ve ensâr ile hareket ederek Hâlid'in hücûmunu püskürttüler.

Hz. Ömer, Uhud vak'ası günü ashâb-ı kirâm şaşırıp da müteferrik oldukları zaman, Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'in yanında pâyidar olanlardan biridir. Hem böyle şeci' ve bahâdir, hem de âlim ve âkil ve müdebbir idi.

Ebû Süfyan, evvela Hz. Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in sonra da Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh- ve Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın hayatta olup olmadıklarını sordu. Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz de cevap verilmemesini ihtâr etmişti. Sonra Hz. Ömer -radiyallahu anh- dayanarak:

- "Ey Allah'ın düşmanı, hepimiz buradayız." dedi.

Ebû Süfyan da:

- "Yüksel Hübel!" dedi.

Hazret-i Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz de Hz. Ömer -radiyallahu anh-'e:

- "*Allahü Ecell ü A'lâ!*" cevabını vermesini ihtâr etmişti.

Hendek Harbinde Hz. Ömer

Yahûdiler, Hayber'e yerleştikten sonra kendilerini orada masûn gördüklerinden yeni bir taarruz hazırlığına başlamışlardı.

Yahûdiler, Kureyş'i tahrik ettikten başka, diğer kabâili de kıskırtmışlar, elhâsıl bütün Arabistan'ı müslümanlara karşı toplamışlardı.

Beşinci hicret yılının Şevvâl ayında 10.000 kişilik bir ordu, Ebû Süfyân'ın kumandası altında Medîne üzerine hareket etmişti.

Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Medîne'den çıkarak Sel' Dağı'nın önünde bir hendek kazdırmıştı. Arabistan muhârebelerinde ilk defa olarak hendeklerden istifâde ediliyordu.

Kureyş ile müttefikleri bu hendekten geçemediklerinden Medîne'yi muhâsara ederek onun hâriçden zâhire ve mühimmât almasına mâni olmuşlardı.

Muhâsara bir ay devâm etti. Bir gün düşmanlar hendeğe hücûm etmek istemişlerse de Hz. Ömer -radiyallahu anh- ile Hz. Zeyd -radiyallahu anh-, onları püs-kürtmeğe muvaffak olmuşlardı.

Bu muhârebeye Arabların en meşhûr kahramanlarından sayılan Amr bin Abdûd, Hz. Alî -radiyallahu anh- tarafından öldürüldü. Bu hâdise, Kureyş'i korkutmuş, diğer taraftan müslümanlığı gizli bir sûrette kabul eden ve Kureyş ordusunda bulunan Nuaym bin Mes'ûd -radiyallahu anh-, Kureyş ile yahûdilerin arasını bozmağa muvaffak olmuştu.

Bu sûretle Medîne'nin ufk-ı mukadderâtına yığılan korkunç bulut yavaşça sıyrılıp gitmişti.

Hudeybiye'de Hz. Ömer

Hicretin sekizinci yılında Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Kâbe'yi ziyâret etmek istedi. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz Kureyş'i ürkütmemek için, hiçbir kimsenin silah taşımamasını emretti. Zü'l-Huleyfe mevkîine varıldığı zaman, Hz. Ömer -radiyallahu anh-, bu hatt u harekâtın muvâfık olmadığını düşünerek Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'e mürâcaat etmiş, Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz de onun fikrini kabûl ederek silâh getirtmek için Medîne'ye adam göndermişti.

Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz, Mekke'ye iki merhale kaldığı zaman, Kureyş'e, müslümanların harb ve darb fikrinde olmadıklarını bildirmek için ekâbir-i ashâb'dan bir hey'et göndermek istemiş, bu sefâret vazîfesinin Hz. Ömer -radiyallahu anh-, Kureyş'e karşı şiddetli adâvetini, Mekke'de kendisine müzâharet edecek bir kimse bulunmadığını îzâh ederek, Mekke'de birçok akrâbası bulunan Hz. Osman -radiyallahu anh-'ın bu işle tavzîfini tavsiye edince, Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- de bu fikri kâbul etmişti.

Kureyş, Hz. Osman -radiyallahu anh-'ı tevkîf etmiş, birkaç gün sonra da Hz. Osman -radiyallahu anh-'ın katledildiği haberi şâyi' olmuştu.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve

sellem- Hz. Osman -radiyallahu anh-'ın intikâmını almak için 1400'e bâliğ olan maiyyetinden sonuna kadar mücâhede için ahd almıştı. Bu ahd bir ağaç altında olduğundan ona, "Bey'atü's-Şecere" nâmı verilmişti. Kur'an-ı Kerim bu bey'ati zikrederek:

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَنَابَهُمْ فَتَحَّا قَرِيْبًا ﴿١٨﴾

"Hakikaten Allah (Hudeybiye'de) ağacın altında sana bey'at ettikleri zaman o mü'minlerden râzı oldu. Böylece kalblerinde olan sadâkati bildi de üzerlerine manevî huzuru indirdi. Kendilerine de yakîn bir zafer verdi."⁷ buyuruyor. Bu âyet-i kerime ile bey'ate iştirâk eden mü'minlerden Cenâb-ı Hakk'ın hoşnud olduğu beyân edildiğinden bu bey'ate; "Bey'atü'r-Rıdvân" nâmı verilmiştir.

Kureyş, müslümanların Mekke'ye girmemesi noktasında isrâr ettiklerinden uzun münâkaşalardan sonra bir musâlaha akdî takarrur etti.

Bu Musâlahaya nazaran:

✓ Müslümanlar bu sene Medîne'ye dönecekler, bir sene sonra Kâbe'yi ziyâret edecekler. Yalnız bu ziyâret müddeti üç günü tecâvüz etmeyecekti.

✓ Tarafeyn arasında 10 sene müddetle harb vukû' bulmayacak, bu müddet zarfında Kureyş tarafından müslümanlara ilticâ eden bulunursa Kureyş'e iâde olu-

nacak, müslümanlar tarafından Kureyş'e ilticâ edenler, Kureyş tarafından geri verilmeyebilecekti.

Musâlahanın tesbîtinden önce şartlardan haberdâr olan Hz. Ömer -radiyallahu anh- bilhâssa son madde- nin Kureyş lehinde olmasından müteessir olmuş, Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh-'e mürâcaat ederek, "bu şartın niçin kabûl edildiğini" sormuş, Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh-, "Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'in hareketinde bir hikmet bulunduğunu" söylemiş ise de, Hz. Ömer -radiyallahu anh- bu beyânât ile iktifâ etmeyerek, bizzât Hz. Resûl -sallallahu aleyhi ve sellem-'e mürâcaat etmiş ve aralarında şu muhâvere cereyân etmişti:

Hz. Ömer -radiyallahu anh-:

- "Siz Allah'ın Peygamber'i değil misiniz?"

Hz. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-:

- "*Şübhesiz Peygamber'iyim.*"

- "Müşrikler düşmânımız değil mi?"

- "*Evet düşmânımızdır!*"

- "O halde niçin dinimizi tezlîle râzı oluyoruz?"

- "*Allah'ın Peygamber'i, Allah'ın irâdesine muhâlif birşey yapmaz.*"

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'e tarz-ı hitâbı çok cür'etkârâne idi.

Bilâhere kendisi de bu hareketten çok pişman olmuş, mazhar-ı gufrân olmak için ibâdet etmiş, oruç tutmuş, fakirlere sadakalar vermiş, birçok köleleri âzâd etmişti.

Musâlaha akd olunarak, Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'le birlikte, ekâbir-i ashâb'ın kâffesi, ezcümle Hz. Ömer -radiyallahu anh- tarafından imzâ edildi.

Musâlahanın akdini müteâkib Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- arkadaşları ile birlikte Medîne'ye avdet ettiler.

Yolda Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'e "*Sûre-i Feth*" vahy olundu. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-, Hz. Ömer -radiyallahu anh-'i dâvet ederek kendisine sûre-i celîle'nin âyetlerini okudu. Bu âyetlerin kendisi nazarında bütün dünyâ ve mâfihâdan daha azîz olduğunu söyledi.

Hudeybiye Musâlahasının akdini tâkib eden iki sene zarfında müslümanların adedi, daha önceki sekiz sene zarfında görülmeyen bir şekilde tezâyüd etmişti.

Bu musâlaha Kur'ân-ı Kerim'de Feth-i Mübîn olarak yâd olunmuştur.

Hayber'in Fethinde Hazret-i Ömer

Hicretin yedinci senesinde Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz 1400 asker ve 200 atlı ile Hayber'e ilerlemişti.

Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh-'le Hz. Ömer -radiyallahu anh-, düşmâna karşı uğraştıkları halde muvafak olamamışlardı. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz sancağı Hz. Ali -radiyallahu anh-'e vermişti. Düşmanın en meşhûr kumandanı olan Mirhâb, Hz. Ali -radiyallahu anh- tarafından katledilmiş ve muhâbebe kazanılmıştı. Hayber arâzisi kâmilen mücâhidîn'e taksîm edilmişti. Hz. Ömer -radiyallahu anh- bu taksîmâtta kendisine isâbet eden arâziyi kâmilen vakfetmiştir. Ve târih-i İslâm'da görülen ilk vakıf budur.

Mekke Fethi'nde Hz. Ömer

Hicretin sekizinci yılının Ramazân ayında 10.000 mücâhidle Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz, Mekke'ye doğru hareketle Merrûz-Zahrân'da karargâhını kurdu. Sonra Hazreti Abbâs -radiyallahu anh-, Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in esterine binerek Mekke'ye doğru yürümüştü. Yolda Ebû Süfyâna rast geldi. Nasîhat ederek Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'den emân taleb etmesini, aksi takdirde fenâ bir âkibete uğrayacağını izâh etmişti. Ebû Süfyân da bu nasîhati kabûl ederek Nezd-i Risâlet-Penâhî -sallallahu aleyhi ve sellem-'e gelmişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, Hz. Abbas -radiyallahu anh- ile Ebû Süfyân'ın birlikte geldiklerini görerek, Hz. Abbas -radiyallahu anh-'ın Ebû Süfyân'ı himâye edeceğini zann ile müteessir olmuş, müdhiş bir İslâm düşmanının nihâyet ele düştüğünü, Resûl-i Ekrem -sal-

İllahu aleyhi ve sellem- Efendimiz müsâade ederse Ebû Süfyân'ın kellesini uçuracağını söylemişti. O zaman, Hz. Abbâs -radiyallahu anh-, müdâhale ederek:

- "Şâyet Ebû Süfyân Abdü'l-Menâf'a mensûb olarak, Hattâb âilesine mensûb olsaydı böyle bir talebde bulunmazdın." demiş, Hz. Ömer -radiyallahu anh- de şu cevâbı vermişti:

- "Yemin ederim ki, babam Hattâb müslümanlığı kabûl etmiş olsa, senin müslümanlığı kabûl ettiğin günde duyduğum meserreti duymazdım."

Peygamberimiz -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz Ebû Süfyân'ı affetti.

Büyük bir şevket ile Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz, Mekke'ye dâhil olarak Kâbe'de çok belîğ bir nutuk îrâd etti. Sonra Hz. Ömer -radiyallahu anh-'le birlikte Safâ'ya giderek fevc fevc gelen halkın bey'atını kabûl etti.

Aynı sene içinde "*Huneyn Gazvesi*" diye tesmiye olunan Hevâzin Muharebesi vukû' bulmuştu.

Huneyn Gazvesinde Hazret-i Ömer

Hiz. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz 12.000 mücâhidle hareket etmiş, tarafeyn Huneyn'de karşılaşmıştı. Hevâzin, müslümanların hücûmuna bile karşı duramamış, müslümanlar ganâim ile meşgûl iken Hevâzin tekrâr toparlanarak taarruz etmiş,

müslümanları azîm bozgunluğa dúcâr etmişti. Müslümanların ancak birkaç bini mevkilerinde sebât ile diğerleri firâr etmişlerdi. Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'le sebât eden Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Abbâs -radiyallahu anhüm ecmaîn- gibi zevât da kalmıştı. Bilâhare nusret-i ilâhiyye ile müslümanlar ihrâz-ı muvaffakiyyet ederek 6000 esîr almışlardı.

Tebûk istihzârâtında Hz. Ömer -radiyallahu anhservetinin yarısını teberru' etmişti.

Aynı sene Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz, dünyâ hayatının ehemmiyetsizliğini göstermek, âilesine bir ders-i tezhîb vermek ve bu yolda rızalarını yoklamak üzere ezvâc-ı tâhirâtın hepsinden ayrılarak yalnız başına yaşamağa başlamıştı.

Cemâat-i müslimîn, Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in bütün zevcâtını boşadığına zâhib olarak mahzûn ve müteessir olmuşlardı. Fakat hiç kimse bu husûsa dâir kendisiyle görüşmeğe cesâret edememişti. Hz. Ömer -radiyallahu anh- defâatle müsâade taleb ederek Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'i ziyâret etmek istemişse de kendisine müsâade verilmemişti. Nihâyet Hz. Ömer -radiyallahu anh-, Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in hizmetkârına:

- "Şâyet kızım Hafsa hakkında şefâatte bulunacağım zannedilirse, yemin ederim ki, böyle bir harekette bulunmayacağım. Belki Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- emredecek olursa Hafsa'yı kendi elimle

öldürürüm." demiş ve Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- tarafından kabûl olunmuştu.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, Huzûr-ı Nebevî -sallallahu aleyhi ve sellem-'e girince şu suâli sordu:

- "Zevcelerinizi boşadınız mı?"

- "Hayır!.."

- "O halde halka, bu meserret -bahş- haberi vermekliğime müsâade edermisiniz?"

- "Evet!..."

Bu hâdiseden, Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in Nezd-i Risâlet-penâhî -sallallahu aleyhi ve sellem-'de ne kadar mukarreb olduğunu anlayabiliriz.

Ümm-i Seleme -radiyallahu anhâ- bu hâdisât dolaşısıyla Ömer -radiyallahu anh-'e şu sözleri söylemişti:

- "Ömer! Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'e aid her işe iştirâk ediyorsun! O kadar ki, zevceleri lehi-ne bile müdâhalede bulundun..."

İRTİHAL-İ PEYGAMBERÎ'DE

*R*esûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in irtihâli üzerine, Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh-'le Hz. Ömer -radiyallahu anh-, Hz. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in techîz ve tekfîni ile meşgûl oldukları sırada bir tarafta da hilâfet mü-nâzaası başlamıştı.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- diyor ki:

- "Resûl -aleyhi's-salâtü ve's-selâm'ın hânesinde iken adamın biri dışarıdan bağırarak:

- "Ya İbn Hattâb!.. Dışarı çık!..." dedi.

Cevâben

- "Defol oradan! Şimdi işimiz var! Yanî; Resûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in techîz ve tekfîni ile meşgûlüz!" dedim.

Sonra o adam dedi ki:

- "Bir hâdise vukû' buldu! Ensâr, Benî Sâide'nin Sakîfesinde toplandılar, yetişiniz de bir harbe müncer olacak bir iş yapmasınlar!"

İşte o zaman Ebû Bekir -radiyallahu anh-'e dedim ki,

- "Haydi gidelim!..."

Hiz. Ebû Bekir -radiyallahu anh-'le Hiz. Ömer -radiyallahu anh-, kendiliklerinden hilâfet münâkaşası açmamışlar ve Benî Sâide sakîfesine kendi arzûları ile gitmemişlerdi.

Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in irtihâl ettiği gün Hiz. Ali -radiyallahu anh- evvelce onun ahvâl-i sıhhiyesini iyi görerek kesb-i âfiyet ettiğini, soran ashâbına söylemiş, Hiz. Abbâs -radiyallahu anh-da Hiz. Ali -radiyallahu anh-'ın elinden tutarak dedi ki:

- Yemin ederim ki, üç gün sonra bir köle olacaksın! Görüyorum ki, Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'in son dakikaları yaklaşmıştır. Çünkü tecrübe ile biliyorum ki, Abdülmüttalibzâdelerin ölümleri takarrub edince simâlarında bir tegayyür hâsıl olur. Haydi gidelim de, Hiz. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'e kimin halef olacağını kendisinden soralım. Şâyet bizi bu makâma lâyük görürse bize bir vasiyyet yazsın."

Hiz. Ali -radiyallahu anh- de:

- "Ben kendi nâmıma böyle birşey sormak istemem!" demişti.

Bilâhare Hz. Zübeyr -radiyallahu anh- kılıcını çeke rek:

- Ali -radiyallahu anh-'a bey'at edilmeyince kılıcımı kınına sokmam." demişti.

Sakîfe ictimâında halk, ensâr'ın münâkaşât ve mübâhasâtiyle meşgûl idi. Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in riyâset-i İslâmiyye'ye intihâbı muhakkaktı. Ensâr ile vukû' bulan mübâhase uzayarak kılıçların kınından çekilmesine az kaldığını gören Hz. Ömer -radiyallahu anh-, derhal elini uzatarak Ebû Bekir -radiyallahu anh-'e bey'at etmiş, sonra Hz. Osmân -radiyallahu anh- Ebû Ubeyde İbnü'l-Cerrâh -radiyallahu anh-, Abdurrahmân bin Avf -radiyallahu anh- ve sonra bütün cemâat bey'at etmişti.⁸

Benî Hâşim de, Hz. Fâtîma -radiyallahu anha-'nın evinde toplanarak Hz. Ali -radiyallahu anh-'den başka kimseyi riyâset-i İslâmiyyeye kabûl etmeyeceklerini söylemişlerdi.

Bir gün Hz. Ömer -radiyallahu anh- Fâtîma -radiyallahu anha-'nın evine gelerek demişti ki:

- "Ey Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in kerîmesi! Kasem ederim ki, biz seni, herkesten fazla sever, sana hürmet ederiz. Fakat bu adamlar senin evin-

8. Bu kısımda eserin ilk tab'ında bulunan bahis Hz. Ebû Bekir risâlesinde mevcut bulunduğundan tarafımızdan tayedilmiştir. Bakınız, Ramazanoğlu Mahmûd Sâmî, Hz. Ebû Bekir Sıddîk, İstanbul 1981 Erkam Yayınları. (Nâşir)

de toplanmakta devam edecek olursa senin evini yıkarım!"

Hız. Ömer -radiyallahu anı- pek buhranlı zamanda sür'at ve adâletle kat'î harekette bulunmasıyle tehlikeleri bastırmıştı.

HALİFE SEÇİLMESİ

*H*z. Ebû Bekir hastalığının arttığı günlerde imamet vazîfesini Hz. Ömer'e bırakmış, bununla da Hz. Ömer'in riyâsete geçmesine taraftar olduğunu göstermişti. Ancak irtihâlden evvel riyaset meselesinin hallini istemiş ve bunun için ashâb ile istişâre etmişti.

Hz. Abdurrahman bin Avf'i çağırılmış ve "Ömer hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sormuş. Hz. Abdurrahman cevaben:

- Bir şey sormuyorsun ki, onu benden iyi bilmiş olmayasın?

- VeleVKi öyle olsun, düşündüğünü söyle!

- Ömer kendi hakkında kanaatinden daha iyidir.

Sonra Hz. Osman'ı çağırılmış "Ömer hakkında ne dersin?" diye sormuştu. Cevaben:

- Sen onu hepimizden iyi bilirsin.

- Sen yine bildiğini söyle.

- Ömer'in içi dışından daha iyidir. İçimizde onun nazîri yoktur.

Daha sonra Said bin Zeyd ve Üseyid bin Hudayr'ı çağırılmıştı. Üseyid bin Hudayr da şu sözleri söyledi:

- Senden sonra ondan daha iyisi olamaz. Ömer, hoşnut olacak şeylerden hoşnut olur, hoşnut olunmayacak şeyden hoşnut olmaz. Bu işe ondan daha münasip bir kimse yoktur.

Daha sonra ensar ve muhacirînin bir çoğu ile istişâre eyledi. Hepsi de Hz. Ömer'in riyasetini tensip ettiler.

Hz. Talha, Hz. Ömer hakkındaki riyaseti işitince Hz. Ebû Bekir'in yanına geldi. Ve ona:

- "Cenâb-ı Hak sana Ömer'i niçin intihab ettin diye sorarsa ne cevap vereceksin? Onun bize gösterdiği şiddeti görmüyor musun?" dedi. Hz. Ebû Bekir -radiyalahu anh- yatağında yatıyordu, bu sözleri duyunca:

- "Beni oturtun" dedi. Oturtular ve Talha'ya şu cevabı verdi:

- "Siz, Zât-ı Kibriyâ'nın namına dayanarak beni korkutmak mı istiyorsunuz? Sizin işinizde zerre kadar zulmetmiş olan haybet ve hüsrana düşer olsun. Ben Rab-bime mülâki olduğum zaman vereceğim cevap şudur. "Yâ Râb! Kullarının işlerini onların en hayırlısına tevdi ettim." Sen bu sözlerimi seninle beraber olanların hepsine anlat!" dedi ve Hz. Osman'ı çağırarak, Hilâfet ahidnâmesini yazdırmış⁹ ve cemaat-i İslâmiyyeye

9. Hz. Ebû Bekir'in Ahidnâme'si için bkz. Ramazanoğlu Mahmud Sâmî, Hz. Ebû Bekir Sıddîk, Erkam Yayınları İst. 1981.

okunmak üzere göndermiş ve kendisi de bizzat pence-
reden cemâata şu sözleri söylemişti:

-Riyasetinize akrabamdan birini değil- Ömer -radi-
yallahu anh-'ı tayin ettim. Kabûl ediyor musunuz?

Bütün cemaat:

- "*Semi'nâ ve ata'nâ*" dedi. Sonra Hz. Ömer -radi-
yallahu anh-'ı çağırılmış, çok kıymetli nasîhatlarda bu-
lunmuştu. Hz. Ömer de bu nesâyihî rehber ittihaz et-
mişti.

Bu suretle halife seçilmiş bulunan Hz. Ömer, Hule-
fa-i râşidîn içinde ilk defa "Emîru'l-Mü'minîn" ünvanını
alandır.

HZ. ÖMER DEVRİ VAKÂYII

Köprü Vak'ası

İran hükümdârı, adâletle meşhûr olan Nûşirevânın torunu Pervîz, "Zamân-ı Saâdet"e muâsırdı. Pervîz'in ölümü ile İran izmihlâle yüz tutmuştur.

Pervîz'in oğlu 15 kardeşini kâmilten öldürdükten sonra ancak sekiz ay hükümdâr olabilmişti.

Hiz. Ömer -radiyallahu anh- Hilâfet-i İslâmiyye'yi deruhde etmesi üzerine yeni halîfeye arz-ı bey'at için Medîne'ye binlerce müslümân gelmiş olduğundan bu müslümânları mücâhedeye davet etti.

Hiz. Ömer -radiyallahu anh- Medîne'den, 1000 asker intihâb ederek Ebû Ubeyd -rahmetullahi aleyh- i kumandân tayin etti. Ebû Ubeyd -rahmetullahi aleyh- as-hâbdan değildi. Buna itirâz edilmesi üzerine şu cevâbı verdi:

- "Sizin şimdiye kadar gördüğünüz hürmet, dâimâ gösterdiğiniz sebât ve cesârete müstenitti. Ben hiç bir zamân harbden istinkâf eden zevâtı kumandanlığa tayin edemem!"

Mamâfih ashâbı güzîn'e hürmet ve riâyet edilmesini ve her husûsta onlarla istişâre etmesini Ebû Ubeyd -rahmetullahi aleyh-'e tavsiye etmişti.

Ebû Ubeyd -rahmetullahi aleyh-, ordusunu ihzâr ettikten sonra Nûmarık'ta bulunan Irak Ordusu kumandanı Câbân üzerine yürüdü. Cesûrâne muharebe neticesinde Câbân'ın muktedir kumandânlarından Merdân, Şâh öldürüldü. Câbân da yakalanmış ise de hîle ile kurtulmuştu. Bu muhârebeyi Ebû Ubeyd -rahmetullahi aleyh- kazanmıştı.

Bilâhare iki taraf tekrâr harbe hazırlanmış ve Fırat Nehri kenârında karşılaşmıştı. Müslümânların, oldukları yerde kalmaları hususunda Selft ve Mesennâ gibi rütbe ve mevki itibâriyle Ebû Ubeyd -rahmetullahi aleyh-'e fâik zevât tarafından, itirâz edilmiş ise de Ebû Ubeyd -rahmetullahi aleyh-'i takîbe mecbûr kalmışlardı.

Bu itirâznâmede deniliyor ki:

- "Bizler, verilen emrin orduyu imhâ edeceğine kâni" olmakla berâber kumandanımız olmak sıfatı ile seni takib edeceğiz. Çünkü kumandanımıza karşı gelmek usûlümüze muhâlifdir."

Bu sûretle ordu, ihzâr olunan köprülerden geçmiş ise de arâzi düz olmadığından müslümânlar istediği gibi hatt-ı harbi teşkil edememişlerdi.

İran Ordusu'nun manzarası korkunçtu. Filler orduya iştirâk etmiş, boyunlarındaki büyük çanlar da müdhîş ses veriyordu. İranlıların atlıları ve atları zırhlar içinde

idi. İranlıların tüylü kalpakları birer canavâr gibi görün-
düğünden Arab atları böyle bir garib manzarayı görme-
dikleri için öteye beriye kaçmağa başlamışlardı. Ebû
Ubeyd atından inerek bağırdı:

- "*Cesur askerlerim!.. Filleri ihâta ediniz!.. Üzerin-
dekileri alt üst ediniz!..*"

Ebû Ubeyd -rahmetullahi aleyh-, fillerin başı olan
beyâz file hücum ederek bir darbe ile hortumunu cese-
dinden ayırmıştı. Fakat fil de Ebû Ubeyd -rahmetullahi
aleyh-'i tepelemişti. Ebû Ubeyd -rahmetullahi aleyh-'in
şehâdetini müteâkib kardeşi Hakem -radiyallahu anh-,
sancağı alarak file hücum etmiş ise de o dahi şehid ol-
du. Bu sûretle yedi kumandan şehid oldular (rahmetul-
lahi aleyhim ecmaîn). En sonunda Müsennâ -radiyalla-
hu anh- kumandanlığı deruhde etmiş, ancak ordu
mağlûb olmuştu. 9.000 askerden netice itibâriyle 3.000
kişi kalmıştı.

Bu muhârebe Hicret'in onüçüncü yılında vukû' bul-
muş ashâbdan Selîf -radiyallahu anh-, Ebû Zeyd el-En-
sâri -radiyallahu anh-, Ukbe -radiyallahu anh-, Abdullah
-radiyallahu anh- ile Kıyâtî bin Kıyş'in oğulları Yezid bin
Kays el-Ensârî -radiyallahu anh-, Ebû Ümeyye el-Firâ-
ri -radiyallahu anhüm- de şehid düşmüşlerdir.

Buveyb Vak'ası

Ebû Ubeyd'den başka yedi İslâm kumandanının
şehid olduğu Köprü Vak'ası hezimetinden sonra Hz.
Ömer -radiyallahu anh- çok müteessir olup, daha kat'î
bir hamlede bulunmak üzere hazırlıklarda bulundu. İs-

lâm askeri Kûfe'nin kurbunda Buveyb'de toplandılar. İran kumandanı Mihrân ile harbe tutuştular. Bu muhârebe bi-inâyetillâhi Teâlâ Müsennâ -radiyallahu anh-'ın fedâkârâne gayretiyle müslümânların muzafferiyeti ile neticelendi.

İran kumandanı Mihrân ile Şehribiraz maktûl oldu. Bu muhârebede maktûllerin adedi o kadar çok idi ki, ölümler gömülememişti. Muhârebeden bir müddet sonra seyyâhlar bu mevkiden geçerken insân kemiklerine tesâdüf etmişlerdi.

Bu muhârebeyi müteâkib müslümânlar Irak'a hâkim oldular. Arablar artık İran devletinin inkırâz günlerinin yaklaştığına kâni' olmuşlardı.

Müsennâ -radiyallahu anh- şöyle demiştir:

- İslâmiyetten mukaddem İranlılarla defaâtle döğüştüüm. O zamân yüz İranlı bin Arabı mağlûb ediyordu. Bugün ise bir müslümân arab on aceme fâiktir."

Ne çâre ki Müsennâ -radiyallahu anh-da, son harbede aldığı yaralardan kurtulamıyarak irtihâl etmişti. Birâderi kumandan Mes'ûd -radiyallahu anh- da şehîd olmuş, son sözü şu olmuştu:

- "Sakin ölümümden müteessir olarak cesâretinizi zâyî' etmeyiniz!"

Müsennâ -radiyallahu anh-, da kardeşi hakkında şu sözleri söylemişti:

- "Müslümânlar! Birâderim şehid düştü ise zarârı

yok. Şehâmetli adamlar harb sahnelerinde şehîd düşerler. Siz bayrağınızın düşmemesine dikkat ediniz!..”

İranlılar bu mağlûbiyet üzerine tekrar harbe hazırlanmışlar, bizzât Hz. Ömer -radiyallahu anh- de yeni bir ordu tertip etmişti. Ve başkumandan olarak Hz. Sa'd bin Ebî Vakkâs -radiyallahu anh- ta'yîn olundu.

İslâm ordusu, 120.000 kişi idi. Ordu Kadisiye'de karargâhını kurdu.

Harbe girişmezden evvel müslümanlığı kabûle davet edilmesi için Hz. Ömer -radiyallahu anh- emir verdi. Sa'd -radiyallahu anh- de İran Hükümdârı Yazdigird'e bir heyet gönderdi. Fakat sulh teşebbüsâtı akâmete uğramıştı. İran askerlerinin başkumandanı Rüstem harbden istinkâf etmişti. Bilâhare harbe mecbûr kaldı. Bir gece Tuleyha -radiyallahu anh- tebdî-i kıyâfet ederek düşmân hattına girmiş, düşman ahırında kıymetli bir at görerek yularını kesip önüne katmıştı. Tuleyha -radiyallahu anh- takip olunmuş, bin askere bedel bir kahraman addolunan atın sâhibi Tuleyha -radiyallahu anh-, hasmını öldürmüş kezâ diğer bir arkadaşını da öldürmüş ve birini de esîr etmişti. Sonra bu esir müslümân olduğundan kendisine Müslim nâmı verilmiş, İranlılar hakkında kendisinden mühim mâlûmat alınmıştı.

Kadisiyye Harbi

Rüstem iki katlı zırh ile miğferini giydikten sonra atına binmiş; “Yarın, bütûn Arabistanı imhâ edeceğim!” diye bağırmıştı.

Askerlerden biri:

- "Allah müsâade ederse olur!" demişse de Rüstem;

- "Etmezse de!..." demişti.

Hz. Sa'd -radiyallahu anh- birâz rahatsız olduğundan yerine Hâlid bin Urtufa -radiyallahu anh-'ı tayin etmişti.

Büyük şâirler, hatîbler, askeri teşyî için galeyâna getirecek sözler söylediler.

İbnü'l-Hüzeyli'l-Esedî demişti ki:

- "İstihkâmlarınız kılıçlarınızdır! Düşmânın üzerine arslan gibi atılınız! Kumlu rüzgârlar kalkanlarınız olacaktır!"

Evvelâ İranlı bir tîr - endâz, ipekler içinde, belinde altın kemer, kolunda altın bilezikler olduğu halde meydana çıkarak mübâreze istedi. Karşısına Amr bin Ma'dikerb -radiyallahu anh- çıktı. İranlının attığı ok boşa gitti. Amr -radiyallahu anh- atını mahmûzladı. İranlıyı belinden yakaladı, atından söktü, yere attı, kellesini uçurdu. Sonra Amr -radiyallahu anh- askerlerine dönerek:

- "Böyle harb edeceksiniz! dedi.

İki ordu karşılaştı. İranlılar arabların en meşhur süvârileri olan Secîle'ye karşı filleri sevktiler. Arab atları fillerden ürkmüşlerse de, piyâdeler fillere karşı fazla mukâvemet ediyorlardı. Esed Kabîlesi de Secîle'ye yardıma başladı. Tîr - endâzlıkta meşhûr olan Temîm de

ok yağdırarak fillerin râkiblerini alt-üst ettiler. Muhârebe bütün gün bu şekilde devam etti. Akşam ordular kargahlarına döndüler. Kadisiyye'nin ilk gününe "Yev-mü'l-emârât" denildi.

Ertesi günü Ebû Ubeyde -radiyallahu anh-'ın kuvâ-yı imdâdiyyesinin muvâsalası, müslümanlar için bir te'yîd-i îlâhi oldu. İleri hât kumandası Ka'ka' -radiyallahu anh- tarafından idâre edildi. Ka'ka' -radiyallahu anh- mübâreze meydanına çıktı. İranlılar da Behmen'i göndermişlerdi. Ka'ka' -radiyallahu anh- Behmen'i görünce:

- "Ebû Ubeyd'in kâtili geliyor! Artık elimden kurtulamaz!" demiş, kısa ve fakat şiddetli muhârebeden sonra Behmen'i öldürmüştü. Sonradan çıkan mübârizlerden Şehrîr, Sicistân emîri A'ver, İranlı bir kahramân olan Büzr-i Cümhûr-i Hemedânî, Ka'ka' -radiyallahu anh- tarafından katledilmişlerdi.

Fillerle mücâdele için develer tüylü örtülerle örtülerek düşmâna karşı sevk edilmişler ve her cihette İran atlılarını kaçırmışlardı.

Diğer taraftan muhârebede fedâkârâne çalışan müstahak mücâhidlere verilmek üzere Hz. Ömer -radiyallahu anh- tarafından kıymetli atlar ve kılıçlar gönderilmişti.

Ka'ka' -radiyallahu anh- kılıçları, Hammâl bin Mâlik -radiyallahu anh-, Zübeyl bin Amr -radiyallahu anh-, Âsım bin Amrût-Temîmî -radiyallahu anh-'a vermiş, atları da, harbde büyük şehâmet gösteren Yerbû' kabilesine takdîm etmişti.

En meşhur şâirlerden olup şarâb içtiğinden dolayı hapsedilen Ebû Mühcenü's-Sekâfî -radiyallahu anh- pencereden harbin devâmını ta'kîb ediyordu. Harbe iş-tirâk için mürâcaatı evvelce is'âf olunmamışsa da bilâ-hare mü'sâade olunmuştu. Hz. Sa'd -radiyallahu anh-'ın meşhûr atı Belkâ'ya binerek harbe iş-tirâk etmiş, öyle şiddetli hamlelerde bulunmuşdu ki, İranlıların bir kaç hattını bozmuştu. Hz. Sa'd -radiyallahu anh- da istiğrab ederek:

- "Hayatını müslümanlar uğrunda bu kadar kahra-manca fedâyâ âmâde olan bir adamı tekrar cezaya çarptırmam!" demişti.

Ebû Muhcen -radiyallahu anh- de bir daha içki içmemeye azm ü ahd eylemişti. O gün 2000 müslüman şehîd, 10.000 İranlı maktûl olmuştu. Arablar bu güne "Yevmü'l-Ağvas" derler. Üçüncü harekât da târihte "Yevmü'l-Ammâs" nâmiyle marûftur.

O günde Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- tarafından gönderilen Hişâm -radiyallahu anh-'ın kumandasıyla 700 atlı orduya iltihâk etti. Bugün muhârebe münferid bir şekilde başlamış, müheykel bir İranlı pehlivânı mübâre-zeye çıkararak bir müslüman tarafından katledilmişdi. Bu kerre yine İranlılar filleri sevketteğe başladılar.

Amr bin Ma'dî-kerb -radiyallahu anh-, filleri mücâ-deleyi deruhte etti. Amr -radiyallahu anh-'ın vücûdu ya-ra içinde idi. Yanından bir İranlı atlı geçti. Derhal atın kuyruğuna yapıştı. At kıvıldaıyamadı. Atın râkibi sıçradı kaçtı. Amr -radiyallahu anh- bir sıçrayışta ata bindi ve kalabalığı yardı. Fillerin saldırdığı her tarafta zâyîât ve-rilmekte idi.

Nihayet fillerin gözlerinin kör edilmesi ve hortumlarının izâlesine çalışmağa başladılar. Hz. Âsım -radiyallahu anh-, Hz. Ka'ka' -radiyallahu anh-, Hz. Hammâl -radiyallahu anh-, Hz. Zübeyl -radiyallahu anh- bu işe memûr oldular. Filleri ihâta ile Hz. Âsım -radiyallahu anh- ile Hz. Ka'ka' -radiyallahu anh- beyâz file hücum ederek, hepsinin gözlerini kördediler. Hz. Hammâl -radiyallahu anh- ile Hz. Zübeyl -radiyallahu anh- de yüz file hücum ile, yaralanınca yüz fil kaçmağa başladı. Öteki filler de kaçmağa başladılar. Ortalık mücâhidlerin sedâlarıyla çalkalanıyordu. Bunun üzerine mücâhidler serbest harb etmeğe başladılar. Bu geceye de "*Leyletü'l-Herîr*" denildi.

Acemler tekrâr ordularını tanzîm etmişlerdi. Müslüman Ordusu da harekete başladı.

Evvelâ Hz. Ka'ka' -radiyallahu anh-, sonra Benî Esed, sonra Secîle ve Kinde ve diğer kabâil ilerledi. İranlıların 1000 kadar zırlı süvârilere mücâhidler hücum etmişlerse de kılıçlar te'sîr etmediğinden, tekrâr mızrakla hücum ile kâmilin zırlı kıt'ası imhâ edildi. Muhârebe bütün gece devâm etti. Mücâhidler de yorgunluktan bîtâb kalmışlardı. İran başkumandanı Rüstem üzerine hücum edilince kaçmağa mecbûr kalmış, Hilâl -radiyallahu anh- nâmındaki bir mücâhid de; irmağa atılıp kurtulmak isteyen Rüstem'i yakalayarak öldürmüştü. Hilâl -radiyallahu anh-, Rüstem'in tahtına çıkarak Rüstem'i öldürdüğünü ilân edince İranlılar kaçmağa başladılar. Müslümanlar tarafından şiddetle takîb edildiler.

Bu muhârebede İranlıların kumandânlarının kısmı

a'zamı ölmüşlerdi. İranlıların zâyiâtı hesâbsızdı. Müslümanlar 6.000 şehîd vermişlerdi.

Hz. Sa'd bin Ebî Vakkâs -radiyallahu anh- muzaffariyet hakkında Hz. Ömer -radiyallahu anh-'e muntazam haber gönderir, Hz. Ömer -radiyallahu anh- de her sabah Medîne hâricine çıkar, haber getiren adamı karşılardı.

Bir gün yine Hz. Ömer -radiyallahu anh- Medîne hâricine çıkmış bekliyorken bir hecin devenin gelmekte olduğunu görünce ona doğru ilerlemiş, izâhât istemiş, postacı da hecini durdurmadan müslümanların muzaffer olduğunu söylemeğe başlamış, Hz. Ömer -radiyallahu anh- de arkadan yaya koşarak hecin ile birlikte Medine'ye girmiş, Medine'ye girince hecin sūvârisi herkesin Hz. Ömer -radiyallahu anh-'e hürmet ettiğini görünce ve herkesin Emîrü'l-Mü'minîn demeğe başladığını işitince korkup titremeğe başlamış, niçin kendisini tanımadığını korkarak kemâl-i mahcûbiyetle istifsâr eylemişti. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de sözü kesmemesini ve tafsîlâtı it'âsına devâm etmesini ricâ etmiş ve bu sûretle cemâatle birlikte Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in evine kadar gidilmişti. Hz. Ömer -radiyallahu anh- nutkunda:

- "Müslümanlar! Ben sizi kul köle edinen bir hükümdâr değilim. Ben de sizin gibi Allah'ın kuluyum. Aramızdaki fark, benim bir de riyâset yükünü taşımış olmaklığımdır. Sizi emn ü itmi'nân içinde yaşatacak sûrette hizmet edebilirsem ne mutlu... Sizi kapımın önünde bekletmek bir fâciâdir. Ben size akvâl ile değil, ef'âl ile rehber olmak isterim." demişti.

Kadisiyye Harbi'nde kendi arzûları hilâfına harbe sevk edilen bir çok İranlılar harbe iştirâk etmişti. Hz. Sa'd -radiyallahu anh-'a gelerek afv talep ettiler. Hz. Ömer -radiyallahu anh-'e arz ve ashâb-ı güzîn ile istişâreden sonra ittifâk-ı ârâ ile afv ilânına karâr verilmişti. Bu sûretle arablarla acemler arasında meveddet ve hattâ râbita-i sıhriyyet de teessüs etmeğe başlamıştı.

Kadisiyye'den firâr eden İranlılar müstahkem olan Bâbil'de hazırlandılar. Hz. Sa'd -radiyallahu anh- de Bâbil'e hareket etmiş; yolda Bers tarafından mukâvemet görmüş ise de, sonra mukâvemeti kırılarak müslümanlarla sulh akdetmişti.

Bâbil'de Tahîrcân, Hürmüzân, Mihrîcân, Mihrân gibi kumândanlar Hz. Sa'd -radiyallahu anh-'ın birinci hücumuna bile mukâvemet edemiyerek firâr etmişlerdi. Hz. Sa'd -radiyallahu anh- Bâbil'de kalarak İranlıları tâkîb için Zühre -radiyallahu anh-'in kumandası altında kuvvet sevk etmişti. İranlılar da Şehriyâr nâmında bir kumandan etrafında toplanmışlardı. Mübâriz isteyen Şehriyâr'a karşı Benî Temîm kölelerinden Nâil -radiyallahu anh- isminde biri çıkarılmıştı. Evvelce Şehriyâr Nâil -radiyallahu anh-'i yere düşürerek üzerine çıkmış ise de Nâil -radiyallahu anh- hasmının bacağını incitmeğe muvaffak olarak altından kurtulmuş, Şehriyâr'ı yere yuvarlayarak hançerini göğsüne dayamıştı. Bu vak'anın olduğu mahal Kûî'dir. Târihî bir mevkidir. Hz. İbrâhîm -aleyhi'sselâm-'ın Nemrûd'un emriyle habsolunduğu mahaldir. Hz. Sa'd -radiyallahu anh- bu mahalli ziyâretinde:

إِنْ يَمَسُّكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَ تِلْكَ الْآيَامُ نَدَاوِلُهَا

بَيْنَ النَّاسِ وَ لِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَ يَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَ اللَّهُ
لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ

— “Eğer size Uhudda bir yara isâbet etti ise, Bedir savaşında da kâfirler kavmine o kadar yara isabet etmişti. O sevinçli ve kederli günleri insanlar arasında evirip çeviririz. Bu, Allah’ın savaş meydanında ihlâslı ve âzîmkâr mü’minleri diğerlerinden ayırd etmesi ve sizden şehidler edinmesi içindir. Allah zalimleri sevmez,”¹⁰ âyetini okumuştü.

Kûî ile İran pâ-yi tahtı arasında Behreşîr isminde bir şehir vardı. Bu şehirde Kistrâ tarafından sevilen bir kaplan ehlileştirilmiş, burada muhâfaza olunurdu. Müslümanlar buraya muvâsalat ettiği zamân kaplan müslümanlara saldırmış, İslâm kıtaâtının ileri hattı kumandanı Hâşim -radiyallahu anh- tarafından bir kılıç darbesiyle öldürülmüştü. Hz. Sa’d bin Ebî Vakkâs -radiyallahu anh-, Hâşim -radiyallahu anh-’ın bu şehâmetine mukâbil onu alınından öpmüştü.

Müslümanlar Behreşîr’i muhâsara ile iki ay zarfında zabta muvaffak olmuşlardı. İranlılar hurûc hareketi yapmışlar, ok yağdırmağa başlamışlarsa da mağlûb olmuşlardı. Atılan oklardan biri Zühre radiyallahu anh’e isâbet etmiş, atılan ok vücûdunda olduğu halde Zühre -radiyallahu anh- Şehrîrâz ismindeki İran kumandanını kılıçla öldürmüştü. Nihâyet İranlıların askerleri imhâ edilmiş, şehir de teslim olmuştu.

Behreşîr ile Medâyin arasında Dicle nehri vardı.

10. Âl-i İmran Sûresi/140

Nehri geçmeğe bir vâsıta bulunamamıştı. Hz. Sa'd -radiyallahu anh- askerlere hitaben:

- "Askerler! Kardeşler! Düşmân, nehrin diğer tarafına sığınmış bulunuyor! Onu orada mağlûb edecek olursak zaferimiz tam olur!.."

Sonra Hz. Sa'd -radiyallahu anh- atını Dicle nehri-ne sürmüş, arkadaşları da kendisini takîb etmişlerdir. Nehrin cereyânı şiddetli olduğu halde Müslümanlar yan yana, muntazam ordunun teşkilâtı bozulmadan ilerlemeğe başlamışlardı. İranlılar bu manzarayı hayretle temâşâ ediyorlardı. Müslümanlar nehri muntazaman geçince İranlılar, onları fevka'l-beşer bir takım mahlûklar zannetmişler ve "Devler geliyor! Devler geliyor!" nidâları ile kaçmışlardı.

Yezdigird, Harmen'i, Handânen'i, Halvân'a göndermişti. Hz. Sa'd -radiyallahu anh-, Medâyine girdiği zaman metrûk bir halde görmüştü. Saray-ı Hümâyûn'da, tahtın yerine bir minber kurulmuş, Cum'a namazı edâ edilmişti. Irakta edâ olunan ilk Cuma namâzı budur.

Hz. Sa'd bin Ebî Vakkâs -radiyallahu anh-, Kısranın sarayındaki heykellere ilk anda dokunmamıştır. Medâyin'i metrûk bir halde gördüğünden şu âyet-i kerîmeyi okumuştur:

كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾ وَ
نِعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخِرِينَ ﴿٢٨﴾

" Nice nice bağlar, pınarlar, kıymetli makâmlar

İçinde yüzdükleri nimetleri bıraktılar ki, onların hepsine biz başka bir milleti vâris kıldık...”¹¹

Kisrâ sarayındaki zî - kıymet eşyâ toplandı. Bunların içinde, Çin Hâkânına, Hindistan Dâhîrâcesine, Kayser-i Rûm'a, Nu'man bin el-Münzir'e, Behrâm-ı Cûyen'e âid zırhlar, kılıçlar, Kubâd ile Kisrâ Hürmüzün hançerleri, Nûşîrevânın altundan tâcî ile elbiseleri, eğeri gümüşten ve göğsü mücevherât ile murassa' olan altundan bir at, eğeri altundan, dizgini murassa' gümüşten bir deve vardı. Devenin binicisi tepeden tırnağa kadar elmâsîlar içinde idi.

“Bahar” tesmiye olunan en kıymetli bir halı vardı. Halının ortasında bir çayır kenârında türlü türlü çiçekler, ağaçlar ve meyveler resmedilmiş, her tarafı kıymetli taşlarla süslenmiş idi. Halının zemîni altundan, yeşillikleri zümrüdden idi. Ağaçları altın, gümüşten; yaprakları ipekten dokunmuş, meyveler, kıymetli taşlardan idi.

Bahar geçtikten sonra hükümdârlar bu halı üzerinde şarâp içerlerdi. Halı bahârı temsil ediyordu. Altmış arşın uzunluk ve genişliğinde, kare şeklinde idi. Medîne-i Münnevver'e de onu döşeyecek yer yoktu.

İslâm askerleri ganâimi o kadar nâmûskârâne topladılar ki, kâmilen zâbitlerine teslim ettiler. Hz. Sa'd bin Ebî Vakkâs -radiyallahu anh- da askerlerin bu hareketlerini takdîrle karşıladı.

Ecnâdın Mâ'rekesi

Hâdisât arasındaki irtibâtı muhâfaza için Sûriye ha-

11. Duhan Sûresi/25-28.

rekâtının ihzârı devrini de muhtasar bir sûrette vermek istiyoruz.

13. Hicret yılının başlarında Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh-, Sûriye'ye muhtelif istikametlerden hareket edilmesi için emir vermişti:

1- Hz. *Ebû Ubeyde* -radiyallahu anh- Humus'a,

2- *Yezîd bin Ebî Süfyân* -radiyallahu anh- Şâm'a,

3- Hz. *Şûrahbil* -radiyallahu anh- Ürdün'e,

4- *Amr bin Âs* -radiyallahu anh- Filistîne hücûm edeceklerdi.

Bütün ordunun mevcudu 34.000 kişi idi.

İslâm kumandânları Arabistan hudûdunu geçmez Bizanslıların büyük kuvvetleriyle karşılaşacaklarını tahmîn ediyorlardı. Filhakîka imparator, İslâm kuvvetlerinin her birine karşı ayrı ordular göndermişti.

Bunun üzerine bu kumândanlar kuvvetlerini bir nokta etrafında temerkûz ettirmeğe karar vererek imdâd kuvvetleri göndermesi için Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh-'e mürâcaat etmişler, O da Irak fethiyle meşgûl olan Hâlid bin Velîd -radiyallahu anh-'in Sûriye tarafına hareket etmesini emretmiş, Hz. Hâlid -radiyallahu anh- bir çok mukavemetleri kırarak Şâm'a muvâsalatla kargâhını orada kurmuştu. İmparatorun gönderdiği büyük ordu da Ecnâdin'de idi.

Hâlid -radiyallahu anh- ile Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- Ecnâdin'de harekete karâr verdiler, diğer kuman-

danlara da kendilerini takîb etmeleri için talîmât gönderdiler. Yezîd -radiyallahu anh- ve Şûrahbil -radiyallahu anh- muayyen zamânda muvâsalat ettiler.

Hiz. Hâlid -radiyallahu anh-'in kumandasında cereyân eden bu ma'reke 3000 müslüman'ın şehâdetiyle 28 Cemâziyel'evvel 12 Hicrî yılında ve müslümânların zaferiyle neticelenmişti. Muhâsara, Hiz. Ebû Bekir -radiyallahu anh- devrinde başlamış, Hiz. Ömer -radiyallahu anh- zamanında sona ermişti.

Şâm'ın Fethi

Şâm şehri, Sûriye'nin en meşhûr şehridir. Câhiliyet devrinde Arablar bu şehri ticâret maksadiyle ziyâret ettiklerinden bu şehir bütün Arabistan'da hâiz-i şöhret bulunuyordu. Binâenaleyh Hiz. Hâlid, -radiyallahu anh-, Şâm muhâsarasını çok ihtimâmlı bir şekilde yapmağa mecbûr oldu. Şehrin muhtelif kapılarına zâbitlerini tayîn ile kendisi de bizzât 5000 askerle Bâbü'ş-Şark'ı tutmuştu.

Muhâsaranın tevlîd ettiği müşkilât, şehrin hıristiyan ahâlîsini tazyîk etmekte idi. Şâm halkının yegâne ümidi, Hirak'ın Humus'tan gönderdiği imdâd kuvvetleri idi. Hiz. Hâlid -radiyallahu anh-, Humus'tan muvâsalatı beklenen imdâd kuvvetlerini durdurmak için Zü'l-Kılâ' mevkiine bir kuvvet göndermişti.

Bu sırada Hiz. Ebû Bekir -radiyallahu anh- irtihâl buyurmuş, Hiz. Ömer -radiyallahu anh- de makâm-ı ri-yâsete geçmişti.

Hirakl tarafından gönderilen kuvvetler Şâm yolunun kapalı olduğunu görmüş, Şâm ahâlsî de ye'se dûcâr olmuşlardı. Bu sırada vukû' bulan hâdisе, adetâ bir te'yîd-i gaybî gibi tesîr etti.

Şâm Patriğinin bir oğlu dünyâya gelmiş halk bu vesileyi tes'id ederek içki içmiş ve sızmıştı.

Hz. Hâlid -radiyallahu anh- düşmânın ahvâlini yakından takîb eder, geceleri az uyur ve en ehemmiyetsiz hâdiseyi bile kaçırmaz, değerlendirdi. Hz. Hâlid -radiyallahu anh-, mahsûrların o akşâmki vaziyetinden haberdâr olunca, bir kaç kahramân zâbite birlikte hazırlanarak şişirilmiş tulumlar üzerinde su hendeğini geçmiş, duvarlara kemend atarak kale duvarını aşmış, kendisini bir kaç asker de takîb etmişti.

Hz. Hâlid -radiyallahu anh-, şehre girdikten sonra, kale kapılarının muhâfızlarını vurarak kapıları açtı. İslâm askerleri de bir tûfân gibi coşarak şehre girdiler. Hz. Hâlid -radiyallahu anh-'in şehre girdiğini gören hıristiyanlar, kapıları açarak Ebû Ubeyde -radiyallahu anh-'e ilticâ ve Hz. Hâlid -radiyallahu anh-'in şiddetinden himâye istediler.

Şehirde hiç bir yağma vukû' bulmamış, hiç bir ferd esîr-i harb muâmelesi görmemişti.

Bütün Sûriye'nin fethine bir mukaddime teşkîl eden bu zafer, Hicretin 14. yılının Receb ayında vukû' olmuştu.

Tâkib edilen usûle göre ganâimden beşte biri Me-dîne'ye gönderildi. Hz. Ali -kerremellahü vecheh-'nin mütalâası üzerine ganâim arasında bulunan ve İran şevketinin timsâli olan o meşhûr halı, Nûşirevân'ın sal-ianatı gibi parçalanarak, Ashâb-ı Kirâm arasında tak-sîm edildi. Hz. Ali -radiyallahu anh- kendi hissesine isâ-bet eden parçayı 20.000 dirheme satmıştır.

Celûlâ Ma'rekesi

Celûlâ bir kaç ay muhâsara edildi. İranlılar bir kaç kere hurûc hareketi yaptılarsa da muvaffak olamadılar. Son bir hurûc hareketi daha yapmışlar, müslümanlar da şiddetle mukabele etmişlerdi. O gün de şiddetli bir fırtı-na çıkarak gündüzü geceye çevirmişti. İranlılar ric'atle-rinde köprülerini yerinde bulamadıklarından bir çoğu hendeklere düşmüştü. Müslümanlar taarruzu şiddetlen-dirmişler, "Leyletü'l-Herîr"den beri misli görülmemiş bir harb vukû' bulmuştu. Evvelâ oklar kullanılmış, bittikten sonra mızraklarını da kırılıncaya kadar isti'mâl etmişler, sonra da kılıçlarla harbe başlamışlardı.

Müslüman başkumandanlarından Hz. Hâşim -radi-yallahu anh-, kalenin kapısı önüne gelmişti. İranlılar fi-râr etmek istemişlerse de kendi elleriyle ördükleri tel ör-gülerine çarparak kaçamamışlardı. Binnetice İranlılar 100.000 maktûl vermişler, müslümânların eline üç mil-yon altın kıymetinde defneler geçmişti.

Bu ma'reke ile müslümanların Irak fethi hitâm bul-muştu.

Bu zafer tafsilâtını vermek üzere Hz. Ziyâd -radiyallahu anh- vak'ayı canlandıran ifâde ile ma'lûmâtı büyük bir cemâat-i müslimînin huzûrunda tafsil etmişti. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de:

- "Askerlerimiz yaptıkları işlerle dillerimize talâkat bahş ediyorlar..." demişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, altun, gümüş, elmâs, mücevherât, bütün ganâim yığınları karşısında gözlerinin yaşını zabt edememiş; sebebi sorulduğunda :

- "Nereye servet, para girerse adâvet ve münâferet onu tâkib eder." demişti.

Fihil Vak'ası

Müslümanların Şâm'ı zabta muvaffak olmaları, Bizanslıları hiddetlendirdiğinden, her taraftan büyük bir ordu toplamışlardı. Şâm'a dört merhale mesâfede Fihil eski bir şehirdir. Müslümanlar Fihil'de karargâh kurmuşlardı. Müslümanların azm ü sebâtını görünce Bizanslılar sulha meyl ile murahhas istediler. Hz. Muâz bin Cebel -radiyallahu anh-, zühd ü takvâsı ile ma'rûf ashâb'dandı. Hıristiyânlar da bunun şöhretini duymuşlar, hürmet göstererek, kıymetli halı üzerine oturtmak istemişler; Hz. Muâz -radiyallahu anh- da:

- "Fukarânın hakkını ve kanını gasbetmekle dokunan bir halinin üstünde oturmam. Sizin hürmet ettiğiniz şeye ben ehemmiyet vermem. Yere oturmamak yalnız kölelerin yapacağı bir şey ise, biliniz ki, Allah'ın benden daha âciz bir kôlesi yoktur." demiştir.

Hz. Muâz -radiyallahu anh-'ın bu derece tevâzu' ve mahviyyetkârlığından hayret etmişler:

-“ Müslümanlar arasında senden daha yükseği var mıdır?” diye sormuşlar. Hz. Muâz -radiyallahu anh- da:

-“ Bana müslümanların âcizi olmak kifâyet eder. demişti.

Bu sözler üzerine hıristiyanlar arasında sükûnet hâkim olmuştu. Sonra,

-“ Buraya niçin geldiniz?” denildi.

-“ Sizden taleb ettiğimiz şey, müslümanlığı kabûl etmek, namâz kılarken Kâbe'ye teveccüh etmek, içki içmekten, domuz eti yemekten imtinâ etmektir. Bunu kabûl ederseniz, bizim kardeşlerimiz olursunuz. Kabûl etmezseniz, teslim olup, idâremizi kabûl ve cizye verirsiniz. Aksi takdirde hakem kılıçtır. Çokluğunuzda ehemmiyet vermeyiniz.” Cenâb-ı Hak buyuruyor ku:

كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَ اللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ

“Nice küçük ordular, büyük orduları Allah'ın izni ile yendi. Allah sabredenlerle beraberdir.”¹²

-“ Mallarınıza, canlarınıza hâkim bir imparator'a tâbi' olmakla iftihâr ediyorsanız, biliniz ki bizim reisimizin ise hiç bir kimse üzerine hakk-ı rûchânı yoktur. Zinâ irtikâb edecek olursa, en âdî adam gibi recmedilir. Hırsız-

lık ederse, cezasını bulur ki, bu cezâsının a'zamîsi elin kesilmesidir. Bizim reîsimiz, perde arkasında oturmaz. Kendisini bizim üzerimize fâik tanımaz. Herkesin mâlik olduğu maldan fazlasına mâlik değildir." dedi.

Bizanslılar, bir mevki' terk ile sulh olmak istedilerse de, Hz. Muâz -radiyallahu anh- reddetti.

Bilâhare Bizanslılar başkumandan Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- ile müzâkereye teşebbüs ettiler. Bizans murahhası Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh-'i büyük bir ihtişam içinde göreceğini ümid ettiğinden, onu yere oturmuş, okları muâyene ederken görünce, başkumandanın kim olduğunu sormak zorunda kalmıştı. Murahhas, bütün müslümanların azm ü celâdetini sîmâlarından okumuştur. Kendisine başkumandan olarak Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- gösterilince Bizanslı inanmadı ve Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh-'a, "Başkumandân olup olmadığını" sordu.

Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh-:

- "Evet başkumandan beniml.." dedi.

Bizanslı murahhas da:

- "Müslümanlar avdet etmeyi kabûl ederlerse adam başına ikişer altın vermeyi va'd eylediklerini" beyân etti.

Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- reddetti. Ve orduya taaruz emrini verdi:

- "Allah'ın kulları! Allah'ın nusretini sabr ü ikdâm ile bekleyiniz. Çünkü Allah sâbirlerle berâberdir." dedi.

Bizanslılar 50.000 kişiye bâliğdi. Harb başladı. Hz. Hâlid -radiyallahu anh- ilk safta harbin bütün şiddetine marûz kalmıştı. Düşmân da ok yağdırıyordu. Hz. Hâlid -radiyallahu anh- bir manevrâ yaparak biraz geri çekilince, düşmanın bir kısım kuvvetini merkezlerinden tamamen ayırarak şiddetle hücum ile hepsini eritmişti.

Hâşim bin Utbe -radiyallahu anh- bayrağı kaldıracak:

- "Bunu düşman merkezine saplayamazsam geri dönmeyeceğim!" dedi ve atından sıçrayarak kalkaniyle ilerledi. Sahne-i harb içinde kalmış, Bizanslılar kaçmağa başlamıştı...

Bu zaferi müteâkib Ürdün'ün bütün şehirleri müslümanların eline sühûletle düştü.

Sulh Şartları

Herkesin malı, canı, yeri, yurdu, mâbedi her türlü taarruzdan masûndur. Ancak müslümanlar tarafından câmiler inşâ için bazı arâzi istimlâk edilecektir.

Yermûk Harbi

Bizanslılar, Şâm ve Humus'un sükûtundan sonra Antakya'da toplanmışlar, arab istilâsının ilerlemesinden dolayı Hirakl'e şikâyette bulunmuşlardı.

Hirakl, Sûriye rüesâsının müteberlerinden bir kaçını davet ederek arabların aded, kuvvet ve techizât itibâriyle mâ-dûn oldukları halde onların istilâlarına mukâvemet edemediklerini söylemiş, bunlar bir cevâb veremiyerek başlarını eğmişler.

Tecrübe - dîdelerinden biri şu sözleri söylemişti:

-“ Müslümanların maneviyâtı bizim maneviyâtımızdan fâiktir. Onlar gecelerini ibâdet, gündüzlerini oruçla geçiriyorlar. Kimseye zulmetmiyorlar. Birbirlerine kardeş muamelesi yapıyorlar. Biz ise vaktimizi fisk u fücûr ile imrâr ediyoruz. Sözümüzü tutmuyoruz, birbirimize zulm ediyoruz. Binâenaleyh, müslümanların hareketi bir şevkü heyecân ile yapıldığı, müslümanların her adımları cesâret ve ikdâm ile atıldığı halde biz fütûr ve inkisâr içinde bulunuyoruz.” dedi.

İmparator bütün Sûriye'yi tahliyeye karâr vermiş bulunuyordu. Yalnız, Sûriye'nin her tarafından kendisine ilticâ eden hıristiyanların âh-u enîni onun nâmus ve haysiyetine dokunduğundan toplayabileceği bütün kuvvetlerle bir kere daha düşmânla karşılaşmaya karâr vermiş, bütün ordularının Antakya havâlisinde toplanmasını emretmişti.

Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- zâbitlerini dâvet ederek kendilerine şu yolda hitâb etmişti:

-“ Cenâb-ı Hak sizi defeât ile imtihân etti. Bütün imtihânlarından muvaffak çıktınız. Bu muvaffakiyetin semeresi olarak Cenâb-ı Hak şimdîye kadar nusret ihsân etti. Şimdi ise düşmân, yer yüzünü titretecek kuvvetler ihzâr ediyor. Ne yapmamı tavsiye ediyorsunuz?”

Müzâkere neticesinde Humus'u tahliye ve himâye edemeyecekleri için Humus ahâlsinden evvelce cizye olarak aldıkları yüz binlerce altunları îade etmeğe karar verdiler ve iade ettiler.

Hristiyanlar, müslümanların adâletinden pek müte-hassis olarak; "İnşâallah yine döner, bize hâkim olursunuz" demişlerdi. Müseviler de memnûn olduklarından; "Biz yaşadıkça İmparator Humus'a giremez." demişler ve şehrin kapılarını kapamışlardı.

Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- Yermûk'e hareket etti. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de İslam ordusuna şu emri gönderdi:

-“ Ömer size selâm eder ve der ki:

Ey İslâm'ın rüknü olan yiğitler! Düşmanlarınızı îmânla karşılayınız! Üzerlerine arslanlar gibi hücum ediniz! Ve onlara zerre kadar ehemmiyet vermeyiniz! Sizin ihrâz-ı muvaffakiyet edeceğinizi biliyoruz!...”

Bu mektûb üzerine müslümanların maneviyâtı kat kat yükseldi.

Bizanslılar 200.000 askerle ilerlediler. İçlerinden bir patrik mübârezeye çıktı. Hz. Hâlid -radiyallahu anh- ona karşı Kays bin Hübeyre -radiyallahu anh-'i çıkarttı. Kays -radiyallahu anh- şu şiiri inşâd etti.

سَائِلٌ نِسَاءَ الْحَيِّ فِي حَجَالِهَا   أَلَسْتُ يَوْمَ الْحَرْبِ مِنْ أَبْطَالِهَا

“Kocalarını, evlâdlarını öldürerek dul bıraktığım haclenişin kadınlara sor?.. Harb günü bir harb kahramânı değil miyim?..”

Patrik daha silâhına davranmadan Kays -radiyallahu anh- kılıcı ile patriğin kellesini ikiye ayırmıştı.

Bütün müslümanlar "Allâhü Ekber" sayhalarıyle tarazuza geçmişlerdi. Her tarafta düşmanı zedelemişlerdi. Yermük Harbi'nin ilk günü böyle geçti.

Hıristiyanların başkomutânı Bâhân, geceleyin kumandanlarını toplayarak; "Arablara para vermek sûretiyle Süriye'yi terke davet etmek teklîfi kabûl edilmiş ve ertesi günü Hz. Ubeyde -radiyallahu anh-'e bir murahhas gönderilmişti. Murahhas olan Corc, İslâm karargâhına vardığı zamân, müslümanların mahviyyet, sükûn ve şevk ile namaza hazırlandıklarını görmüş, bu manzaradan çok müteessir olmuştu.

Namaz bittikten sonra murahhas Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh-'den müslümanların mesîh hakkındaki fikirlerini sormuş, Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- de şu âyet-i kerîmeyi okumuştu:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ
 إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقِيهَا إِلَى مَرْيَمَ
 وَرُوحٌ مِنْهُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا
 اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي
 الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٧١﴾ لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ
 عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ

“ Ey ehl-i kitap! Dininizde hududu geçip taşkınlık etmeyin, İsa -aleyhisselâm- Allah’ın oğludur gibi sözler söylemeyin. Allah’a karşı ancak hak olanı söyleyin. Mesih ibn-i Meryem ancak Allah’ın Peygamberi, Meryem’e ilkâ ettiği kelimesi ve O’ndan bir ruhdur. Artık Allah’a ve Peygamberine îman edin de Allah “Üç”dür demeyin. Bundan vazgeçin, hakkınızda hayırlı olur. Allah yalnız bir tek ilâh’dır; çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hep O’nundur. Vekil olarak Allah kâfidir. Mesih, hiç bir zaman Allah’ın kulu olmaktan istinkâf etmiyeceği gibi, mukarreb melekler de bu kulluktan istinkâf etmezler.”¹³

Murahhas, müslüman olmayı arzû ederek, geri dönmek istememişti. Fakat, Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- muvâfık görmeyerek Hz. Hâlid -radiyallahu anh-’le berâber gidip tekrâr dönmesini tavsiye etti.

Hz. Hâlid -radiyallahu anh-, başkumandân Bâhân ile görüştü. Bâhân:

- “Bizim imparatorumuz yeryüzündeki bütün hükümdârların hükümdârıdır.” dedi.

Hz. Hâlid -radiyallahu anh- de:

-“ Sizin hükümdârınız dediğiniz gibi olabilir. Fakat bizim reîs intihâb ettiğimiz zât, bir lahza için bize tasallut etmeyi aklından geçirirse, onu derhâl makâm-ı riyâsetten hal’ ederiz.” dedi.

Bâhân:

-“ Kumandânınıza 10.000 altun ve zâbitlerinize biner altun verelim, çekilip gidiniz” dedi.

Hz. Hâlid -radiyallahu anh- de:

-“ Müslümanlığı kabûl ettiğiniz takdirde kardeş muâmelesi görürsünüz, veya cizyeyi kabûl ederseniz himâye edilirsiniz. Yoksa hakem kılıçtır.” dedi.

Bu muhârebe, Bizans İmparatorluğu'nun mukaddime-i inkırâzıdır. Bâhân, bütün zâbitlerini toplayarak:

-“ Arab hâkimiyetini kabûl ediyor musunuz!?” dedi.

Bütün zâbitler de:

- “Ölmeyi tercih ederiz!” dediler.

Müslümanlar 30-35 bin kadar idi. Bizanslılar ise 200.000 kadar idi.

Kumandan ve hatibler asâkir-i İslâm'ı tehyîc ile galeyâna getirdi. Harb başladı; bütün şiddeti ile devâm ediyor, eller, ayaklar kelleler uçuyordu. Bütün hücum Ezd Kabîlesi tarafından olmuştu.

Ezd'in reîsi Amr bin Tufeyl -radiyallahu anh- kılıcı ile düşmânlarını biçerek ilerlerken:

-“ Arkadaşlar! Sakın hatt u hareketiniz müslümanların nâmusunu lekelemesin!” buyurdu. Nice kahramânlar şehîd düşmüştü. Amr bin Tufeyl -radiyallahu anh- de şehîd oldu.

Ebû Cehl'in oğlu İkrime -radiyallahu anh- atını ileri sürerek şöyle demişti:

-“Peygamber’le harb eden ben, size karşı nasıl geride kalırım!..”

İkrime -radiyallahu anh- arkadaşlarına bakarak hepsinden ölüme kadar harb etmek için söz almıştı. Böylece 400 mücâhid şehîd oluncaya kadar düşmanla döğüştüler. Bunlar içinde Dırâr bin Ezver -radiyallahu anh- de bulunuyordu.

İkrime -radiyallahu anh-, küme küme cenâze altın-da kalmış, Hz. Hâlid -radiyallahu anh- İkrime -radiyallahu anh-'in başını dizine koyarak ona bir yudum su vermişti.

Hz. İkrime -radiyallahu anh- ve arkadaşları şehîd düşmekle berâber, binlerce bizanslıyı silip süpürmüştü.

Hz. Hâlid -radiyallahu anh-'in hamlesi bizanslıların mukâvemetini kırmış ve ric'ate başlamışlardı. Hz. Hâlid -radiyallahu anh- düşmanı takîb ile Bizans kumandânı Dürneccâr'ın mevkiine kadar ilerlemişti. Dürneccâr ile zâbitleri mendilleriyle yüzlerine örtmüşler:

-“ Zaferimizi görmeyecek olduktan sonra, bâri gözlerimiz hezîmetimizi görmesin.” demişlerdi.

Kubas bin Üşeym, Sâid bin Zeyd, Yezîd bin Ebî Süfyân, Amr bin Âs, Şûrahbil bin Hasene -radiyallahu anhüm- gibi kumandanlar, mevkilerinde sebât etmişlerdi. Kubâs -radiyallahu anh-'ın elinde bir çok kılıçlar,

mızraklar kırılmış, fakat kendisi katiyyen ye'se dûcâr olmamıştı. Hz. Kubas -radiyallahu anh-:

-" Sahne-i harbden çekilmekten ise ölmeyi tercih eden bir adama kılıcını emânet olarak verecek bir kimse var mı?" der, her taraftan kendisine kılıçlar uzatılırdı.

Ebû'l-A'ver -radiyallahu anh- atından sıçrayarak askerlerine:

-" Cidd ü ikdâm dünyâda insana şeref, âhirette rahmet bahş eder. İkisini de kazanmağa çalışalım." demişti.

Said bin Zeyd -radiyallahu anh- bîtâb kaldığı zaman diz çökerek harbe devâm etmişti. Bizanslıların tarruzunu Saîd -radiyallahu anh- o kadar defetmiş idi ki, düşman kumandanını öldürmeğe muvaffak olmuştu.

Çok merdâne harb eden Yezîd -radiyallahu anh-'in yanından babası Ebû Süfyân -radiyallahu anh- geçmiş, şöyle demişti:

-" Oğlum! Her asker bütün kudretiyle harb ediyor. Sen ki kumandansın; hiç bir askerin sana tefavvuk etmemesine dikkat etmelisin... Yoksa mahcûb olursun..."

Şürahbil -radiyallahu anh-, düşmân tarafından ihâta olunduğu halde bir dağ gibi sebât etmiş ve şu âyet-i kerîmeyi okumuştur:

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدًّا عَلَيْهِ حَقًّا

فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا
بِيعْتِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

“Cenâb-ı Hak cennet mukâbilinde mü'minlerden canlarını, mallarını satın almıştır. Bunlar Allah yolunda döğüşürler, öldürürler ve ölürler. Onlara vaad olunan cennet hakdır ki, Tevrat'da, İncil'de ve Kur'ân'da sâbittir. Allah'dan ziyâde ahdine vefa eden kimdir? O halde, yaptığınız bu hayırlı alış-ve-rişten dolayı sevinin. İşte bu, çok büyük saadettir.”¹⁴

Binnetice harb eden müslümanlar, sebât ederek düşmânlarına taarruza geçmişlerdi. Evvelce tâli-i harb bizanslıların lehinde idi. Fakat Kays bin Hübeyre -radiyallahu anh-'nin şiddetli bir taarruzu bizanslıları sarsarak gerilemeğe mecbûr etmiş, Sâid bin Zeyd -radiyallahu anh- da, fırsattan istifâde ederek merkezden taarruz etmiş, bizanslıları, arkalarından akan çaya kadar sürmüştü. Kısa bir zamanda bu çay, bizanslıların cesedleriyle doldu. Meydân-ı harbde bizanslılardan eser görülmeğe başladı.

Harbin şiddetli zamanında Habbâş bin Kays -radiyallahu anh- ayağını zâyi' ettiği halde bilâhare ayağını aramağa başlamıştı.

Bizanslıların zâyîâtı 100.000 kadar tahmin edilmektedir.

Müslümanlar 3000 şehîd vermişlerdi. Bunlar arasında:

14. Tevbe Sûresi / 111

Dirar bin Ezver -radiyallahu anh-, Hişâm bin Âs -radiyallahu anh-, Sâid bin Hâris -radiyallahu anh- gibi zevat da vardı.

İmparator bu sırada Antakya'da bulunuyordu. Hezîmet üzerine İstanbul'a doğru ric'at emrini vermiş ve Sûriye'ye bakarak kemâl-i ye's ile:

-“ Elvedâ Sûriyel..” demişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, harbin başladığı günden beri bir dakika uyumayarak haber bekliyordu. Zafer haberini, Huzeyfe bin Yemânî -radiyallahu anh-götürdü.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, muzafferiyet haberini alınca Cenâb-ı Hakk'a arz-ı şükrân için secdeye kapanmıştı.¹⁵

15. Büyük İslâm şâiri Mehmed Âkif Beyefendi, İslâm Târîhinin mühim vakâyi'inden biri olan Yermük harbinin hazin, fakat ulvî ve müheyyic bu vak'asından şu yüksek manzûmeyi ibda' etmiştir:

Huzeyfetü'l-Adevî der ki:

- Harb-i Yermük'ün,

Yaman kızıştığı bir gündü, pek sıcak bir gün,
İkinci üstü biraz gevşeyince sanki kitâl,
Silâhımı attım elimden; su yüklenip derhâl,
Müçahidîn arasından açıldım imdâda,
Ağır yarayla uzaklarda kalmış efrâd'a,
Ne ma'rekeydi ki, çepçevre göğsü kandı yerin!
Hudâ'ya kalbini açmış, yatan bu gövdelerin, Şehid'i
Çoksa da, Gâzi'si hiç mi yok? Derken,
Derin bir inleme duydum... fakat bu ses nerden?..
Sırayla okşadığım sineler bütün birûh.
Meğerse amcamın oğluymuş inleyen mecrûh
Dedim: “Biraz su getirdim, içer misin versem!”

Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- Humus'a hareket ederek, Hz. Hâlid -radiyallahu anh-'i Kansirin'e gönderdi. Cüz'î mukâvemetten sonra cizyeyi kabûl ettiler.

Kansirin'in fethini müteâkib Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- Haleb'e gitti. İslâm Ordusu'nun mukaddimesine kumandânlık eden İyâz bin Ganem -radiyallahu anh-, Haleb'i muhâsara etti. Nihâyet teslim oldular. Sonra Ebu Ubeyde -radiyallahu anh- Antakya'ya

Gözüyle "ver!" demek isterken, arkadan bir elem.
 Enine başladı, baktım: Nigâh-ı merhameti,
 "Götür!" deyip bana îmada, ses gelen ciheti.
 Ne yapsam içmeyecek, boştu anladım ibrâm;
 O yükselen sese koştum ki: Âs'ın oğlu Hişâm.
 Görünce gölgemi birden kesildi nevhaları;
 Su istiyordu garibin dönüp duran nazarı.
 İçirmek üzre eğildim, üçüncü bir kısa "âh!"
 Hırıltılarla boşanmaz mı karşıdan nâgâh!
 Hişâm'ı gör ki, o hâlinde kaşlarıyla bana,
 "Ben istemem hadî git ver! diyordu, haykırana."
 Epey zamân aradım âh eden o muhtazarı...
 Yetiştim, âh, kavuşmuştu Hakk'a son nazarı...
 Hişâm'ı bâri bulaydım, dedim, hemen döndüm:
 Meğer şikârına benden çabuk yetişmiş ölüm!
 Demek, bir amcamın oğlunda vardı, varsa, ümid...
 Koşup hizâsına geldim o kahramân da şehid.
 Şark'ın ki mefâhir dolu, mâzî-i kemâl,
 Yarabb! Ne onulmaz yaradır şimdiki hâlî!
 Şirâzesi kopmuş gibi, manzûme-i îmân,
 Yaprakları yırtık, sürünür yerde, perîşân.
 "Vahdet" mi? şîârıydı?.. Görün şimdi gelin de:
 Her parçası bir mel'abe eyyâmın elinde!
 Târihine mev'ûd-ı ezelken, "ebediyyet",
 Ey tefrika zehrîyle şaşırılmış giden ümmet!
 "Nisyân"a çıkan yolda mı kaldık gümrâh?..
Lâ Havle velâ kuvvete illâ billâh...

hareketle muhasara edildi. Kısa bir zamanda teslim olmuştu. Bu arada bir çok mevkiler kan dökülmeksizin zapt olunmuştu. Hz. Hâlid -radiyallahu anh- Maraş'a ilerleyerek hıristiyanların İç Anadoluya hicret etmeleri şartıyla sulh akd edildi.

Kudüs'ün Fethi

Filistin kumandanı Hz. Amr İbnü'l-Âs -radiyallahu anh- Kudüs havâlisî evvelce zapt olunmakla Kudüs'ü muhâsara etti. Hz. Ebu Ubeyde -radiyallahu anh-Kansirin'in fethini müteâkib Hz. Amr -radiyallahu anh-'a iltihâk edince Kudüs'ü müdâafa eden hıristiyanlar sulha tâlib olmuşlar ve bizzat Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in imzâsını teklîf etmişlerdi. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de yanına bir çadır bile almayarak Kudüs civârındaki Câbiye'ye geldi.

Zâbitlerini, Sûriye seferinde, sâdeliği terk ile sırmalı elbiseler içinde görünce müteessir oldu. Zâbitlerinin ecnebî âdetine çabuk kapılmış olmalarından dolayı onları bir hayli muâheze etti.

Muâhede imzâlandıktan sonra Hz. Ömer -radiyallahu anh- Kudüs'e yaklaştığı zamân kendisini Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- ile diğer kumandanlar istikbal ettiler. Fakat kumandanlar, Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in pek sâde ve pek mütevâzî elbise giydiğini görerek halk arasında nüfûz ve heybetlerinin tenâkus etmesinden endîşe etmişlerdi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-e bir at takdim edilmek istenildi, şöyle cevap verdi:

“Cenâb-ı Hakk'ın bize ihsân ettiği sıyt ü şöhret müslümanlığa âittir. Kendi şahsımız için sâdelik kâfidir.”

Hz. Ömer -radiyallahu anh- Kudüs'e girince Mes-cid-i Aksâyı ziyâret ederek secde-i şükrân'a kapandı.

Bir gün Hz. Bilâl -radiyallahu anh-, ordu zâbitlerinin kuş eti, hâlis ekmek yediklerini, askerlerin ise iyi gidâ alamadıklarından şikâyet etmesi üzerine, Hz. Ömer -radiyallahu anh- hakikatı istifsâr ederek, Sûriye'de hayâtın ucuz olmasına mebnî, Hicâz'da ekmek ve hurma almak için sarf olunan parayla, Sûriye'de kuş eti ve hâlis ekmek tedâriki mümkün olduğu tesbit edilince, askerlere verilen ganîmet hissesinden başka mükâfâtlar itâsını da emretmişti.

Bir gün Hz. Ömer -radiyallahu anh- bizzât Hz. Bilâl -radiyallahu anh-'in ezân okumasını ve müslümanları namaza dâvet etmesini ricâ etti.

Hz. Bilâl -radiyallahu anh-, Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'in irtihâlinden sonra ezân okumaya ahdetmiş olmakla berâber, Emîrü'l-Mü'minîn emrine itâat edeceğini söylemiş ve Ezân-ı Şerîf okumuştur.

Hz. Bilâl -radiyallahu anh-'in sesi fezâda inlediği zamân, bütûn sâmilerin gözlerinin önünde Risâlet Devri canlanmış, bir çokları gözyaşlarını zabtedememişlerdi. Hz. Muâz bin Cebel -radiyallahu anh- o kadar müteessir olmuştu ki, kendinden geçmiş, Hz. Ömer -radiyallahu anh- de bizzat uzun bir istiğrak içinde kalmıştı.

Hz. Hâlid -radiyallahu anh-, harekâtına dâir Makarr-ı Hükûmete mufassal malûmat göndermezdi. Hz.

Ömer -radiyallahu anh- ihtâr etti. "Ya merkeze mufassal ma'lûmat vermesini veyâhut istifa etmesini" teklif etti. Hz. Hâlid -radiyallahu anh- de evvelki şikkî kabûl etmediğinden kumandânlıktan azlolundu.

İslam'ın en büyük kumandanı azledildiği halde zerre kadar bir şikayette bulunmamış ve kendisine tatbik edilen muâmele aleyhinde bir söz söylememiş ve söyletmemişti.

Hz. Hâlid -radiyallahu anh-'in dürüstlüğü ve ahlâkının yüksekliği bununla da tezâhür etmektedir.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, Hz. Hâlid -radiyallahu anh-'e şu sözleri söyledi:

"Hâlid!.. Hudâ şâhidim olsun ki, seni hem severim, hem sana hakkiyle hürmet ederim."

Müteâkiben Hz. Ömer -radiyallahu anh- bütün me'murîn-i hükûmete bir ta'mîm göndererek, Hâlid -radiyallahu anh-'i, muhill-i nâmûs bir harekettten, yâhud adem-i memnûniyetten değil, ancak, halkın ona pek müfrit teveccüh göstermesinden ve onu her şeyin faili addetmesinden dolayı, (yalnız başına bir insanın her şeyi yapmaya kâdir olmadığını göstermek için) azlettiğini beyân etmiştir.

Hz. Ömer'in Kudüs'te Yazdırdığı Muâhede

"Allah'ın kulu ve müminlerin emîri Ömer tarafından İlyâ ahâlisine verilen berâtır.

Bu berâtın bahşettiği emniyet, onların cânları-

na, mallarına, kiliselerine, haçlarına, hastalarına, sağlamlarına şerâit-i âtiye dâiresinde bahşolunmuştur:

1- Onlara âid kiliseler, mesken ittihâz olunmayacak ve bu mebânî teferruâtıyla tahrîb olunmayacak ve içindeki emvâl müsâdere olunmayacak.

2- Mesâil-i dîniyyede bunlar hiç bir cebr u taz-yika dûçâr olmayacaklar.

3- Yahûdilerin bunlarla birlikte İlya'da oturmalarına müsâade edilmeyecektir.

4- İlya ahâlisi diğer şehir ahâlisi gibi cizye vereceklerdir.

5- İlya ahâlisi şehirlerinden bizanslıları tarededeceklerdir. Ve tarededilenlerin cânları, mâlları, taarruzdan masûn kalacaktır. Bizanslılardan İlya'da ikâmet etmek isteyenler de emîn olacaklar ve cizye vereceklerdir.

6- Bizanslılarla birlikte İlya'yı terk etmek isteyen ahâlinin de cânları, mâlları, kiliseleri muhâfaza edilecek, bunlar arzû ettikleri yere muvâsalat edinceye kadar bu masûniyet devâm edecektir.

7- Ahâlinin cizyeyi te'diye etmeleri şartıyla bu ahdin ifâsına Cenâb-ı Hakk ile Resûlü -sallallahu aleyhi sellem- ve bütûn mü'mînler şâhididir."

Bu muâhede Hicretin 15. senesinde akdolunmuş ve Hz. Hâlid bin Velîd -radiyallahu anh-, Amr İbnü'l-Âs -radiyallahu anh-, Abdurrahmân bin Avf -radiyallahu

anh-, Muâviye bin Ebû Süfyan -radiyallahu anh- tarafından şâhid olarak imzâlanmıştır.

Acabâ hangi gâlib millet mağlûblara bu şerâit dâiresinde hüsn-i muâmele etmiştir?

Zimmîlerin mâl ve cânları, Ehl-i İslâm'ın mâl ve cânları gibi sıyânet olunmuştur. Şâyet bir müslüman bir zimmîyi katletse, Hz. Ömer -radiyallahu anh-, o müslümanı îdâma mahkûm ederdi.

Sûriye'nin fethini müteâkib Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh-'e gönderdiği emirnâmede:

-" Müslümanları ehl-i zimmete zulmetmekten, bir gûnâ zarar îrâs etmekten, onların mâlini yemekten men'et. Zimmîlerle kararlaştırdığın şerâiti hakkiyle îfâ eyle!" diye yazmıştı.

Amvas Vebası ve Hürmüzan'ın Müslüman Olması

Hicretin onsekizinci yılında Mısır, Sûriye ve Irak'ta müthiş vebâ hastalığı zuhûr ederek irtihal edenler meyânında Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- Muaz b. Cebel -radiyallahu anh-, Yezîd bin Ebû Süfyan -radiyallahu anh-, Hâris bin Hişâm -radiyallahu anh-, Utbe bin Sehl -radiyallahu anh-, Süheyl bin Amr -radiyallahu anh- gibi zevât vardı.

Fi'l-hakîka müslümanlardan küre-i arzın nisfını Allah yolunda fethedecek 25.000 mücâhid, bu âfete kurban gitmişti.

Hız. Ubeyde -radiyallahu anh- yerine, Hız. Amr İb-nü'l-Âs -radiyallahu anh- kumandan olmuştur.

Filistin'in eski mühim şehirlerinden Akdeniz sâhilinde Kaysariyye şehri de zabdedilerek Sûriye'nin her tarafı muhâtaradan kurtulmuştur.

Irak ve Fâris arasındaki Hûzistan ülkesinin en büyük şehri Ahvaz ve Menâzin şehirleri zabtedildi.

İranlıların ordu kumandanı Hürmüzân Şüşter'i tahkîm ile ve kuvvetli bir ordu ile şehrin sûru hâricinde tarazuza geçti. Tarafeyn dehşetli harbe tutuştular. Sol cenâh kumandanı Bera' bin Âzib -radiyallahu anh- ile halefi Mihrat bin Sevr -radiyallahu anh- pek kahramanca muhârebe ederek düşmânın fâikiyyet-i adediyyesine binâen şehîd oldular.

Bin-netice İranlılar mağlûb oldular. Nihâyet kalenin altından şehrin yerlileri tarafından bir yol gösterilerek 200 mücâhid canlarını fedâ ederek kalenin içine girmişler, kale kapısının muhâfızlarıyla döğüşerek ve onları kâmilen öldürdükten sonra kapıları açmışlardı. Kumandan Hürmüzân da, kaleye ilticâ etti.

Hız. Ömer -radiyallahu anh- tarafından muhâkeme edilmek ve Medine'ye gönderilmek üzere teslim olacağını beyân etti. Kabûl ile Hız. Enes -radiyallahu anh-'ın yanında Medîne'ye geldi.

Şöhreti ile dünyâyı titreten Hız. Ömer -radiyallahu anh-'ın muhteşem bir sarayda bulunacağını zannediyordu. Hız. Ömer -radiyallahu anh- ise câmide istirahat etmek üzere yere uzanmış bulunuyordu.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, Hürmüzân'ı İran debebesinin bir timsali gördü. Süzdükten sonra:

-“ *İşte dünyânın bütün gurûr ve gafleti.*” dedi.

Hürmüzân iki İslâm kumandanını öldürdüğünden, Hz. Ömer -radiyallahu anh-, îdâm etmek fikrinde idi. Hürmüzân'ın son arzûsunu sordu. Hürmüzân dedi ki:

-“ Allah bizimle berâberken siz bizim esîrimiz idiniz. Şimdi Allah sizinle berâber olduğu gibi biz sizin esîriniz olduk.”

Sonra bir bardak su istemiş ve suyu içmeden öldürülmemesini ricâ etmişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- bu ricâyı kabûl ile su verildi. Hürmüzân suyu içmedi. Ve suyu içmeden öldürülmiyeceğini dermeyân etti. Ve suyu döktü. Sonra “Ke-lime-i Tevhîd” i getirdi. Müslümanlığı kabûl ettiğini, yalnız kendisinin cân korkusuyla müslümanlığı kabûl etmiş olduğu zannedilmesin diye bu hîleyle mürâcaat ettiğini söyledi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, Hürmüzân'ın Medîne'de kalmasına müsâade ederek 2000 dirhem tahsîsât bağladı. İran'ın fethine âid meselelerde Hürmüzân ile müşâvere ederdi.

Irak-Fâris Arasındaki Hûzistân Ülkesi

Hûzistân vilâyetinin sukûtu üzerine Yezdigird 150.000 kişilik muazzam bir ordu teşkil etti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- de Numan bin Mukarrin -radiyallahu anh-'i kumandan tayin etti. Maiyyetinde Amr bin Ma'di Kerb -radiyallahu anh-, Muğire bin Şu'be -radiyallahu anh-, Cerîr Beceli -radiyallahu anh-, Huzeyfe bin el-Yemâni -radiyallahu anh- gibi ashab bulunmuştu.

İranlılar sulh teklif ettilerse de uyuşulmadığından harb bütün şiddetiyle başladı. Az bir zamânda sahne-i harb düşmân cesedleriyle dolmuş, dökülen kan, meydana kan bataklığına çevirmişti. Atların ayakları kan içinde yüzüyor ve kayıyordu. Bizzat kumandan Numan -radiyallahu anh- yere düşmüş, birâderi Nuaym bin Mukarrin -radiyallahu anh- bayrağı elinden alarak harekâtı idâre etmişti.

Şu hâdise, o zamanki müslümanların meftûn oldukları sabır ve tahammülû göstermeğe kifâyet eder.

Hz. Numan -radiyallahu anh- atından düştüğü zamân ölse bile hiç bir kimsenin mevki'ini terk ederek kendisiyle meşgûl olmamasını tenbîh etmişti. Tesâdüfen oradan geçen bir asker, Numan -radiyallahu anh-'ın şiddetli ızdırâblarla teneffüs ettiğini görerek atından inip kendisine yardım etmek istemiş, fakat derhâl Numan -radiyallahu anh-'ın emrini hatırlayarak mevki'ine hareket etmişti.

Zafer ihrâz olunduktan sonra diğer biri Hz. Numân -radiyallahu anh-'a yaklaşmış, Numan -radiyallahu anh- gözlerini açmış ve hemen harekâtın netîcesini sormuştu. Müslümanların muzaffer olduğu kendisine haber verilince:

-“ Öyle ise derhal Hz. Ömer -radiyallahu anh-'e malûmat veriniz!” demişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- muzafferiyat haberini alarak fevkalâde sevinmiş ise de, Hz. Numan -radiyallahu anh-'ın şehâdeti'ni duyunca iki eliyle başını tutarak hüngür hüngür ağlamıştı.

Bu muhârebede İranlılar 30.000 maktûl bırakmışlar ve bir daha bir yerde tutunamamışlardı.

Mücevherât ve ganâim 40 milyon dirhem kıymetinde idi.

Bu zafere “Fethü'l-fütûh” nâmı verilmektedir.

İran'a Umûmi Taarruz

Hz. Ömer -radiyallahu anh-:

-“ *Keşke bizimle Fâris arasında ateşten bir dağ bulunsaydı da, hiç birimiz ötekine taarruz etmeseydi.*” dedi.

İranlılar mağlûbiyetlerinden bir türlü sükûnet bulamıyordu. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de İran'ın fethini emretmek mecbûriyetinde kalmıştı.

İran vilâyetlerinin her birine dikilecek sancağı ihzâr etti. Horasan sancağını, Ahnef bin Kays -radiyallahu anh-'e; Sâbûrvardeşir sancağını; Mücâşi' bin Mes'ûd -radiyallahu anh-'a; İstahar sancağını; Osman bin Âsû's-Sekafî -radiyallahu anh-'e; Fesevdâr sancağını; Sâriye bin Zînemü'l-Kennânî -radiyallahu anh-'e; Kirmân sancağını; Süheyl bin Adîd -radiyallahu anh-'e; Sistân sancağını; Âsım bin Amr -radiyallahu anh-'e;

Mikrân sancağını; Hakem bin Umeyri't-Ta'lebi -radiyallahu anh'e-; Azerbeycan sancağını; Utbe bin Fürkûz -radiyallahu anh- ile Bekîr bin Abdullah -radiyallahu anh'e vermişti.

Bütün İran fütûhatı ikmâl edildikten sonra Hz. Ömer -radiyallahu anh- şu sözleri söylemişti.

- *"Bugün İran devleti mahv ü kem- nâm olmuştur. İranlılar artık müslümânlara bir zarâr îrâs edemezler. Fakat size şunu ihtâr etmek isterim ki, nâmus ve istikâmetten ayrılacak olursanız, Cenâb-ı Hakk size ihsân ettiği nusret ve fâikiyeti sizden alır. Bu memleketleri başkalarına ihsân eder."*

İran Fütûhat'ı esnâsında alınan ganâimden beşte birini Sâib bin Akra' -radiyallahu anh- Medîne-i Münevvere'ye getirdi. Hz. Ömer -radiyallahu anh-'i gördü. Pek kıymettâr envâ-ı cevâhir ile dolu iki seleyi Beytû'l-Mâl'e teslim etti. O gün mahalline gitmek üzere avdet etti.

Ferdâsı günü Hz. Ömer -radiyallahu anh- Sâib -radiyallahu anh-'i geri çevirmek üzere bir memur gönderdi.

Memûr yolda yetişemeyip Kûfe'de buldu. Aldı ve Medine'ye getirdi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-:

- "Ya Sâib! Gördün mü benim başıma getirdiğin belâyı?" dedi. O da:

- "Ne var yâ Emîre'l-mü'minîn?" dedi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-:

- "Avdet ettiğin günün gecesini iki melek ateş gibi alevlenerek beni o getirdiğin selelere doğru sürükleyip, "Bunlarla seni dağlayacağız!" dediler. Aman bunları al götür, sat, bedelini umûr-i askere sarf et." dedi.

Sâib -radiyallahu anh-, o seleleri alıp geri götürdü. Kûfe Mescid'ine kodu. Satılık etti, iki milyon dirheme Amr bin Hârisü'l-Mahzûmî -radiyallahu anh- satın aldı.

Sonra Diyâr-ı Acem'de iki kat bahâsına satmıştır.

Feth-i İran'dan sonra Hazret-i Ömer -radiyallahu anh-, nâsı Mescid-i Şerîf'e celb ve cem' ile bir hutbe okudu, fetihnâmeyi okuduktan sonra Cenâb-ı Hakk'ın feth-i İran hakkında olan va'd-i ilâhisini ihsân buyurduğuna teşekkür etti. Ve dedi ki:

- Mecûs Devleti mahvoldu. Bundan sonra bir karış yerlerini istirdâd edemezler. Cenâb-ı Hakk onların diyâr u emvâlini size mevrûs kıldı. Tâ ki sizin ne gûnâ amel edeceğinize nazar buyura.... Şimdi hâlinizi tebdîl etmeyiniz. Yoksa O da sizi başka kavim ile istibdâl buyurur. Ben bu ümmet hakkında bir taraftan korkmam, illâ sizin kendi tarafınızdan korkarım." -Radiyallahu Teâla anh-

Mısır Seferi

Amr bin Âs -radiyallahu anh- evvelâ Fustat kalesini muhâsara edeceği sırada Hz. Ömer -radiyallahu

anh'-den kuvay-ı imdâdiyye istemişti. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de 4000 asker göndererek kumandanlarından her birinin bin askere muâdil olduğunu söylemişti.

Bunlar meyânında Zübeyr bin Avvâm -radiyallahu anh-, Ubâde İbnü's-Sâmit -radiyallahu anh-, Mikdâd bin Amr -radiyallahu anh- Mesleme bin Muhalled -radiyallahu anh- Hazarâti bulunuyordu.

Hz. Zübeyr bin Avvâm -radiyallahu anh-'ın kudret-i askeriyyesini nazar-ı dikkate alarak Hz. Amr bin Âs -radiyallahu anh-, muhâsara vazîfesini ona tefvîz etmişti.

Hz. Zübeyr -radiyallahu anh- de kalenin etrâfını tef-tiş ederek mancınık ile kaleye taş atmağa başlamıştı. Muhâsara yedi ay devâm etmişti

Bir gün Zübeyr -radiyallahu anh- kendisini müslümanlar uğrunda fedâya âmâde olduğunu söyleyerek ve kılıcını çekerek kalenin duvârına ipten merdivenler ger-miş, bazı ashab da Zübeyr -radiyallahu anh-'e refâkat etmişler, "Allâhü Ekber" sadâlarıyle kalenin duvarına çıkmışlar, hristiyanlar, müslümanların kaleye girdiklerini zannederek kaçmağa başlamışlardı.

Hz. Zübeyr -radiyallahu anh- duvardan atlayarak kapıları açmış, İslâm askerleri içeri girmişler, Mukavkıs da sulha tâlib olduğundan, sulh akdedilmişti.

Hirakl, sulhü kabul etmeyerek, bir kuvvet gönderip, Mukavkıs'ı İskenderiye'de müslümanlarla harbe teşvîk etmişti.

Füstât kalesinin zabtını müteâkib Hz. Amr bin Âs -radiyallahu anh-, İskenderiye'ye hareket etmiş ve hareket esnâsında çadırına bir güvercin yuva yaptığından çadırı sökülmeyerek misâfirinin iz'âc edilmemesini te'mîn etmişti.

İskenderiye'nin fethinden sonra Hz. Amr -radiyallahu anh-'in tensîbi üzerine bu sahâda yeni bir şehir inşâ edilmiş ve bu şehre "Füstât" nâmı verilmişti ki, çadıra arapça da "Füstât" nâmı verilmektedir.

Muâviye bin Hudeyc -radiyallahu anh- zafer haberi Hz. Ömer -radiyallahu anh-'e götürmüştü. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de haberi alınca secde-i şükranâ kapamıştı.

Hz. Muâviye -radiyallahu anh-'i evine götürerek i'zâz eyledi. Hz. Muâviye -radiyallahu anh-'e evvelce doğrudan doğruya niçin eve gelmediğini sorunca, istirahat zamanında rahatsız etmek istemediğini söylemiş, Hz. Ömer -radiyallahu anh- de:

- "*Gündüzün istirahat edecek olursam meşakkatengiz vezâifimi kim görecek?*" demişti.

Hz. Ömer'in Kerâmeti

Sâriye bin Zenîmü'd-Düelî -radiyallahu anh-, İranlılar ile bir orduda cenge tutuşmuş idi. İranlılar ise her taraftan istimdâd ile asker toplamışlar ve asâkir-i İslâmiye'yi ihâta etmek üzere idiler.

İşte o zaman Hz. Ömer -radiyallahu anh- Medîne-i

Münevvere'de Minber üzerinde hutbe okurken Cenâb-ı Hakk ordunun hâlini ona keşf ettirdi. Esnây-ı hutbede:

- "Yâ Sâriye! el-cebel, el-cebel!" diye nidâ etti ki, "Ey Sâriye! Dağa, Dağa!" demektir. Onun sesini Sâriye -radiyallahu anh- ve rüfekâsı işitip arka taraflarındaki dağa istinâd etmişler ve düşman yalnız bir yüzden gelerek bozulmuş ve ehl-i İslâm, gâlib ve muzaffer olmuştur.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in "Yâ Sâriye! el-cebel, el-cebel!" demesi üzerine cemâatin teaccübünü mu'cib olmakla ashâb-ı kirâm'dan bazıları Ali (kerremellâhu vechehû) Hazretlerine gelip:

- "Emîrü'l-mü'minîn'in hutbe esnâsında, münâsebetsiz olarak; "Yâ Sâriye! el-cebel, el-cebel!" demesi ne ola?" dediklerinde

Hz. Ali -radiyallahu anh-:

- "Emîru'l-mü'minîn mânasız söz söylemez. Bir aslı olmak gerektir. Bugünü bekleyiniz, bakalım ne zuhûr eyler." demişti.

Sâriye -radiyallahu anh- tarafından fetih-nâme ile gelen müjdeciden istîzâh olundukta; o gün meydân-ı harbde iken Hz. Ömer -radiyallahu anh- in sesini işittiklerini ve geri çekilerek dağa istinâd ettiklerini ve bu vec-hile muzaffer olduklarını beyân etmiştir.

Hz. Ömer'in Fetihlerine Genel Bir Bakış

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in on senelik zamânı

hilâfetinde Mısır, Irak, Cezîre, Hûzistân, Irak-ı Acem, Âzerbeycan, Fâris, Kirmân, Horasân ve Mikrâh ile Bülûcistan'ın bir kısmı fethedilmişti.

Muhtelif cephelerde Mücâhidîn-i İslâm'ın adedi: 120.000'i geçmişti. İranlıların muhteşem teçhizâtına mukâbil, arabların silahları pek basit idi. Hattâ Kadisiye harbinde arablarla alay ederek oklarına çuvaldız demişlerdi.

Müslümanlar, bilhassa hâiz oldukları istikâmet ve nâmuskârlıklarıyla mağlub milletleri meftûn etmişlerdir.

Hatta müslümanlar Sûriye'yi tahliyeye mecbûr kaldıkları zaman bütün hristiyanlar müteessir olmuşlar, müslümanların tekrar avdeti için duâ etmişler, Bizans İmparatorluğuna tekrar baş eğmemek için and içmişlerdi.

İskender ve Cengiz, fütûhâtlarında, zulüm ve katliâm ile hareket ettiklerinden idâreleri yaşayamamıştı.

Fakat Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in devr-i fütûhâtında adâlet ve insâf hudûdu hiçbir zaman tecâvüz edilmemişti. Bir insanın hayâtına su-i kasd etmek bir tarafta, bir ağaç bile kesilmemişti.

Çocuklarla ihtiyarlar her taarruzdan masûn tutulur, hiçbir müslüman, düşmanına hıyânet etmez, verdiği sözden geri dönmezdi.

Kumandanlara şu emir verilirdi:

- "Düşmanla döğüştüğünüz zaman gadretmeyiniz.

Kimsenin a'zâ ve cevâhirini kesmeyiniz. Çocuklara ilişmeyiniz!"

Teslim olduktan sonra tekrâr silâha mürâcaat ederek isyân edenler, teahhüdât-ı sâbıkalarını ifâ ettikleri takdirde affolunurlardı.

Hicret-i Nebevî'nin Yılbaşı Olarak Kabûlü

Hz. Ömer -radiyallahu anh- zamanından önce Arabistan'da bir târîh-i mahsûs yoktu. Bîr defâ Ka'b bin Lü'eyy'in vefâtı ve daha sonra Fîl hâdisesi târihe mebde' olarak kabûl olunmuştu. Hicretin 21. senesinde Hz. Ömer -radiyallahu anh-'e üzerinde Şabân ayı yazılı bir sened getirilmişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- bu senedin geçen senenin Şabân'ı mı? Yoksa sene-i hâliye Şabânı mı olduğunu sordu?

Bunun üzerine Meclis-i Şûra toplanarak Hz. Ali -radiyallahu anh-'in tavsiyesi üzerine Hicret-i Muhammediyye -sallallahu aleyhi ve sellem-'in târihe mebde' olması, ittifâk-ı ârâ ile kabul edildi.

HZ. ÖMER'İN ŞEHÂDETI

*F*Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in kâtili Medîne'de Muğire bin Şu'be -radiyallahu anh-'nin kölesi, Fîrûz adında, künyesi *Ebû LÜ'Û'* olan bir ateş-perest olup, dülgerlik, demircilik ve nakkâşlık yapan bir sanatkârdı.

Fîrûz, birgün Hz. Ömer -radiyallahu anh-'e mürâcaat ederek Muğire -radiyallahu anh-'in kendisinden aldığı yevmiyenin ağır olduğunu şikâyet etmişti. Hz. Ömer -radiyallahu anh- yevmiyenin mikdârını sormuş "iki dirhem" olduğunu öğrenmişti. Bunun üzerine Hz. Ömer -radiyallahu anh- de yevmiyesinin çok olmadığını söyleyince, Fîruz da kızarak ayrılmıştı.

Ertesi gün Fîrûz, elbisesinde sakladığı bir hançerle sabah namazı vakti câmiye girdi. Hz. Ömer -radiyallahu anh- mihrâba geçmişti. Namaza başlar başlamaz Fîrûz gizlendiği yerden çıkarak Hz. Ömer -radiyallahu anh-'i altı yerinden yaraladı.

Darbelerden biri Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in karnına isâbet etmişti. Hz. Ömer -radiyallahu anh- derhâl yerine Abdurrahmân bin Avf -radiyallahu anh-'ı geçir-

miş, kendisi de bîhûş olarak yere düşmüş idi. Fîrûz, birkaç müslümanı daha yaraladıktan sonra kendisi de intihâr etmişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- evine götürüldü. İfâkat bulunduğu zaman kendisini kimin vurduğunu suâl etti. Fîrûz olduğu haber verilince, bir müslüman tarafından vurulmadığı için Cenâb-ı Allah'a şükretmişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- oğlu Hz. Abdullah -radiyallahu anh-'ı çağırarak Peygamber Efendimiz -sallallahu aleyhi ve sellem- Hazretlerinin yanına defn olunması için Hz. Âişe -radiyallahu anha-'dan müsâade istihsâl etmesini talep etmek üzere gönderdi.

Abdullah, babasının selâmını tebliğ ile Hz. Âişe -radiyallahu anha-'dan babasının ricâsını talep etti. Hz. Âişe -radiyallahu anha- da:

- "O yeri kendim için ayırmıştım; fakat rızây-ı hâtırla Hz. Ömer'e terk ediyorum." dedi. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de:

- "En büyük arzum bu idi." dedi, çok memnûn oldu. Hz. Ömer'e riyâset-i devleti kime tefvîz etmek istiyorsa tasrîh etmesi ricâ edilmişse de o müsbet bir cevap vermedi. Aslında Hz. Ömer -radiyallahu anh- kendisinden sonra makâmına, Aşere-i Mübeşşere'den Hz. Ebû Ubeyde İbnü'l-Cerrâh -radiyallahu anh-'ı münâsib görüyordu. Fakat Ebû Ubeyde Şâm'da başkumândan iken tâundan 58 yaşında iken Remle ile Kudüs arasında Amvâs karyesinde hastalanarak Umyâ karyesi yakınında irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemişti. Kabr-i şerîfi Gadîbân nâm mahallesindedir.

Ebû Ubeyde -radiyallahu anh-'in nesebi yedi bâtin yukarda Fihr'de -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'le birleşiyor. Bedir Gazâsı'nda küffâr tarafında olan pederini katletmiş, taraf-ı Risâletpenâhî -sallallahu aleyhi ve sellem-den "*Emînü'l-Ümme*" lakâbiyle telkib buyurulmuştu.

Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh- nazarında da, Ebû Ubeyde -radiyallahu anh-'in mevki'i yüksek idi. Nitekim İrtihâl-i Nebvî -sallallahu aleyhi ve sellem- sırasında Ensâr'dan Sâd bin Ubâde -radiyallahu anh-'in reîs olmak üzere sakîfe ictimâında iddiâda bulunduğu sırada, Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh- namzed olarak iki zât-tan birinin intihâb edilmesini tavsiye etmiş, bir eliyle Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ı diğer eliyle Ebû Ubeyde İbnü'l-Cerrâh -radiyallahu anh-'ı göstermişti.

Ebû Ubeyde -radiyallahu anh-'ın irtihâlinde, hânesinden yalnız silâhları, bir koyun postu ve bir su testisi kalmış idi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in de, kendisini istihlâf için aradığı bir zât olup, irtihâlinden sonra bu babda mütereddid kalmıştı.

Ali bin Ebû Tâlib -radiyallahu anh- âbid, zâhid, mücâhid, bir hırka ve bir lokmaya kâni' bir zât-ı celîlü'l-menâkib olup, Hz. Ömer -radiyallahu anh- de onun hilâfete ehliyyetini tasdik eyleyip Aşere-i Mübeşşere'den diğerlerine tercih eylerdi. Fakat kat'î karar vermeden şehâdetini mûcîb vak'a zuhura gelmişti.

Hattâ Abdullah İbn-i Abbâs -radiyallahu anh- der ki:

- "Bir gün Ömer -radiyallahu anh-'ın yanına vardım. Kendisini mağmûm gördüm. Dedi ki; "Emr-i hilâfette ne yapacağımı bilmiyorum. Kalkıp oturuyorum, bu bâbda mütehayyirim."

Dedim ki,

- "Ali -radiyallahu anh-'e meyl ve rağbetin var mı?" dedi ki:

- "Alettahkîk Ali -radiyallahu anh- bu işe ehildir. Fakat mizâcında birâz mizâha meyl vardır. Benden sonra o halife olursa, muhakkak sizi bildiğiniz tarîk-i Hakk'a sevk ve terğîb eder re'y ve îtikâdındayım."

Dedim ki:

- Osman -radiyallahu anh- hakkında re'yin nedir?

Dedi ki:

- "Onu istihlâf etsem, İbn-i Ebî Muayt'ı nâsın başına belâ eder, arab da ona iltifât etmez olur, nihâyet kendisinin boynunu vururlar. Vallâhî ben onu istihlâf etsem öyle yapar, arab da böyle yapar."¹⁶

Hz. Ömer -radiyallahu anh- mecrûh olduğu sırada namazı kıldırarak üzere Abdurrahman bin Avf -radiyallahu anh-'i tevki'l etmişti. Evine götürüldükten sonra:

- "Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- berhayât olsa onu

16. Bu, Hz. Ömer'in kerâmetidir ki, aynıyle zuhûr etmiştir.

istihlâf ederdim. Ve niçin ettin diye taraf-ı İlâhî'den sorulduğunda; Yâ Râbb! Resûlün -sallallahu aleyhi ve sellem- "*Ebû Ubeyde bu ümmetin emînidir.*" dediğini işittim diye cevâb verirdim. Ve Ebû Huzeyfe -radiyallahu anh-'ın âzâdlı kölesi Sâlim -radiyallahu anh- berhayât olsa onu istihlâf ederdim. Ve Rabbim suâl ederse, Resûl -sallallahu aleyhi ve sellem-'in "*Sâlim, Allah'ı en ziyâde seven zâttır*", dediğini işittim diye cevâb verirdim", dedi. Sonra oğlu Abdullah -radiyallahu anh-'ı istihlâf et, denildikte; "Bir hâneden bir kurban yetişir." dedi.

Sonra Abdurrahman bin Avf-radiyallahu anh-ı çağırdı ona:

- "Ben seni "velîahd" eylemek istiyorum." deyince,

O da:

- "Bana kabûl et diye re'y ü nasîhat eyler misin?" dedikte;

- "Edemem" dedi. Bunun üzerine Abdurrahman -radiyallahu anh- da:

- "Vallahî ben de ebeden bu işe girmem." dedi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-:

- "Öyle ise durun, bu işi, o zâtların meşveretlerine havâle edeyim ki, Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Hazretleri, onlardan hoşnûd ve râzî olduğu halde vefât eylemişti." dedi ve işi meşverete havâle buyurdu.

Onlar da:

- 1- Hz. *Ali* -radiyallahu anh-,
- 2- Hz. *Osman* -radiyallahu anh-,
- 3- Hz. *Talha* -radiyallahu anh-,
- 4- Hz. *Zübeyr* -radiyallahu anh-,
- 5- Hz. *Sa'd bin Ebî Vakkâs* -radiyallahu anh-,
- 6- Hz. *Abdurrahmân bin Avf* -radiyallahu anh- hazarâtıdır.

Oğlu Abdullah -radiyallahu anh-'ın da mücerret re'y vermek üzere mecliste bulunmasını tavsiye etti.

" Siz bu Ümmetin reislerisiniz! Hilâfete içinizden birini intihâb ediniz ve ona zahîr ve mûin olunuz. Sizin hakkınızda nâstan korkmam. Sizin aranızda ihtilâf girip de nâs dahî ihtilâfa düşer diye korkarım." dedi.

Ve sonra:

- "Yâ Alî! Veliyyü'l-Emr olursan Benî Hâşim'i nâsın başına bâr etme!"

- "Yâ Osman! Veliyyü'l-Emr olursan Allah için Ebî Muayt Oğullarını nâsın başına bâr etme!"

- "Yâ Sa'd! Veliyyü'l-Emr olursan Allah için akrabalarını nâsın başına bâr etme!"

- "Abdurrahman bin Avf, ne güzel sâhib-i re'ydir. Onu dînleyiniz, ona inkıyâd ediniz." diye tavsiye buyurdu. Oğlu Abdullah -radiyallahu anh-'a dahî nasîhat eyledi ki:

- "Reylerde ihtilâf olursa ekseriyete tâbi ol. Eğer musâvât olursa Abdurrahman bin Avf -radiyallahu anh-'ın bulunduğu taraftan ol!"

Ebû Talhatü'l-Ensârî -radiyallahu anh- Hazretleri ki, Ensâr içinde fevkalâde şecâatli olup, onun hakkında Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz:

- "Orduda Talha'nın sesi, cemâatten hayırlıdır." diye buyurmuştu.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- ona:

- "Yâ Eba Talha! Çok defâlar, Allah, seninle İslâm'ı azîz kılmıştır. Bu defa da hizmet ile erbâb-ı meşveret bir hânede toplanacaklar. Sen de Ensârdan elli kişi ile kapıda bekle, içeri kimseyi bırakma."

- "Yâ Mikdâd! Beni kabre koyduğunuzda erbâb-ı şûrayı topla. Ve bir hâneye kapat. İntihâb oluncaya kadar orada tut!"

- "Yâ Suheyb! Üç gün nâs'a namazı sen kıldır. As-hâb-ı şûranın başları ucunda dur. Beşi ittifak edip biri ibâ ederse, kılıçla başını vur. Dördü ittifâk edip ikisi muhâlefet ederse, ikisinin de başlarını vur. Eğer tesâvî-i ârâ olursa Abdullah -radiyallahu anh-'ı hakem etsinler. Ona râzî olmazlarsa, Abdurrahman bin Avf -radiyallahu anh-'ın bulunduğu tarafla berâber olunuz. Muhâlefette isrâr edenleri katlediniz." diye buyurdu.

Âişe -radiyallahu anhâ- kendisine Hücre-i Saâdet'e defn olunmak üzere ruhsat verdiğiinde Hz. Ömer -radiyallahu anh- de:

- "Elhamdülillâh en mühim işim bu idi. Vefâtımda beni Hücre-i Saâdet'e götürdüğünüzde yine Âişe -radiyallahu anha'-den izin isteyiniz. Verirse oraya defnediniz. Vermezse Baki' mezâristanında defnediveriniz." diye tavsiye buyurdu.

Sonra bir tabîb götürüldü. Göbeği altındaki yara derin ve tehlikeli olmakla tabîb:

- "Vasiyyet eyle yâ Emîre'l-mü'minîn!" dedi.

O da:

- "Ettim" dedi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- mecrûh yatarken bir gürültü olmakla, "Nedir?" diye sordu? "Nâs yanınıza girmek istiyor" denildikte, izin verdi.

Bir gürûh cemâat girip:

- "Yâ Emîre'l-mü'minîn! Osman -radiyallahu anh-'i istihlâf et!" dediklerinde;

- "Hem malı sever, hem cenneti" buyurdu.

Onlar çıktıktan sonra diğer cemâat girip:

- "Yâ Emîre'l-Mü'minîn! Ali bin Ebî Tâlip -radiyallahu anh-'i istihlâf et!" dediklerinde

- "O sizi bir yola götürür ki, tarîk-ı Hakk ancak O'dur." dedi.

Oğlu Abdullah -radiyallahu anh- pederinin Hz. Ali -radiyallahu anh-'e meylini anlayınca:

- "Yâ Emîre'l-mü'minîn! Ne mâni var işte onu intihâb ediver!" dedikte;

- "Oğulcuğum! Bu yükü hâl-i hayâtımızda yüklen-dik. Hâl-i memâtımızda da mı taşıyalım?" dedi.

Artık Kelime-i Şehâdet ve zikrullâh ile meşgûl oldu. Ve gece azm-i Ravza-i Rıdvân eyledi.

Hicretin yirmiüçüncü senesi, Zî'l-hicce ayında sû-i kasddan üç gün sonra irtihâl eylemiştir.

Namazını Suheyb-i Rûmî -radiyallahu anh- kıldırdı. Nâşını Serîr-i Nebevî üzerine koyup, Hz. Âişe -radiyal-lahu anhâ-'nin hânesine götürdüler, vasiyyeti üzerine oğlu Abdullah -radiyallahu anh-:

- "Yâ Âişe! Ömer -radiyallahu anh- Hücre-i Sa-âdet'de defnolunmak üzere ricâ eder. İzin var mı?" de-di.

Hz. Âişe -radiyallahu anhâ-'de gözlerinin yaşını şâ-hid tutarak izin verdi.

Onun üzerine Hücre-i Sâadet'e idhâl ile Hz. Sıddîk -radiyallahu anh-'ın yanına defn ettiler.

Kabrine, oğlu Abdurrahman -radiyallahu anh- ile berabér, Osman -radiyallahu anh-, Abdurrahman bin Avf -radiyallahu anh-, Sa'd bin Ebî Vakkâs -radiyallahu anh- inmişlerdi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- yeni intihâb olunacak

devlet reisine *İmam Buhârî, Beyhâki* ve diğer muhad-
dislerin kaydettiklerine göre;

"Araplar, muhâcirin, ensâr ve başka memleketlerde yerleşmiş müslümanlar ile ehl-i zimmetin hukukunun temin edilmesi, ehl-i zimmete verilen taahhüdlerin mutlaka infâz olunması ve onların düşmanlarıyla mücâdele edilmesi ve kendilerine gayr-i kabil-i tahammül bir yük tahmil edilmemesini..." tavsiye etmişti.

Hz. Ömer'in 80.000 dirhem borcu çıkmıştı. Bunu metrûkâtından te'diyesini, şâyed kâfi gelmezse, Adiy - radiyallahu anh-, Kureyş kabîlelerine müracaat edilmesini tavsiye etmişti. Bilâhare Muaviye tarafından satın alınan ikametgâhının bedeliyle bu borç ödenmişti.

Hz. Ömer'in hilâfet müddeti on sene, altı ay, dört gündür.

Hicretin 23. senesinde 63 yaşında irtihâl etmiştir.

HZ. ÖMER'İN AİLESİ

*H*z. Ömer -radiyallahu anh-'in ilk zevcesi Zeyneb -radiyallahu anhâ-dır. İslâmiyet'i ilk kabûl edenlerden Osman bin Maz'ûn'un hemşiresidir. Hz. Ömer'in oğlu Abdullah bu hanımından doğmuştur.

İkinci zevcesi Kureybe'dir. Müslümanlığı kabul etmediğinden Hudeybiye Musâlahasından sonra tatlîk olunmuştur.¹⁷

Üçüncü zevcesi Melîke'dir. Bu da müslüman olmadığından tatlîk olunmuştur. Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in oğlu Ubeydullah -radiyallahu anh- bundan doğmuştur.

Hiz. Ömer -radiyallahu anh- eyyâm-ı ahîresinde Hz. Fâtimatü'z-Zehrâ -radiyallahu anhâ-'nın kızı Ümmü Gülsüm -radiyallahu anhâ- ile izdivâc etmiştir. Evvelâ Hz. Alî -radiyallahu anh- yaş farkına mebnî vermek is-

17. Müslümanlar evvelce müşrik kadınlarla evleniyorlardı. Ancak Mümtehîne Suresi'nin onuncu âyeti nâzil olunca bundan vazgeçtiler. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de bunun üzerine nikâhında bulunan Kureybe'yi müşrike olduğu için boşamıştı.

tememiş ise de, bilâhare vermiştir. Ümmü Gülsüm -radiyallahu anhâ-ya Hz. Ömer -radiyallahu anh- 40.000 dirhem mehir vermiştir.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın Ümmü Gülsüm -radiyallahu anhâ-den Fâtıma ile Zeyd -radiyallahu anhü-mâ- nâmında iki çocuğu olmuştur.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın bunlardan başka Ümm-ı Hakım Bintü'l-Hâris, Fûkeyhe, Âtike nâmında üç zevcesi daha vardı. Âtike -radiyallahu anhâ- Amcası Zeyd'in kızıdır. Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh-'ın oğlu Tâife şehîd olduktan sonra evvelâ onun zevcesi iken, bilâhare kendisi almıştır.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın erkek çocukları:

Abdullah, Ubeydullah, Âsım, Ebû Şahme, Abdurrahmân, Mücîr'dir.

Hz. Abdullah -radiyallahu anh- Mekke'de babası ile beraber müslümanlığı kabul etmiş, fıkıh ve hadis'te mevsûk bir zâttir.

Hz. Ubeydullah -radiyallahu anh- da, cesâret ve pehlivanlığı ile meşhurdu.

Âsım -radiyallahu anh-, ilm ü fazliyle, zühd ü takvâsı ile muarrefîti. Hicretin 70. senesinde irtihâl etmiştir. Kuvvetli bir şâirdi. Hz. Abdullah -radiyallahu anh- ona mersiye yazmıştı:

"Keşke ölüm seni alıp götürmeyeydi de birlikte yaşasaydık, yâhud ikimizi birlikte götürseydi." demişti.

Haccâc bin Yusûf bir kere Kâbe'de îrâd-ı kelâm

ediyordu. Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın oğlu Âsım -radiyallahu anh- ona karşı:

- "Sen Allah'ın düşmanısın! Çünkü O'nun dostlarını öldürdün!" demekte tereddüt etmemiştir.

Haccâc, Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın oğlundan intikâm almak için cellâdlarından birini göndermişti. Cellâd, zehirli kılıç kullandığından Hz. Âsım aldığı yaradan ölmüştü.

Hz. Ali -radiyallahu anh- ile Muâviye -radiyallahu anh- arasında riyâset hakkında ihtilâf olduğunda, halk, riyâset-i İslâmiyyeyi Abdullâh -radiyallahu anh-'a teklif etmişler, Abdullah -radiyallahu anh- da:

- "Ben riyâseti müslümanların kaniyle kazanmak istemem." demiştir.

Hz. Abdullah -radiyallahu anh-'ın oğlu Sâlim -rahmetullahi aleyh-Medîne fukahâsındandır.

Medîne'nin mesâil-i fıkhiyyede üstâd olan diğer fukahâsı:

Hârice bin Zeyd, Urve İbnü'z-Zübeyr, Süleymân bin Yesâr, Ubeydullah bin Abdullah, Sâid bin Müseyyeb, Kâsım bin Muhammed -radiyallahu anhûm- idiler.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın kızı Hafsa -radiyallahu anhâ- ilk zevci Uhûd'da şehîd olduktan sonra hicretin üçüncü senesinde Hz. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'le izdivâc etmiştir.

HZ. ÖMER'İN FEZÂİLİ

Sarih-i Fil'den üç sene sonra doğmuş bulunan Hz. Ömer, uzun boylu, iri gövdeli, koyu buğday renginde idi. Alnı geniş, bilekleri uzun, saçları dökük ve gözlerinden nev'an-mâ bir kırmızılık vardı.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, zühd, takvâ, tevâzu', sâdelik, doğruluk, sabır, rızâ, tevekkül, Cenâb-ı Hakk'a şükrân gibi ahlâk-ı hamîde ile muttasıf idi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- yamalı elbise giymekten çekinmez, kadınların sularını taşır, yer üstünde yatar, maiyyetsiz seyahate çıkar, devlete ait develere biz-zât bakar, kapısında bir tek muhafız bulundurmaksızın yaşar, fakat bununla berâber, dünyânın en büyük imparatoru onun sıyt ü şöhretinden titrerdi.

İskender ile Timurlenk cihânı ordularıyla korkutmuşlardı. Fakat Hz. Ömer -radiyallahu anh- deve ile Sûriye'ye seyahat etmesiyle korkutmuştu.

İmâm-ı A'zam, İmâm-ı Şafî, İmâm-ı Gazâlî (rahmetullahi aleyhim ecmaîn) hazerâtı gibi Eimme-i Müctehi-

din Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın mevzû-i bahsettiği bir mes'eleye bir şey ilâve etmemişlerdir.

Emîrül-Mü'minîn Ömer İbnü'l-Hattâb -radiyallahu anh- hazretlerinin eyyâm-ı hilâfetinde, memâlik-i İslâmiyye vüs'at buldu. Ve Beytül-mâl-i müslimîn de emvâl ile doldu. Hâlbuki, bir milletin içinde bu mertebe servet ve gınâdan dolayı nâs beyninde hâdis olacak ağrâz-ı dünyeviyyenin fitne vukûuna bâis olacağı düşüncesi Ömer -radiyallahu anh-'ın zihnini teşviş ediyordu.

Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Hazretleri de, Ümmetimin düşmanlara galebe için Mekke, Yemen, Kudûs ve Şâm'ı fethederek Kısra ve Kayser'in hazînelerini taksîm edeceklerini ve aralarında fitne ve ihtilâf ve nefsâniyyet hâdis olarak mülûk-i sâlifenin mesleğine gideceklerini beyân buyurmuştu. Ve Ömer -radiyallahu anh- hayâtta bulundukça fitne zâhir olmayacağını haber vermişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- millet-i İslâmiyye arasında fitne husûsunda pek endişe ederdi. Lâkin Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın, enzâr-ı âmmede olan mehâbeti ve millet-i İslâmiyyenin kendisine olan fevkalâde inkiyâd ve itâati, fitne zuhûruna mânî idi.

Çünkü Hz. Ömer -radiyallahu anh- milyonlarca emvâl-i ganâimi nâsın derecelerine göre taksîm ederken, kendisi orta halde bir muhâcir gibi tasarruf ile geçinirdi. Hattâ bir gün hutbe okurken gömleğinin oniki yerinde yama olduğu görülmüştü. Kimsenin ona bir diyeceği yoktu. Herkes ondan utanır, mehâbetinden korkar ve sakınırdı.

Ömer -radiyallahu anh- her işe dikkat ve tekayyüd eyler ve emn ü asâyiş-i muhâfâza için gece sokaklarda gezer idi.

Hâlbûki Memâlik-i İslâmiyye vüs'at buldu, işler çoğaldı, her yerde adâlet-i kâmile icrâsı müşkil oldu. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de bu halden sıkılıp:

- "Yâ Râbb! Rûhumu!" demeğe başladı.

Hatta bir gün ağlarken sebebi sorulduktaki:

- "Nasıl ağlamayım ki, Fırat kenârında bir oğlak zâyî olsa korkarım ki, Ömer'den sorulur!.." derdi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın fütûhatı ve millet-i İslâmiyyeye hıdemâtı çoktur.

Sözünü dinletir, vurursa acıtır, emr-i dînde levm-i lâimden ve ta'n ü tâinden hazer etmez hâtır gözetmez, her hâl ü kârda adâleti iltizâm, ile kat'iyyen tarafdârlık yoluna gitmezdi.

Âkîl, müdebbir, kâni, sâbir, âbid, zâhid ve kesîrû'l mehâmid zât idi."

Hz. Ömer'in Değer Ölçüleri:

Adamın biri Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın huzûrunda birini methedince Hz. Ömer -radiyallahu anh- sormuş:

- "Bu adamla bir muâmeleniz oldu mu?"

- "Hayır!" demiş.

- "Beraber yolculuk ettiniz mi?"

- "Hayır!" demiş.

- "O halde siz hiç bilmediğiniz bir şeyden bahsediyorsunuz." demiştir.

Hiz. Ömer -radiyallahu anh-, gündüz kesret-i meşguliyyetten dolayı ancak ferâizi edâ eder, geceleri nâfile ibâdete vakit bulurdu. Erkenden uyanarak âilesini uyandırır,

وَأَمْرٌ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْتَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نُرْزُقُكَ
وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى

"Ehline namaz kılmalarını emret, kendin de onda devamlı ol. Biz senden rızık istemiyoruz, sana rızık veren biziz, âkıbet Allah'a karşı gelmekten sakınanındır."¹⁸ âyet-i kerîmesini hatırlatırdı. Sabah namazında Sûre-i Yûnus, Hud veya Kehf'i okurdu.

Abdullah bin Âmir -radiyallahu anh- diyor ki:

- "Bir defâ Hiz. Ömer -radiyallahu anh-'ın arkasında sabah namazını kılıyordum, Sûre-i Yûsuf'la, Sûre-i Hâcc'ı okumuştum.

Hiz. Ömer -radiyallahu anh- dâimâ cemâatle namâ-

zı tercih eder, bütün gece bile devam etse cemâatle kılınan namâzı tercih ederdi.

Müsta'cel bir devlet işi oldu mu, namazı geçirmek tehlikesi yoksa evvelâ o işi bitirirdi.

Bir kere de:

-“Evvelâ yemeğinizi yiyiniz, sonra namâzı kılınız.” demişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- hutbe esnâsında iken, Hz. Osman -radiyallahu anh- namâza gelince, gecikmiş olduğundan sebebini sormuş. O da:

- “Ezan okunuyorken çarşıdan avdet ediyordum. Hemen abdest aldım, câmiye koştum” deyince:

- “Abdest kâfi değildir! Hz. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Cuma günleri gusül abdestini, yıkanmayı emretmiştir.” dedi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- her sene farîza-i hâccı edâ ve merâsimine riyâset ederdi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- Kıyâmet hesâbından pek korkardı. Bir gün Ebû Mûsa el-Eş'arî -radiyallahu anh-'e sordu:

-“Ey Ebû Mûsa! Biz ki müslümânlığı kabûl ettik. Yerinizi, yurdumuzu bırakarak hicret ettik. Her yerde Pey-

gamber-sallallahu aleyhi ve sellem-'le berâber bulunduk. Âcaba kıyâmet gününde bir ecr ü mükâfata nâil olacak mıyız?"

Ebû Mûsâ -radiyallahu anh- da şu cevabı verdi:

- "Nasıl olmayacağız? Bilakis biz çok iyilikler ettikçe Cenâb-ı Hakk'tan büyük ihsânlar bekliyoruz."

Hz. Ömer -radiyallahu anh- de şu cevapta bulundu:

- "Nefsimi yed-i Kudretinde tutan Zât-ı Kibriyâ nâmına kalem ederim ki, hesâbtan kurtulmaktan başka bir şey istemiyorum."

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, diyânet-perverliğin timsâli olduğu halde, târik-i dünyâ bir zâhid de değildi.

Hristiyân bir kadına âit bir kab içindeki sudan abdest almıştır. Beğâvî -radiyallahu anh-'ın rivâyetine göre; bir hristiyân tarafından ihzâr olunan peyniri yediği de söylenmektedir.

Übey bin Ka'b -radiyallahu anh-, Zeyd bin Sâbit -radiyallahu anh-, Abdullah bin Mes'ûd -radiyallahu anh- Abdullâh İbn-i Abbas -radiyallahu anh-, Abdurrahman bin Avf -radiyallahu anh- hazarâtı gibi ashab-ı güzîni fazîlet-i aliyelerine göre sever ve kabul ederdi.

Hz. Abdullah bin Mes'ûd -radiyallahu anh- bir mesele hallettiğinde:

- "Sen ilim ile dolu bir kab gibisin!" derdi ve onu Kûfe vâliliğine gönderdiği zamân Kûfeliilere:

- "Size nefsimi tercihân bir muallim ve müşâvir gönderiyorum ve sizin hatırlığınız için ondan ayrılıyorum." diye mektub yazmıştı.

Hz. Ali -radiyallahu anh- müstesnâ olduğu halde, Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın ilim ve irfânda nazîri yoktu. Fakat her âlime Hz. Ömer -radiyallahu anh-, kendisinin mâ-fevki imiş gibi mûâmele ederdi.

Hz. Übey bin Ka'b -radiyallahu anh- irtihâl ettiği zaman:

- "Bugün müslümanların bir dimâğı mesâbesinde olan bir adam irtihâl etti." demişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, Medîne hâricine çıktıkça Hz. Zeyd bin Sâbit -radiyallahu anh-'ı nâib-i hükûmet ta'yîn eder, avdetinde bâzı arâzî vererek mükâfâtlandırırđı.

Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh-, Hz. Selmân-ı Fârisî -radiyallahu anh- Hz. Sa'd bin Ebî Vakkâs -radiyallahu anh-, Hz. Ebû Mûsa'l-Eş'arî -radiyallahu anh-, Hz. İmrân bin Husayn -radiyallahu anh- gibi hazerâta hürmet ederdi. Onlara irfânlarından dolayı tahsisât bağlamıştı.

Hz. Ebû Zerr Gıfârî -radiyallahu anh-'e irfânından dolayı, Ashâb-ı Bedir gibi maâş bağlamıştı.

Hz. Umeyr bin Vehb -radiyallahu anh-'e, bir muhârebede sonuna kadar sebât ettiği için senevî 20 dinâr veriyordu.

Hârice bin Huzâfe -radiyallahu anh-, cesâretinden dolayı nâil-i mükâfât olmuştu.

Osmân bin Âs -radiyallahu anh- sehâsından dolâyı taltife lâayık görülmüştü.

Mute Muhârebesi'nde bir eli kesilen bir adama hizmet için bir hizmetçi tâyn etmişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- zamânında arabların meşhûr iki pehlivânı vardı. Biri Tuleyha bin Hâlid -radiyallahu anh-, diğeri Amr bin Ma'dî-Kerb -radiyallahu anh-'dir. Bunların her biri, bin adama muâdil tanınırdı.

Kadisiye harbine gönderdiği zamân Hz. Sa'd -radiyallahu anh-'a:

- "Sana iki bin atlı i'zâm ediyorum." demişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın himâyesiyle bir çok zekâlar inkişâf etmişti. Hazret-i Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in zevcelerine en yüksek muhassasât olan senevî 18.000 dînâr veriyordu.

Hz. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in amcası Hz. Abbas -radiyallahu anh-'a tahsisât bağlanacağı zamân onu listenin en başına koymuştu.

Hz. Üsame bin Zeyd -radiyallahu anh-'ı Hz. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-sevdiği için, Hz. Ömer -radiyallahu anh-, oğlu Abdullah -radiyallahu anh-'tan fazla maâş veriyordu.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- Kudüs'e seyâhat ettiği

zamân Ali -radiyallahu anh-'ı kâim-i makâm olarak yerine bırakmıştı. Hz. Ali -radiyallahu anh- ile aralarındaki samîmiyyet pek yüksekti.

Hz. Ali -radiyallahu anh-, kızı Ümmü Gülsüm -radiyallahu anhâ-'yı Hz. Ömer -radiyallahu anh-'e vermişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, sâdelik ve tevâzû' ile berâber, satvet ve iktidârı pek yüksekti. Bir taraftan Irak ve Sûriye'ye ordu gönderiyor. Kısra ve Kayserin murahasalarıyla müzâkere ediyor, Hz. Muavi'ye -radiyallahu anh-, Hz. Halid -radiyallahu anh- gibi büyük kumandanlara hesâb sormak için Medîne'ye dâvet ediyor. Hz. Sa'd bin Ebî Vakkâs -radiyallahu anh-, Ebû Musa'el-Eş'arî -radiyallahu anh-, Hz. Amr bin Âs -radiyallahu anh- gibi ümeraya emirler veriyorken, diğer taraftan da onun yamalı bir abâ giydiğini, eski bir sarık sardığını, eski bir ayakkabı ile gezdiğini, dulların evine su taşıdığını, câmi'in zemînine uzanarak istirâhat ettiğini görüyoruz.

Mekke-Medîne arasında müteaddid defâlar seyahat ettiği halde bir defâ olsun çadır kurmamıştı. Ağacın dallarına abasını yayar, onun gölgesi altında yatar. Yevmiye masrafı on dirhemi geçmezdi.

Bir kere Ahnef bin Kays -radiyallahu anh-, arab rüesâsı ile birlikte Hz. Ömer -radiyallahu anh-'i görmeğe gitmişti. Hz. Ömer -radiyallahu anh-, sağına, soluna bakarak koşuyordu. Ahnef -radiyallahu anh-'ı görünce çağırırdı. Devlete âid kaçan bir deveyi yakalamak husûsun-

da kendisine yardım etmesini ricâ etti. Ahnef -radiyallahu anh- de, deveyi bulmak için bir köle göndermesini Hz. Ömer -radiyallahu anh-'e tavsiye etti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-de:

- *"Benden a'lâ bir köle olur mu?"* cevâbını verdi.

Şâm seyâhati esnasında Şâm'a girerken kölesi Eslem -radiyallahu anh-'ı deveye bindirmişti. İstikbâle gelen Şâmlılar, Eslem -radiyallahu anh-'ı Hz. Ömer -radiyallahu anh- zannediyorlar, Eslem -radiyallahu anh- de eliyle Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ı gösteriyordu. Halk hayrete dûçâr olmuş, fısıldaşmağa başlamışlardı.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- de:

- *"Bakınız, zavallılar benden debdebe, dârât bekliyorlar."* demişti.

Hicretin 13. senesinde Hz. Ömer -radiyallahu anh- farîza-i hâccı ifâya çıkmıştı. Tâbiîn'den Saîd bin Müseyyeb -rahmetullahi aleyh- de refâkat etmişti. Hz. Ömer -radiyallahu anh-, Ebtah'a muvâsalat ettiği zamân yerden bir kaç taş parçası toplayarak üzerine bir kumaş parçası serdiğini, sonra bunu yastık yaparak yattığını, uyumak üzere uzandığında, kollarını semâya kaldırarak:

- *"Ya Rabbi ihtiyarlıyorum! Kuvvetten düşüyorum! Beni artık bu dünyâdan çek!"* dediğini Saîd -rahmetullahi aleyh- rivâyet etmektedir.

Bedir Muhârebesi esnâsında Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz şu sözleri söylemişti:

- *"Eminim ki küffâr, Beni Hâşim'i kendilerini ta'kibe mecbûr etmişlerdir. Yoksa Beni Hâşim kendi arzûları ile bize karşı gelmezlerdi. Binâenaleyh, şâyet düşman saf- larında Abbâs veya başkasına rast gelirseniz, onları öldürmeyiniz."*

Hz. Huzeyfe -radiyallahu anh, de:

- *"Niçin? Biz harb sahnesinde birâderlerimizi, ev- lâdlarımızı karşılayacak olursak da onları bile koruma- yız. Nerede kaldı Beni Hâşim'i korumak?! Hudâ şâhi- dim olsun ki, Abbâs'a tesâdüf edersem kendi elimle öl- dürürüm."*

Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendi- miz, bu mukâbeleden incinmiş ve Hz. Ömer -radiyalla- hu anh-'a şu sözleri söylemişti:

- *"Ey Ebû Hafs! Peygamber'in amcasının yüzüne kılıçla vurulur mu?"*

Hz. Ömer -radiyallahu anh- de:

- *"Müsâade ediniz, Huzeyfe'nin kellesini uçurayım."* demişti.

Bedir Muhârebesi'ne iştirâk eden Hâtıb bin Beltea -radiyallahu anh- bir defa Mekkeliler'le hafî muhâbere- de bulunduğu anlaşılınca, Hz. Ömer -radiyallahu anh- bunun cezâlandırılmasını talep etti. Resûl-i Ekrem -sal- lallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz de:

- "Ey İbnü'l-Hattâb! Cenâb-ı Hakk'ın Bedir'e iştirâk edenlerin herhangi bir hareketle menâfi-i İslâmiyeti ihlâl edemeyeceklerini beyân buyurduğunu unutuyor musun?"

Akrabâsı içinde en çok sevdiği şahıs; birâderi Hz. Zeyd -radiyallahu anh- idi. Yemâme'de şehîd olduğu zaman çok mükedder olmuş ve ağlamıştı. Yemâme tarafından rüzgâr estikçe;

– "Hava, şehid kardeşimin bûyiyle muattar!." derdi.

Hız. Ömer -radiyallahu anh-, ticâretle iştigâl ederdi. Hayber'in fethinden sonra Hz. Ömer -radiyallahu anh-'e arâzî verilmişti. Bilahare bu arâzîyi livechillâh vakfetmiştir.

Hız. Ömer -radiyallahu anh- gayet basit sûrette te-gaddî ederdi. Misafirleri iltizam ettiği sadeliği mebnî onun ziyâfetinden memnun olmazlardı.

Bir gün Hz. Ömer -radiyallahu anh-, sadaka talep etmekte olan ihtiyâr bir adama rast gelmiş. Niçin tese'ül ettiğini sormuş. İhtiyâr, cizye it'tâ ettiğini, cizyeyi vermek için hiç bir kazancı bulunmadığını söylemişti. Hz. Ömer -radiyallahu anh- dilenciyi Beytü'l-mâl'e göndermiş, kendisine tahsîsat bağlamış ve:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَ الْمَسَاكِينِ وَ الْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَ الْمُؤَلَّفَةِ
 قُلُوبُهُمْ وَ فِي الرِّقَابِ وَ الْعَارِمِينَ وَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ
 فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

“Zekâtlar Allah’dan bir farz olarak yoksullara, düşkünlere, onu toplayan me’murlara, kalbleri müslümanlığa ısındırılacaklara verilir; kölelerin, borçluların, Allah yolunda olanların ve yolda kalanların uğrunda sarfedilir. Allah bilendir, hakîmdir.”¹⁹ âyet-i kerîmesini okuduktan sonra şunları ilâve etti:

- “Genç ve kuvvetli iken bunların mesâisinden istifâde ettikten sonra ihtiyârladıkları zamân onları sokağa atmak doğru değildir.”

Mervîdir ki, Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh- dünyâdan kaçtı, dünyâ da ondan kaçtı. Ammâ Hz. Ömer -radiyallahu anh-’ın dünyâ çiğnine (omuzuna) binip dünyâdan kaçtı. Hz. Ömer -radiyallahu anh-’den sonra gelenlerin bazısı terk, bazısı da alsa gerekir.

Mervîdir ki:

Bir kıtlık zamânında bir deve boğazlayıp, Medine fukarâsına ulaştırdı. Meğer hâdim, o devenin iyi etlerinden alıp Halife için hoş bir yemek pişirmişti. İftâr zamânında huzuruna getirdikte:

- “Bu neredendir?” diye sual etti.

- “Ya Emîre’l-Mü’minîn! Dünkü boğazlanan devenin etindedir.” deyince, müteğâyyir olup ağlayarak dedi ki:

- “Vay benim gibi vâliye ki, fukaraya etin kemiğini

¹⁹. Tevbe Sûresi/60

ulaştırıp, kendisi için iyisini alırlar. Yâ Hâdim! Bir daha böyle etme. Bu taâmı kaldır, fukaradan ehl ü iyâli olan bir kimsenin evine götür, yesinler. Ve bana yine evvelki gibi taâm getirin. Halifeye ayda bir kere et yemek kifâyet eder.”

Hâdim de eti, sofrası ile bir ehl-i beyte ulaştırdı.

Sonra, âdet üzerine hâdimin getirdiği kuruca ekme ile, bir miktar zeytin yağını ekmeğine katık edip hamd eyledi.

Mervîdir ki:

Her ne vakit halkı bir nesneden men etse kendi ehl-i beytini ve tevâbiini toplayıp, der idi ki:

- *“Ağah olun! Allah Teâlâ buyurduğu üzere halkı filân nesneden men' ettim. Şimdi o şeyi terk etmekte sizin başkalarından ziyâde ihtimâmınız gerekir. Eğer sizden biriniz o şeyde ihtimâm etmezse, başkalarına olan ukûbetin iki katını size tatbik ederim.”*

Ona binâen etbâi korkup dikkatle perhiz ederlerdi.

Bir gün Hz. Ömer -radıyallahu anh- Cuma libâsını giyip Cuma'ya giderken; Hz. Abbas -radıyallahu anh-'ın yol üzerinde bir oluğu vardı. O mahalle gelince hâdim güvercin yavrusunu boğazlayıp, yuyup, kanlı suyu mîzâb'a (oluk) dökmüştü.

Ansızın o su, Hz. Emîrül-Mü'mininin üzerine döküldü.

- "Bu müslümanlara zarardır" diye bu mîzâb'ı kopardılar. Ve başka libâs giyip Cuma namazını kıldıktan sonra Hz. Abbas -radiyallahu anh- gelip bu husûsta hayâ izhâr ile arzettikten sonra:

- "Lâkin Yâ Hâlife!.. Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- o mîzâbı bu mevzıa kendi mübarek eliyle vaz' etmiştir." dedikte:

- "Yâ Amm-i Rasûlullah! Ömer'e nezrolsun ki, sen benim omuzuma basıp mizâbı yerine koyasın." Ve hemen öyle ettiler.

Mervîdir ki:

Bir gün Medine-i Münevvere etrâfında bir deve palanını omuzuna alıp sıcak bir günde terleyip giderdi.

İmam-ı Ali -radiyallahu anh- mülâkî olup suâl etti ki:

- Yâ Emîre'l-Mü'minîn! Bu ne haldir?"

Cevâb verdi ki:

- "Yâ Ali! Beytü'l-Mâl'den bir deve palanını düşürüp kaçmış. Onu bulup yine arkasına vurmak isterim. Tâ ki Beytü'l-Mâl'e zarar vermiş olmayayım."

İmam-ı Ali -radiyallahu anh- dedi ki:

- "Yâ Halife! Başka bir kimse göndermiş olsan olmaz mıydı?"

Cevâb verdi ki:

- "Yâ İbn-i Amm-i Rasûlullah! Bu iş benim uhdeme lâzımdır. Kıyâmet günü bu işin kusûrunu benden sorarlar. Sevâb budur ki, onu ben görem, tâ ki anda hacâlet çekmiyeyim."

İmam-ı Ali -radıyallahu anh- bu sözü işitip ağladı ve dedi ki:

- "Yâ Ömer! Senden sonra gelenlere râhat komadın!.."

Mervîdir ki:

Bir gün eline saman çöpü alıp der ki:

- "N'olaydım, bu saman çöpü olaydım. N'olaydı, yaratılmamış olaydım. N'olaydı, anam beni doğurmayaydı. N'olaydı şey-i mezkûr olmayıp, "Nesyen mensiyyâ" olaydım..."

H. Ömer'in "Fâruk" sıfatını alması

Bir münâfığın bir kimse ile husûmeti olup, Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'e kazâya durup, Hz. Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- hasmının lehine hüküm etmişti. Zirâ hak onun idi.

Münâfık o hükme râzi olmayıp, Hz. Ebû Bekir -radıyallahu anh-'e vardı. Ve ahvâli arzeyledi. Buyurdular ki:

- "Rasûlulah'a varmadın mı?"

Dedi ki:

- "Vardım, lâkin murâdımca hükmetmedi."

Hz. Sıddîk -radiyallahu anh- azarlayıp:

- "Var yürü abes söyleme! Hüküm Allah'ın ve Rasûlullah'ındır, râzî ol." dedi.

Münâfık râzî olmayıp Hz. Ömer -radiyallahu anh-'e geldi. Kazıyyeyi arz eyledikte:

- "Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'e varmadın mı?" dedi.

Münâfık yine Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh-'e verdiği cevabı verdi:

Hz. Ömer -radiyallahu anh- gazâb'a gelip dedi ki:

- "Sabreyle tâ içeri girip geleyim, murâdınca hüküm eyliyeyim."

Hemen içeri girip ve bıçağı eteği altına gizleyip, sūr'atle gelip:

- "Allah ve Rasûl'üne bey'at ettin mi?" dedi. "Evet!" dedikte; "Hangi elinle yapıştın?" dedi. Sağ elini uzatıp:

- "İşte bu elimle yapıştım" deyince, hemen eline muhkem yapışıp, münâfığın o elini kesti ve:

- "Fahr-i Âlem -sallallahu aleyhi ve sellem-'in mü-

bârek eline yapışıp bey'at ettikten sonra hükme râzî olmayanın cezâsı budur." dedi.

Münâfık kesilen elini alıp ağlayarak Fahr-i Kâinat -sallallahu aleyhi ve sellem-'e vardı:

- "Ömer -radiyallahu anh- benim elimi biğay-i cürüm kesti" diye şikâyet ettikte; Hz. Ömer -radiyallahu anh- ihzâr olunup mâcerâyı takrîr edince, Hz. Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-, saâdetle:

- "*Ente Farûk yâ Ömer* =Yâ Ömer! Sen Hakk ile bâ-tılı en iyi ayırcısın!" diye buyurdular.²⁰

20. Mevâhib-i Ledünniyye, s. 441.

HZ. ÖMER'İN HÜKÜMET NİZÂMI

İslâm Devleti'nin temelleri Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh- zamanında kurulmuş, fakat İslâm Hükümetinin idâresi Hz. Ömer -radiyallahu anh- tarafından te'sîs olunmuştur.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh-'in intihâbı hakkında şöyle demişti:

- "Bir kimse aldanıp da, Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh-'ın bey'ati şöyle böyle oluvermiş gibi bir şey olduğunu söylemesin. Çünkü Cenâb-ı Hakk o bey'at esnâsında vukuu muhtemel şerlerden bizi vikâye etti."

Arablar fitraten cumhûriyet-perver oldukları gibi te'sis ettikleri şekli-i hükûmet de cumhûriyet idi.

Muhâcirin ve Ensâr'ı temsil eden Meclis-i Şûra bir karar verebileceği zaman dâvet olunurdu.

Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Abdurrahmân bin Avf, Hz.

Muâz bin Cebel, Hz. Übey bin Ka'b, Hz. Zeyd bin Sâbit -radiyallahu anhüm- hazerâtı şûrâ heyetinde âzâ idiler.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- de reis sıfâtı ile bulurdu. Ve şöyle söylerdi:

- "Sizi ancak bana tahmil etmiş olduğunuz emânetinize iştirâk için dâvet ediyorum. Çünkü ben, ancak sizin gibi bir ferdim. Binâenaleyh, sizin, benim arzûma ittibâ etmenizi istemem."

Nihâvend hareketi esnâsında Hz. Ömer -radiyallahu anh- sahne-i harbe gitmek fikrinde idiyse de Meclis muhâlefet ettiğinden gitmesi takarrur etmemiştir.

Şûra meclisinden başka, efkâr-ı umûmiyye de devleti murâkabe ederdi. Meselâ; vâliler, vilâyet ahâlisinin arzûsuna göre tayin olunurdu.

Iran Pây-i taht'ının fâtihî ashâbtan Hz. Sa'd bin Ebî Vakkas -radiyallahu anh- Kûfe vâlisi olmuştu. Ahâlinin şikâyeti üzerine, Hz. Ömer -radiyallahu anh- onu Kûfe'den azletmişti.

Halk, haklarını sarîh şekilde ifâde ve talep edebilir, senede bir kere her vilâyet, Merkez-i Hükümet'e "vefd" tesmiye olunan bir heyeti murahhasa gönderir, halkın ihtiyaçları ve şikâyetleri ifâde edilirdi. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de halkın ihtiyâcını îlân ederdi.

Halkçı bir idârenin hakîkî mâhiyeti şu noktadır ki; Reis-i Devlet âhâd-ı nâstan hiç birinden fazla bir hukûku hâiz olmaz.

Bir defâ ictimâ esnasında hâzırûndan biri Hz. Ömer -radiyallahu anh-'e mütemâdiyen:

- "Allah'tan kork Ömer!.." diyordu.

Diğer bir zât:

- "İhtârınızı müteaddit defalar tekrâr ettiğiniz yetişmez mi? demiş. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de:

- "Bırakınız! Bu murahtaslar istedikleri ihtâratta bulunmazlarsa bir faydaları kalmaz, vazîfelerini îfâ etmiş olamazlar. Biz de onları dinlemeyecek olursak selâhiyetimizi tecâvüz etmiş, kânûna karşı gelmiş oluruz." demişti.

Herkes reîs-i hükûmet'in selâhiyetini öğrenmiş, şahsî nüfûz ve selâhiyetlerden korkmamağa alışmıştı.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- İran'ı Nûşirevânın taksîmi vechile üç ülkeye taksim etmişti:

1- Horasan Ülkesi: Nişâbur, Herât, Merv, Mervîrûd, Faryâb, Talkal, Belh, Buhârâ, Bâz-i' İsâ, Bavrud, Gaziştân, Tûs, Sürhus, Cürcân'ı muhtevî idi.

2- Âzerbeycân Ülkesi: Taberistân, Rey, Kazvin, Zencân, Kam, Isfahân, Nihâvend, Dinor, Halvân, Masindân, Mihricân, Kazak, Şehrîzor, Samgan, Âzeristân'ı muhtevî idi.

3- Fâris: Istahar, Şîrâz, Müvidcân, Cevr, Karzon, Fesâd, Dâruhâbîr, İrdeşir, Ahvaz, Cündisâpûr, Sus, Nehrinîrî, Menâviz, Tüster, İzec, Dâmihürmüz'ü muhtevî idi.

Filistin iki kısma münkasim idi:

1- İlyâ,

2- Remle.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, fıtraten isâbet-i takdir sâhibi idi. Erbâb-ı ehliyeti arar, bulur, ehil oldukları işlere tâyin ederdi.

O zamanda "*dühât-ı arab*" denilen dört zât vardı:

- 1- Muâviye
- 2- Amr bin Âs
- 3- Muğire bin Şu'be
- 4- Ziyâd bin Sümeyye

Bunlar sıkı murâkabeye tabî tutulurdu.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- bir gün Şûra meclisinde şöyle söylemişti:

- "Siz bana yardım etmeyecek olursanız bana kim yardım eder?"

Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- Hz. Ömer -radiyallahu anh-'e:

- "Sen Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in ashâb'ını dünyâ işlerine karıştırmak istiyorsun!" demiş.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- de:

- "Ben böyle müttaki adamların yardımını talep etmez de kimlere mürâcaat ederim?" demişti.

Hz. Ebû Ubeyde -radiyallahu anh- başkumandanlık maâşî almaktan istinkâf etmiş, nihâyet Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın fikrini kabul etmişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, âmillere²¹ şu sözleri söylemiştir:

- "Sizi saltanat sürmek, tahakküm, tecebbür etmek için tayin etmedim. Siz rehber-i hidâyet olacaksınız ve herkes size uyacaktır. Binâenaleyh, müslümanların hukûkunu temin ediniz. Müslümanları dövmeyiniz ki, zillette dûçâr olmasınlar. Onları haksız yere medhetmeyiniz ki, şımarmasınlar. Kapılarınızı yüzlerine kapamayınız ki, kavîler zayıfları yemesinler. Kendinizi müslümanlara fâik görmeyiniz ki, zulme dûçâr olmasınlar..."

Her âmil Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in huzûrunda bazı taahhüdâtta bulunur, kapısında kapıcı kullanmağa, kapısını dâima açık bulundurmağa ve ipek elbise giymemeğe söz verirdi. Vazîfeye gitmezden evvel mevcûd serveti, hükûmetçe kaydolunurdu.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- bir nutkunda:

- "Müslümanlar! Âmiller size, musallat olmak, mülkünüzü yağma etmek için gönderilmiyorlar. Bilakis Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in yolunu size öğretmek için gönderiliyorlar. Şâyet bunlardan biri buna muhâlefet ederse, bana haber veriniz ki, icâbına bakayım." demişti.

Amr bin Âs -radiyallahu anh- dedi ki:

- "Yâ Ömer! Edeb öğretmek için, âmil, bir kimseyi dövecek olursa onu da mı cezâlandıracaksın?"

Hz. Ömer -radiyallahu anh-

21. Vâli veya bir şehrin mülki âmiri demektir.

- "Evet!" dedi. "Nefsimi yed-i kudretinde tutan Zât-ı Ecelî ü A'lâ'ya kâsem ederim ki, böyle yapan bir âmilî derhâl cezâyâ çarptırırım. Çünkü Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- de böyle hareket ederdi. Müslümanları kat'iyyen dövmeyiniz ki, nefse hürmet hissini zâyî etmesinler. Sonra müslümanların hukukunu temin ediniz ki, isyân ederek küfrân-ı nîmete mecbûr olmasınlar."

Bir kere bir âmil, birine haksız yere yüz kırbaç vurmuş. O kimse de Hz. Ömer -radiyallahu anh-'a şikâyet etmişti.

Âmilin kabahati tahakkuk edince, dövülen adamın âmile yüz kırbaç vurmasını emretmişti. Amr bin Âs -radiyallahu anh- müddaîyi hakkından ferâgat ettirerek her kırbaç için bir altun tazminat vermek sûretiyle hâdiseyi kapatmağa muvaffak olmuştu.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- âmiller aleyhinde vukû bulacak şikâyetleri tahkîk için bir makâm vücûda getirmiş ve buna ashâb-ı güzîn'in büyüklerinden ve bir defa Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- tarafından kaymakam olarak Medîne'de bırakılan, Muhammed bin Meslemetü'l-Ensârî -radiyallahu anh-'ı tâyin etmişti.

Şâyet bir âmil, halka karşı mütekebbirâne bir tavır takınır, kendisini, halkın fevkinde gösterecek bir hâl alırsa, şiddetle tevbih olunurdu.

Âmilin, hastaları ziyâret etmediği, zuafâ ve fukarâyı kabûl etmediği anlaşılırsa derhâl memûriyetten azledilirdi.

Bir gün âhâd-ı nâstan biri:

- "Yâ Ömer! Yarın Allah'ın gazâbından kurtulacağını zannediyor musun? Bilmiyorsun ki, Mısır'daki âmil-lerden İyâz bin Gânem ipekli elbiseler giymekte ve kâpısında bir kapıcı bulundurmaktadır." dedi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- derhâl, Muhammed bin Mesleme -radiyallahu anh-'ı Mısır'a göndererek, İyâz -radiyallahu anh-'ı bulunduğu şekilde getirmesini emretti.

Medine'ye geldiği zaman ipekli elbisesini gördükte, çıkarttırarak sırtına kıldan örülmüş sert bir aba vermiş ve çölde bir sürü koyun gütmekle tazvîf edilmişti.

İyâz -radiyallahu anh- ise, bu hâlin ölümünden ağır olduğunu söylemiş, Hz. Ömer -radiyallahu anh- de:

- Senin baban bir çoban olduğu için "Ganem" nâmını almadı mı?" demiş, İyâz -radiyallahu anh- da bir daha vazifesini sıdk u ihlâs ve ifaya ölünceye kadar azmetmişti.

Devlet memûrları ve rüesâsı, halka karşı mütefevvik bir hayat sürececek olursa; halk istihkâr edilmiş, küçük bir mevkiye düşürülmüş, yavaş yavaş şahsî idâreye alıştırmış olur ki, bunun netîcesi memûrların efendi, halkın köle telâkkî olunmasıdır.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- Sûriye seyâhatinde Hz. Muâviye -radiyallahu anh-'ın ihtişâm içinde yaşadığını görünce:

- "Kisrâlara mı benzemek istiyorsun?" demişti.

Memûrlarına dolgun maâş verirdi. Vâlilerin aylık maâşı 1000 dinârdı. Bugünkü para ile 350 İngiliz altınıdır.

Hazret-i Ömer'in Başlıca Âmilleri

1- *Ebû Ubeyde* -radiyallahu anh-, Sûriye vâlisi Aşere-i Mübeşşere'den;

2- *Yezîd bin Süfyân* -radiyallahu anh-, Sûriye vâlisi Emevîlerin en muktediri.

3- *Muâviye* -radiyallahu anh- Sûriye vâlisi meşhûr siyâsîdir.

4- *Sa'd bin Ebî Vakkas* -radiyallahu anh-, Kûfe vâlisi. Hz. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-in dayısı Aşere-i Mübeşşere'den.

5- *Amr bin Âs* -radiyallahu anh- Mısır vâlisi, Mısır fâtihi.

6- *Ya'lâ bin Ümeyye* -radiyallahu anh- Yemen vâlisi uluvv-i cenâbî ile meşhûr.

7- *Alâ' bin Hadramî* -radiyallahu anh-, Yemen vâlisi. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- tarafından tâyin olunan kumandanlardan.

8- *Attâb bin Üseyd* -radiyallahu anh-, Mekke vâlisi. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- tarafından Mekke âmilliğine tayin olunmuştu.

9- *İyâz bin Ganem* -radiyallahu anh-, Cezîre vâlisi. Cezîre fâtihi.

10- *Huzeyfetü'l-Yemân* -radiyallahu anh- Medâyin vâlisi. Peygamber -sallallahu alyehi ve sellem-'in kâtibi.

Hz. Ömer Devrinde Gelir Kaynakları

Harac'ın yani, arâzî vâridâtının tanzîmi Hz. Ömer -radiyallahu anh- tarafından yapılmıştır.

Fetholunan arâzinin askerlere taksîmi talep edilmekte idi. Günlerce devâm eden bir müzâkere neticesinde Hz. Ömer -radiyallahu anh- şu âyet-i kerîme'yi okudu:

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ
فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ
الصَّادِقُونَ ﴿٨﴾

“(Bilhassa o fey’) hicret eden fakirlere aittir ki, onlar, Allah’tan bir fazl (u inâyet) ve hoşnudluk ararlar ve Allah’a ve Peygamber’ine (mallarıyla, canlarıyla) yardım ederken yurtlarından ve mallarından (mahrûm edilerek) çıkarılmışlardı. İşte bunlar sâdikların tâ kendileridir...”²²

Bu âyet-i kerime'den Hz. Ömer -radiyallahu anh-, ensâl-i âtiyye-i İslâmiyyenin fetholunan arâzîde hakları olduğunu istihrâc etmiş, bin-netice meclis-i şûra: “Haklısın Ömer!” demişler, bu sûretle fetholunan arâzinin devlete âid olduğu, ahâlinin de bu arâziden faydalanmak hakkını hâiz bulunduğu takarrur etmişti.

Ziraâtın ıslâh ve inkişâfını da nazar-ı dikkate alarak, ekilmeyen bir araziye eken kimsenin, oraya sahib olacağını da îlân etmişti.

Ve bu arâziden zekât, mahsûlün onda biri olan öşür alındığı gibi, ayrıca; deve, koyun, keçi de vergiye tâbiydi. Satılık olan atlardan da zekât alınırdı.

Hz. Ömer Devrinde Hazîneden Maaş Alanlar:

- 1- Muharabede hizmet edenler.
- 2- Mustakbel harblerde kendilerinden istifâde edilecek olanlar,
- 3- İhtiyarlıklarından dolayı çalışmaya muktedir olmayanlar.

Gâzi ve Askerlerin Senelik Tahsisâtı:

1- Bedir Gâzileri'ne	5000 dirhem
2- Uhûd Gâzileri'ne ve Habeşistân Muhâcirlerine	4000 dirhem
3- Mekke'nin Fethi'nden evvel hicret edenlere	3000 dirhem
4- Mekke'nin Fethinden sonra müslüman olanlara	2000 dirhem
5- Kadisiye ve Yermûk Gâzilerine	2000 dirhem
6- Yemen ahâlisinin her birine	400 dirhem

7- Kadisiye ve Yermük'ten sonra harb eden askerlerin her birine 200 dirhem

8- Mütebâkîden her birine 200 dirhem.

Bedir Gâzileri'nin evlâdlarına 2000 dirhem, ensâr ve muhâcirin zevcelerine 200-400 dirhem arasında tahsisat verilirdi.

Harb esirlerine de efendilerinin muhassasâtına müsâvî tahsisat bağlanmıştı.

İslâmiyyet'in ilk zamân-ı zuhûrunda askerlerin saf saf tertîbi usûlü kabul olunmuş, ordular sağ cenâh, sol cenâh, ileri hatt, geri hatt gibi müteaddid kısımlara taksim olunmuştu. Bunların her biri diğerlerinden müstakil olarak hareket ediyordu. Bütün orduyu idâre eden bir başkumandanlık yoktu.

Hicretin 16. senesinde Hz. Hâlid -radiyallahu anh- Yermük Muhârebesi'nde usûl-i ta'b'îye fenninin esâsını vaz' etmiş, 40.000 kişiden müteşekkil İslâm ordusunu 36 safa taksîm ederek hepsine kumanda etmişti.

Hz. Ömer Devrinde İslâm Ordusunun Taksim Şekli:

1- *Kalb* (Merkez): Başkumandan burada ahz-i mevkî eder.

2- *Mukaddime*: Ordu merkezinin ilerisinde bulunur.

3- *Meymene* (Sağ cenâh): Merkezin sağ tarafında bulunur.

4- *Meysere* (Sol cenâh): Merkezin sol tarafında bulunur.

5- *Sâka* (Geri kitaât): Bütün ordunun gerisinde bulunur.

6- *Tuley'a* (İstikşâf): Cephede düşmanın izlerini keşf ile meşgûl olur.

7- *Rav'a*: *Sâka*'nın arkasında bulunur, düşmanın cephe arkasından hücûmda bulunmamasına dikkat eder.

8- *Zâid* (Levâzım kolları): Ordunun yiyeceğini, içeceğini te'min eder.

9- *Rekbân*: Deveye râkib olanlar.

10- *Feresân*: Suvâriiler.

11- *Râcil*: Piyâdeler.

12- *Rumât*: Tîr-endâzlar (okçular, atıcılar)

Hız. Ömer -radiyallahu anh-'ın idâre-i askeriyyesinde en hayret -bahş nokta, bütün ordunun uzak yerlerde anâsır-ı muhtelif olduğu halde, sanki Medîne'deymiş gibi hepsine hâkim olmasıdır.

Hız. Ömer'in Adalet ve Riyâset Anlayışı

İslâmiyet tarihinde ilk evvel adliye dâiresi Hız. Ömer -radiyallahu anh- tarafından vücûda getirilmiştir. Hız. Ömer, satvet ve nüfûz sâhibi olmayan bir zâtı, hâkimliğe tâyin etmemesi için Ebû Mûsa'l-Eş'arî -radiyallahu anh-'a emretmişti.

Abdullah bin Mes'ud -radiyallahu anh- gibi zevât da bu yüzden hâkimliğe tâyin edilememiştir.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın Ebû Mûsa'l-Eş'ârî -radiyallahu anh-'a gönderdiği bir fermanla deniliyor ki:

- "Kazâ (icrâ-yı adâlet veya dâvâları hall ü fasl etmek) muhkem bir farızdır. Mütteba' bir sünnet'tir.

Herkes senin karşında, meclisinde ve adalet huzûrunda müsâvi olsun. Zayıflar adâletten me'yûs olmasın. Kavîler senden tarafgirlik beklemesin.

Dün bir hüküm verdikten sonra onu tekrar teemmül neticesinde hakka rucû'dan tereddüt etme.

Kitab ve sünnette bulamadığın husûsatta idrâkine mürâcaat et...

Müddeî-beyyine göstermeğe mecburdur. İnkâr eden tahlîf olunur.

Sulh câizdir; haram olan birşeyi helâl eden, veya bir helâli haram kılan bir sulh olmamak şartıyla.

Birbirine benzeyen veya mümâsil olan şeylere dikkat et, sonra bir kıyâs yap.

Bir kimse delâil takdîm etmek isterse ona mühlet ver. Verilen mühlet esnâsında matlûb delâili takdîm ederse hakkını ver. Aksi takdirde da'vâsını iskât et.

Bütün müslümanlar adûldür. Ancak celd edilenler yani haklarında celde (değnek) cezâsı tatbik edilenler, yâhut yalan yere şehâdet cürmünü işleyenler, yâhut ve-

sâyet ve verâset işlerinde sû-i isti'mal ile müttehem olanlar müstesnâdır."

Hakkâniyet ve adâleti lâyikeyle icrâ etmenin şart-ı esâsîsi; fukarâ, ağniyâ, rüesâ, tebea, eşrâf ve avâm arasında müsâvât-ı tâmmenin gözetilmesidir. Hz. Ömer -radiyallahu anh- bu kâideye riâyet olunmasına o kadar dikkat ederdi ki, bazen mahkemelerde bulunarak hâkimlerin hatt u hareketine nezâret ederdi.

Bir defâ Hz. Ubey bin Ka'b -radiyallahu anh- ile Hz. Ömer -radiyallahu anh- arasında ihtilâf vukû bulmuş, Hz. Ubey -radiyallahu anh- dâvâsını Hz. Zeyd bin Sâbit -radiyallahu anh-'e arz etmişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- müddeâ aleyh sıfâtiyle mahkemeye gelmiş, Hz. Zeyd -radiyallahu anh-, Hz. Ömer -radiyallahu anh-'a arz-ı hürmet eylemişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- bu vaziyetten müteessir olarak şu sözü söyledi:

- *"Tarafgirliğin ilk alâmeti budur!"*

Hz. Ömer -radiyallahu anh- Hz. Ubey -radiyallahu anh-'la yan yana oturdu. Hz. Ubey -radiyallahu anh-'ın delili yoktu. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de aleyhindeki dâvâyı kabûl etmiyordu. Hz. Ubey -radiyallahu anh- yemin teklif etti. Hâkim Hz. Zeyd -radiyallahu anh- de Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın mevkiini nazar-ı dikkate alarak Hz. Ubey -radiyallahu anh-den bu talebi geri almasını ricâ etti.

Hiz. Zeyd -radiyallahu anh-'ın bu tarafgırlığından hiddetlenen Hiz. Ömer -radiyallahu anh- Őu sözleri söyledi.

- *"Senin huzurunda âhad-ı nâstan biriyle Ömer mü-sâvi olmazsa hiçbir vakit hâkimliğe lâıyk olmazsın!.."*

Onun zamanında masraf ihtiyârına hâcet kalmaksızın, sühûletle adâletin serîan icrâsı temin olunurdu. Fakaraya karşı gayet dikkatle davranılarak, telaŐa düşmeden, havfe uğramadan dâvâlarını teşrih etmesi için hâkimlere ayrıca tâlîmat verilirdi.

Evvelce vâiz ve müftîler, reîs-i devlet tarafından tâyin olunurdu. Hiz. Ömer -radiyallahu anh- ara sıra tedbir-i ihtiyâti olmak üzere müftîleri imtihan ederdi.

Bir gün Hiz. Ömer -radiyallahu anh- Hiz. Ebû Hüreyre -radiyallahu anh-'den bir mesele hakkında sual sordu. Verdiği cevâbı teemmülden sonra:

- *"Başka bir fetvâ vermiş olsan, seni iftâdan menederdim."* dedi.

Hiz. Ömer -radiyallahu anh-'ın devr-i hükümetini temyîz eden sıfatlardan başta geleni: "Onun karşısında Şâh ile gedâ, asîl ile fakir, akraba ile yabancı insanların bilâ tefrik aynı muâmeleyi görmeleridir."

Bir kere Amr bin Âs -radiyallahu anh-'ın oğlu Abdullah -radiyallahu anh- haksız yere bir adam dövdiğünden, dövülen adamı Hiz. Ömer -radiyallahu anh- getire-

rek babasının gözü önünde Abdullah -radiyallahu anh-
'a seksen kırbaç vurdurmuştu.

Cebele bin Eyhem, Sûriye'de nüfûz sahibi rüesâ-
dandı. Tavâf esnâsında Mekke'de eteğine nasılsa ada-
mın biri bastığından Cebele bir tokat atmış, o adam da
kendisine mukâbelede bulunmakla Cebele Hz. Ömer-
radiyallahu anh-a şikâyet etmiş, Hz. Ömer -radiyallahu
anh- de:

- "Ektiğimizi biçmişsiniz!" cevabını vermişti.

Cebele kendi, mevkî îcabı bu adamın idâm ile ce-
zalandırılması lâzım geldiğini söyleyince, şu cevâbı al-
mıştı:

- "Cahiliyyet zamanında vaziyet dediğiniz gibi idi.
Fakat İslâmiyet insanlar arasında bu gibi farkları izâle
etti."

Cebele de:

- "Müslümanlık haseb ve neseb farkını nazar-ı itî-
bare almayan bir din ise ben bu dinden vazgeçtim" de-
miş ve gizlice İstanbul'a kaçmıştı. Fakat Hz. Ömer -ra-
diyallahu anh- onun hatırı için adâleti tezlil etmemişti.

Bir kere Kureyş rüesâsı Hz. Ömer -radiyallahu
anh-'ı ziyâret etmişti. Mecliste, Bilal -radiyallahu anh-
Süheyb -radiyallahu anh-, Ammâr -radiyallahu anh- ha-
zerâtı gibi âzâd edilmiş köleler de vardı. Kureyş rüesâ-

sı beklediği halde Hz. Ömer -radiyallahu anh- bunlarla konuşmakta devam etmişti. Ebû Süfyân bu muâmeleden kızarak:

- "Hâle bakınız. Bugün köleler bize tercihân kabul olunuyorlar..."

Fakat bu söz, adâlet ve hak mühibbi olanlar üzerinde hiçbir te'sir icrâ etmemiş ve kendisine şu cevâb verilmişti:

- "Hz. Ömer -radiyallahu anh-'den şikâyete hakkımız yoktur. Biz kendi tâlihimize küselim. Müslümanlık herkesi birden dâvet etti; biz dâvete icâbette geciktik. Binâenaleyh, bizden evvel İslâmiyeti kabul edenler, bize tekaddüm etmek hakkını kazanmışlardır."

Kadisiye Harbi'nden sonra hizmeti görülen kabîlelerle ashâb'a muhassasât bağlandığı zaman, Kureyş rüesâsıyla nüfûzlu kabîlelerin iddiâsına ehemmiyet vermemiş, servet, mevki', haseb, neseb, nüfûz, kuvvet gibi esâsları nazar-ı îtibâra almamıştı. Ancak İslâmiyeti kabulde herkese tekaddüm edenleri, mukaddes muhârebelerde büyük hizmet ifâ edenleri tercih etmişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- bütün memurlarına mâfevk tavrı takınmamak, kendini âhâd-ı nâstan yüksek tutmamak için kat'i emirler verirdi.

Kendisinin reis-i devlet olduğunu gösterecek bir alâmet-i fârikası bulunmazdı.

Bizans ve İran sefirleri İslâm hükümdârlarını ara-

dıkları zaman onun yamalı elbiselerle Mescid-i Resûl'ün bir köşesinde oturduğunu görürlerdi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- de memurlarına nasıl hitâb ederse, memurları da kendisine öylece hitâb ederdi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- intihâb olduğu zaman:

- "Sizin için en müffidiniz, işlerinizi idâre hususunda en kuvvetliniz olduğumu bilmesem, bu makamı kat'iyetle deruhte etmezdim. İcinizden bu işi deruhte etmeğe benden liyâkatli bir kimse bulunduğunu bilsem gidip de ona boynumu vurdurmak daha kolay olur." demiştir.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- akrabasından hiç bir kimseyi memuriyete tâyin etmemiştir.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, Muâviye -radiyallahu anh- Amr İbnü'l-Âs -radiyallahu anh- Muğire bin Şu'be -radiyallahu anh- gibi üç dâhî-i siyâseti mükemmel sûrette idâre etmekteydi. Nitekim Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in irtihâlinden sonra dâhilî hâdiselere sebebiyet vermişlerdir.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın istihdâm edeceği memur ve kumandânları intihâb hususunda bir melekesi vardı.

Yüksek mevki hâiz mücrimlere karşı hatt u hareketinden memnûn olmayanlar, onu kendi evlâd ve akrabasına aynı hareketi tatbik ettiğini görerek sükût ederlerdi.

Bir defa Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın oğlu Ebû

Şahme -radiyallahu anh- şarab içtiğinden 80 kırbaç Hz. Ömer -radiyallahu anh- eliyle vurmuş, oğlu kırbaç altında son nefesini vermişti. Kezâ kayınbirâderi ashâb'dan Kudâme bin Maz'ûn -radiyallahu anh-'ı aynı cezâyâ çarpmıştı.

Bir gün Hz. Ömer -radiyallahu anh- Hz. Huzeyfe-tübnü'l-Yemân -radiyallahu anh-'a memûrları arasında münâfıklara mensûb bir kimsenin bulunup bulunmadığını sormuştu. O da memurları arasında bir münâfiğin bulunduğunu söylemişti. Fakat isim tasrîhinden istinkâf etmişti.

Hz. Huzeyfe diyor ki

- "Birkaç gün sonra o münâfik memûr azledilmiş. Çünkü Hz. Ömer -radiyallahu anh- onu bulmağa muvaffak olmuştu.

Hz. Huzeyfe -radiyallahu anh- de o kadar doğru ve vefâkâr bir zât idi ki, herkes sırrını ona tevdi ederdi. Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz de Hz. Huzeyfe -radiyallahu anh-'a mehâm-mı umûru emniyet ettiğinden ona "Sâhibü's-Sırr" ünvanı verilmişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- Beytül-mâl'e pek dikkat ederdi. Bir kimsenin bir habbe gasbına imkân bırakmazdı.

Bir gün kerfmesi Hz. Hafsa -radiyallahu anhâ-, zevi'l-kurbâdan olduğundan ganîmetten hissesini istemeğe gelmişti.

Hız. Ömer -radiyallahu anı- de

- "Kızım bu para ganîmet dâiresine âittir. Benim hissiyât-ı şefkatkârâneme hitâb ederek beni mağlûb etmeğe çalışma!" demişti.

Sûriye'nin Fethi'nden sonra Hız. Ömer -radiyallahu anı-'le Bizans İmparatoru arasında münâsebât-ı dostâne teessüs etmiş, Hız. Ömer -radiyallahu anı-'ın zevcesi Ümmü Gülsüm -radiyallahu anâ- Bizans İmparatoricesine güzel ıtırlar hediye etmişti.

İmparatoriçe de aynı ıtır kablarını mücevherât ile doldurarak Ümmü Gülsüm -radiyallahu anâ- göndermişti.

İtırı götüreren, mücevherleri getiren devlet memuru idi. Devlet hesabına hareket eden bir adam idi. Hız. Ömer -radiyallahu anı- bunları zevcesine anlatarak bu mücevherâtın Beytül mâle âid olduğunu söylemiş, zevcesi muvâfakat ederek mukâbilinde küçük bir tazmînât almağa râzı olmuştu.

Hız. Ömer -radiyallahu anı- hastalandığında, tabîb bal yemesini tavsiye etmişti. Çarşıda da bal satılmıyordu. Bal yalnız hükümet depolarında vardı. Bu balı alamayacağına kâniydi. Bilâhare halkı câmiye topladıktan sonra tedâvi için bir miktar bal almasına müsâade edilmesini ricâ etmişti.

Hız. Ömer -radiyallahu anı- halkı yalnız müsâade

almak için değil, ayrıca bu sûretle bir de reîs-i devletin umûma âid eşyâdan birşey alamayacağını anlatmak için çağırılmıştı.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- riyâset-i devleti deruhde ettikten sonra ticâretle meşgûl olmağa vakit bulamadığından ashâbı toplayarak vaziyeti îzâh ile kendisine bir maaş tahsisini talep etmiş; reîs-i devlet'in hazîne-i umûmiyyeden alelâde maîseti talep edebileceğine dâir Hz. Ali -radiyallahu anh-'ın re'yini kabûl etmişti. Bundan başka da Bedir Gâzîleri'ne muhassasat bağlandığı zaman kendisine de senevî 5000 dirhem maaş bağlanmıştı. Devletin milyârlarca parasından Hz. Fârûk-ı Âzam -radiyallahu anh-'ın aldığı para bu idi.

Yalnız eline ganîmet hissesi olarak büyük bir para geçti mi, onu derhâl sarfederdi.

Hz. Ümmü Gülsüm -radiyallahu anhâ- ile evlendiği zaman Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'in ailesine hürmetkârlığını göstermek için 40.000 dirhem mehir vermiş ve bunu refikasına derhâl te'diye eylemişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ı Beni Hâşim'e memûriyet vermekten men eden sebab; onların kendilerini nass-ı Kur'ân ile Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'e âid olan ganîmetin beşte birini almağa müstahak görmeleri ve servetlerin müsâid olmasına rağmen bu humüsü almakta ısrâr etmeleridir. Hz. Ömer -radiyallahu anh-'a göre bu humüsün tevzîi reîs-i devlete âid bir vazîfe idi.

Hiz. Ömer -radiyallahu anh-ın idâresindeki sır u hikmet; onun hazine-i umûmiyyeye âid işleri en emin el-lere tevdiî ve hazîneyi her türlü isrâftan vikâye etmek idi.

Hiz. Ömer -radiyallahu anh-, bir taraftan en uzak mesâfede bulunan orduyu idâre ve onların harekâtını murâkabe ve ta'yîn, diğ er taraftan muhtelif milletlerle olan münâsebâtı idâre, fikhî toplamak, fetvâlar vermek gibi işleri bizzat kendisi tedvîr ediyordu.

Nihâvend'd e İranlıların bütün kuvvetleriyle taarruzu esnâsında en buhranlı zamanda Hiz. Sa'd -radiyallahu anh-'dan şikâyet olunmuş, Hiz. Ömer -radiyallahu anh-de:

- "Vaziyet buhran-âmîz ise de Sa'd şikâyeti vâkıya cevâb vermek üzere dâvet olunmalı ve hatt u hareketini şâibeden tetahhür etmelidir." demişti.

Bizans İmparatoru, Sûriye'yi feth için Cezîre halkı ile uyuşurken Cezîrelilere karşı Hiz. Ömer -radiyallahu anh- o kadar sür'atle ordusunu i'zâm etmişti ki, Cezîrelilerin yolunu keserek imparatorla tevhd-i harekât etmelerine imkân bırakmamıştı.

Hiz. Ömer -radiyallahu anh- tebeasının refâhiyle fevkalâde alâkadar olmakla berâber, onun uluvv-i cenâbı hiç bir vakit kuvvetli ve sıhhatli insanları atâlete sevk eden müsrifâne bir mâhiyet almazdı.

Asya hükümdârları ise isrâf ve sefâhet yüzünden halkı fakr u sefâlete dūçâr etmiştir.

Bir defasında Hiz. Ömer -radiyallahu anh-, bir dilen-

cinin kesesinin un ile dolu olduğunu görür, bu kesedeki unu develere döker ve dilenciye der ki:

- "Şimdi benden sadaka isteyebilirsin."

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, görünüşte iyi yaşayan insanlara baktıkça, ne işle meşgûl olduğunu sorardı. Şâyet işsiz olduğunu anlarsa:

- "Bu adam benim nazarımda her türlü itibârını kaybetti" derdi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, sâîler sahne-i harbden geldikleri zaman evlerine mektûbalarını teslim eder, cevâblarını alıp gönderir ve şâyet bir evde yazı yazacak kimse yoksa kapısının eşîğine oturarak âilenin isteğini yazar, kağıt kalem yoksa temin ederdi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın ehemmiyet verdiği mesâilden biri, herkesin şikâyetini kemâl-i serbestî ile kendisine söylemesi idi. Namâzdan sonra caminin avlusunda oturur, şikâyeti olanları dinlerdi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, geceleri dolaşır, tebeasının ahvâlini tetkik ederdi.

Yine bir defa Medîne'ye avdetinde çölde tek bir çadırdaki bir kadın görmüş ve kadına sormuştu:

- "Ömer hakkında ne düşünüyorsun".

- "Allah, Ömer'in belâsını versin. Bütün riyâseti müddetinde beş para alamadım."

Hz. Ömer -radiyallahu anh-:

- "Sen böyle uzak yerde ayrı yaşarken, Ömer seni nerede bulsun?" dedi.

Kadın:

- "Beni bulamayacaksa niçin devletin başına geldi?"

Bu söz Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ı o kadar müteessir etti ki, gözleri yaşardı.

Bir gün Hz. Ömer -radiyallahu anh-, Medîne'den üç mil mesâfede bir kadına tesâdüf etmişti. Üç çocuğu ağlıyordu ve tencere de ocakta idi. Hz. Ömer -radiyallahu anh-, çocukların niçin ağladıklarını sordu. Kadın da, iki gündün beri çocukların aç olduğunu ve çocukları aldatmak üzere tencerede su kaynatmakta olduğunu söyledi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, derhâl Medîne'ye dönerek, un, yağ, hurma alarak arkasına yüklenmişti. Kölesi Eslem -radiyallahu anh- yükü götürmek istemiş, Hz. Ömer -radiyallahu anh- de redd ile demiş ki:

- "*Kiyâmet günü benim yüküme iştirâk edecek değilsin!*"

Hz. Ömer -radiyallahu anh- kadının ateşini kendi yakmış, çocuklar yemek yedikten sonra oynamaya başlamışlar. Kadın da demiş ki:

- "Cenab-ı Hakk sana mükâfâtını ihsân etsin. Ömer -radiyallahu anh-'ın işgâl ettiği makâmâ o değil sen lâ-yıksın..."

Bir defa Hz. Ömer -radiyallahu anh- etrafı dolaşırken çadırda oturan bir a'râbiye rast gelmiş, onunla konuşurken bir çığlık kopmuş, karısının doğum sancısı tutmuş, Hz. Ömer -radiyallahu anh- derhâl evine dönerek, zevcesi Ümmü Gülsüm -radiyallahu anhâ-'yı alıp getirmiş, kadına yardım etmiş, bir erkek çocuğu doğurmuştu da, Ümmü Gülsüm -radiyallahu anhâ-, Hz. Ömer -radiyallahu anh-'e:

- "Yâ Emîre'l-Müminîn! Arkadaşına müjde ver! Allah'ın keremiyle dünyâya bir oğlu geldi!" demişti.

A'râbî de kiminle konuştuğunu anlayınca ihtirâm vaziyeti almıştı. Hz. Ömer -radiyallahu anh- o çocuğa tahsîsât vermişti.

Hz. Abdurrahmân bin Afv -radiyallahu anh- der ki:

"Bir gün Hz. Ömer -radiyallahu anh- evime gelmişti. Niçin beni çağdırtmayıp zahmet ettiğini sorunca:

- "Medîne'ye bir kervân gelip şehrin hâricine konakladığını, yolcuları yorgun olduğu için istirahatata muhtâc olduğunu söyledi; haydi gidelim de kervânı muhâfaza edelim, dedi. Sabaha kadar kervân bekledik."

Arabistân kıtlığı esnâsında Hz. Ömer -radiyallahu anh- et, yağ, balık yememiş ve şöylece tazarruatta bulunmuştu:

- "Yâ Rabbî benim günâhlarım yüzünden Ümmet-i

Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'i mahvetme!.."

Kölesi Eslem -radiyallahu anh- demiş ki:

- "Kitlığın şiddeti azalmamış olsaydı, Hz. Ömer -radiyallahu anh- fakirlerin hâlinde duyduğu teessürden mutlaka ölürdü."

Hz. Ömer -radiyallahu anh- Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in ümmetine tâlîm ve telkîn ettiği ahlâk-ı haseneyi en yüksek seviyede muhâfaza etmiştir. Şahsen Hz. Ömer -radiyallahu anh-, bir timsâl-i ahlaktı. Onun ahlâkı; Hakk'a vakf-ı hayât, lezzet ve şehevât-ı dünyeviyyeden ictinâb, hıfz-ı lisân, aşk-ı adâlet, doğruluk gibi meziyyât-ı âliyyesi, kendisiyle temâs edenlerin kâffesi üzerinde mutlaka bir iz bırakırdı.

Arabistan'ın câhiliyyet devrinde tevârüs ettiği en fenâ ahlâk; şehevâta, telezzüzâta, müskirâta, fisk u fücûra inhimâk, müstehcen kelimeleri isti'mal, avamı istihkâr, haseb, neseb ile iftihâr idi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- bütün bunları kökünden atmaya muvaffak olmuştu.

Bir defa Safvân bin Ümeyye -radiyallahu anh-, Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ı yemeğe dâvet etmişti. Hizmetçilerin sofrada yemek yemelerine müsâade etmemiştir. Hz. Ömer -radiyallahu anh- bundan müteessir olarak:

- "Hizmetçilerine hakâret edenlerden, Cenâb-ı Hakk hesap soracaktır." demiştir.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- içki içmenin cezâsını teşdîd etmişti. Bu tedbir vesilesiyle servetin çoğalması refâhı tezyîd etmiş, halk sefâhate esir olmamış ve fütûhâtın vüs'atı de tezâyüd etmişti.

Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'in sürdüğü sâde ve müttekiyâne hayat her yerde devam etmişti. Hürriyet ve nefse hürmet, ahlâk-ı âliyenin feyizli bir menbaini teşkil etmekte olduğundan Hz. Ömer -radiyallahu anh-, tertemiz muhafazaya muvaffak olmuştur.

Emeviler, halkın hürriyetine düşman olduklarını isbât etmişlerdi. Abdülmelik, emirlerinin tenkîd olunmasını menetmişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, "Her insanın hür doğduğunu, en zayıf insanın muhill-i haysiyet bir muâmelele ye mârûz olamayacağını" söylediler.

Amr İbnü'l-Âs -radiyallahu anh-'ın oğlu bir kıbtîyi döğdüğü zaman herkesin önünde mütecâvizi te'dîb etmiş ve Amr -radiyallahu anh- ile oğluna:

- "Ne zamandan beri annelerinin karnından hür doğan insanları esîr ettiniz?" demişti.

Bir defâ Hz. Ömer -radiyallahu anh- hutbede cemâate hitâben:

- "Ben fenâ yol tutup, hevesât-ı nefsâniyyeye boğulacak olursam ne yaparsınız?" diye sordu.

Cemâatten biri kalkarak:

- "Seni doğrulturuz!..." dedi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- de, sözü söyleyen adamın cesâretini tecrübe için:

- "Benim hakkım da böyle söz söylemeğe nasıl cür'et ediyorsun?" dedi.

Cemâatten olan o kişi:

- "Evet! Bu sözleri senin hakkında söylüyorum!" dedi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- de:

- "Cenâb-ı Hakk'a çok şükür ki, yanlış yola sapacak olursam beni doğrultacak kimseler var." dedi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın terbiyesi herkese nümûne-i imtisâl olarak halkta temizlik, iyilik, hilm, tevâzu, cesâret, serbestlik, adalet ve insafın timsali olmuştu.

Hz. Ömer'in Hizmetleri

- 1- Beytûlmâl tesîsi.
- 2- Kâdılar tayîni, mahkemeler tesîsi.
- 3- Emîrû'l-Mü'minîn unvânını kabûlü.
- 4- İdâre-i askeriyye ve merâkiz-i askeriyye tesîsi.
- 5- Gönüllülere maaş tahsîsi.
- 6- Arâziyi ölçtürmek.

- 7- Tahrîr-i nüfûs icrâsı.
- 8- Kanallar hafri.
- 9- Vâridât idâresini tesîs.
- 10- Kûfe, Basra, Cîzre, Musûl, Fustât gibi şehirler tesîsi.
- 11- Arâzî-i meftûha'yı vilâyat'a taksîm.
- 12- Öşürler tarhı.
- 13- Nehirlerden çıkarılan şeylere vergi tarhı,
- 14- Düşman memleketlerine mensûb tâcirlerin, İslâm memleketleriyle ticâretine müsâade.
- 15- Hapishâneler inşâsı.
- 16- Memleketleri devr ü teftîş ile ahâlinin ahvâlini istinkâh.
- 17- Polis idâresini tesis ve teharrî memûrluğu ihdâsı.
- 18- Mekke ile Medîne arasında ve muhtelif şehirlerde yolcular için misâfirhâne inşâsı.
- 19- Metrûk çocukları himâye. Mektepler tesîs ve maaş tahsîsi.
- 20- Gayr-i müslim olsa da bir arabın esir olarak kullanılmamasını temin.
- 21- Hz. Ebû Bekir -radiyallahu anh-'ı Kur'anı toplamak için ikna.
- 22- Kıyâs esâsını kabûl (fıkıh ve hukukda).

23- Sabah ezanına "es-Salâtü hayrun mine'n-nevm"i kabûl ve ilâve.

24- Terâvih namazının cemaatle edasını kabûl,

25- Bir defada vukû bulan talak-ı selâseyi talak-ı bayin olarak kabûl.

26- Sarhoşluk cürmü celdi, âzamî ceza olarak kabûl,

27- Satılacak atlardan zekât almak kaidesini kabûl.

28- Beni Sa'leb'den cizye yerine zekât ahzi.

29- Evkaf usûlünü tesîs.

30- Cenâze namazında dört tekbîr almak için ashabin ictimâinı temin.

31- Camilerde vaaz âdetini tesîs, Hz. Ömer'in emriyle ilk defa vaaz eden *Temîm-i Dârî* -radiyallahu anhdır.

32- İmâm ve müezzinlere maaş verilmesi.

33- Hicviye yazmayı men' ve cezâ tatbikî, şiirlerde kadın isminin men'î.

34- Bîkes (kimsesiz) yahûdî ve hristiyanlara tahsîsat verilmesi.

NEŞR-i DİN HİZMETİ

*H*z. Ömer'in en mühîm muvaffakiyetlerinden biri de dîni neşr ve talim husûsundaki gayret ve başarıdır. Fakat o talîm-i dîn işini asla cebir ve ikraha vardişmamıştır. Nitekim harbde esir edilen bir köleye müslümanlığı telkîn ettiği halde kabûl etmeyince:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ
بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنُ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى
لَا انفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾

“Cizye vermeyi kabûl eden kitap ehlini (kâfirleri), İslâm dinine girmek için zorlamak ve onlara cebretmek yoktur. İman ile küfür kesin olarak meydana çıkmıştır. Artık kim, azgınlığa ve sapıklığa sevkedenleri tanımayıp da Allah'a iman ederse, o muhakkak ki, kopması mümkün olmayan ve sağlam kulpa tutunmuştur. Allah kemaliyle işitici ve bilicidir.”²³ âyet-i kerîmesini okumuştur.

H.z. Ömer -radiyallahu anh-'in devrinde nice binlerce insan müslümanlığı kabul etmişti. H.z. Ömer -radiyallahu anh-, arkadaşlarını hakiki müslümanlığa rehber olacak bir sûrette yetiştirmeye muvaffak olduğundan, İslâm ordusu nereye muvâsalat ederse, bütün cihanı fethetmeye azmeden din mücâhidlerini, çöl mücâhidlerini bütün halk görerek müslüman olurlardı. Çünkü insanlar müslümanlığın doğruluğunu, sâdeliğini, temizliğini, sıdk u ihlâsını görürler, tevfiğ-i İlahî ile kalbleri tes-hîr ile müslümanlara hayrân olurlardı.

Sûriye'nin Fethinde düşmân murahhası Corc, müslümanların hal ve hareketlerini beğenerek müslüman olmuştu.

Mısırlı bir reîs Şettâ müslümanların hüsn ü sîretlerinden memnûn olarak 2000 arkadaşıyla birlikte müslüman olmuştu.

Çölden çıkan bir avuç insanın en büyük devletleri fethetmeleri, şüphesiz bir te'yîd-i İlahî ile fevka'l-beşer bir hâl olmuştu.

İran şehinşâhı, Çin hâkânından muâvenet taleb edince, hâkân şu cevâbı vermişti:

- "Müslümanlar gibi bir milletle boy ölçmek, semeresizdir."

İranlılar müslümanlarla muhârebe ederken bir İran'lı başkumândan firâr töhmetiyle muhâkeme edilirken maznûn, kendini müdâfaa için okunu çekmiş, bir taş atarak taşı hurdahâş etmiş ve şöyle demişti:

- "Bu keskin oklar bile müslümanlar üzerinde tesir

icrâ etmezse bunun mânâsı; Allah'ın onlarla berâber olduğudur. O halde onlarla harbetmekte bir mânâ yoktur.”

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın feyizli devrinde yüz binlerce insan İslâmiyeti kendi ihtiyarlarıyla İslâmiyetin faziletini muhabbetle kabûl etmişlerdir. Bu devrede Bizans İmparatorluğu'nun Sûriye başkumandânlarından Romas ve General Mîka da müslümân olmuştu.²⁴

Hz. Ömer -radiyallahu anh- makâm-ı riyâsete geldiği zaman:

- “Yâ Rabbî, sertim, bana biraz rîfk u mülâyemet ver. Yâ Rabbî zayıfım, bana kuvvet ihsân et. Yâ Rabbî zimâm-ı umûrunu elde ettiğim bu milleti doğru yola irşâd için bana kudret bahşet!...” demişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- riyâset-i İslâmiyye'ye intihâbindan üç gün sonra ordularını Irak'a sevk ederken, halk İran seferi'nden tevahhuş etmişti. Fakat Hz. Ömer -radiyallahu anh- o kadar âteşin nutuk etmişti ki, kumandân Müsennâ - radiyallahu anh- bu nutuktan alevlenmiş, herkes de ona ittibâ etmişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, belâğatinden başka sesi yüksek ve müessirdi. Boyu uzun ve hâkimdi.

24. General Mikâ'nın müslümanlara şâyân-ı ibret bir hizmeti için bk. Ramazanoğlu Mahmud Sâmî, “Halid bin Velid” İstanbul Erkam Yayınları 1980.

H. Ömer -radiyallahu anh-'ın kelâmılarından:

"Elimizdeki emvâl, ancak üç sıfatla işe yarar:

Birincisi; bu paraların hak ile alınması.

İkincisi; hak ile verilmesi.

Üçüncüsü; bâtıldan uzaklaştırılmasıdır.

Ben bir kimsenin bir kimseye zulm etmesine müsâade edemem. Biliniz ki ben sizi saltanat sürmek, tecebür ve tahakkümde bulunmak için tayîn etmedim. Bilakis sizi rehber-i hidâyet olmak üzere gönderiyorum. Herkes size iktidâ edecektir. Kapılarınızı herkese kapamayınız ki, kavîler zayıfları yemesinler."

H. Ömer -radiyallahu anh-'ın dili kadar kalemi de kuvvetli idi. H. Ebû Mûsa el-Eş'arî -radiyallahu anh-'a yazdığı bir mektûbta:

- "Biliniz ki, işlere kuvvet verecek bir haslet, bugünün işini yarına geciktirmemektir. İşleri geciktirecek olursanız, bunlar birikir, sonra hangisini yapacağınızı bilmez ve siz kaybedersiniz."

Ebû Mûsa el-Eş'arî -radiyallahu anh-'ın oğluna yazdığı mektûbda diyor ki:

- "İnsanlar hükûmetten ihtirâz ederler. Karanlığa sapmaktan, hased, kin ile sarsılmaktan, ihtirâsa kapıl-

maktan, dünyâyâ tapınmaktan Cenâb-ı Hakk'ın bizi vikâye etmesini temennî ederim. Her gün bir saat olsun hudûdu ikâme et. Biri Allah'ı diğeri dünyâyı istihdâf eden iki iş karşısında kalırsan, âhireti istihdâf edeni tercih et. Çünkü dünyâ fânî, âhiret bâkîdir. Fâsıkların yakala. Kabâil arasında adâvet bulunur da, her biri kendi kavmine ilticâ' ederse, bil ki bu şeytanın işidir. Bunlara karşı, tâ Allah'ın emrini kabûl ve İslâm'a dâvet edinceye kadar kılıcı kullan."

Bir emirnâmesinde diyor ki:

- *"Çocuklarınıza, atlara binmeyi, yüzmeyi, meşhur meselleri ve güzel şiirleri öğretiniz."*

Hz. Ömer -radiyallahu anh- ma'rûf bir şâir değilse de, zevk-i şâirânesi yüksek idi. Pek az şiir de yazmıştır.

Meşhur şâirlerden İmru'ül-Kays ile Züheyr'i beğenirdi. Züheyr'e eş'aru's-şuarâ derdi. Züheyr hakkında şu sözü söylemiştir:

- "Züheyr, bayağı sözler kullanmaz, muğlak söz söylemez, bilmediğini anlatmağa kalkışmaz. Meth etti mi, hakikî evsâfı metheder."

Hz. Ammâr bin Yâsir -radiyallahu anh- Kûfe vâililiğine tâyin olunmuştu. Bir sene geçmeden halk za'findan şikâyet ettiklerinden Hz. Ömer -radiyallahu anh- Hz. Yâsir -radiyallahu anh-ı Medîne'ye dâvet ederek şu sözleri söyledi:

- Ben de senin za'fını biliyordum. Fakat senin, "Yer-yüzünde zayıf görülenlere lutfumuzu ihsân ederek onları rehber ve hâkim yapmak isteriz." meâlindeki âyet-i celîle'ye mâ-sadak çıkacağını ümid ediyordum.

Kur'an, Fıkıh ve Hadis İlimine Hizmetleri:

Kur'an-ı Kerim'i evvelâ cem' ve tertîb eden, yazdırarak metnini olduğu gibi muhâfaza eden, memâlik-i İslâmiyye'nin her tarafında talîm ettiren Hz. Ömer -radiyallahu anh-'dır.

Bugün Kur'ân-ı Kerîm'i okuyan her müslüman Fârûk-ı Âzam -radiyallahu anh-'ın bu hizmetine medyûndur.

Hz. Muâz bin Cebel -radiyallahu anh- Filistin'de Kur'ân talîm ederdi. Bir gün talebesi sayılmış, 1600 kadar olduğu görülmüştür.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-Fıkıh'ın esaslarının da bütün memleketlerde neşrine şâyân-ı hayret bir şekilde çalışarak muvaffak olmuştur.

Gusül hakkında Ashâb arasında bir ihtilâf vâki olduğunda:

- "Siz Bedir Muhârebesi'ne iştirâk eden ashâbsınız. Siz ihtilâf edecek olursanız, sizden sonra gelecek olanlar daha fazla ihtilâf ederler." demişti.

Vâliler ve memurların tâyininde fıkıh-ı iyi bilenlerin tâyinine dikkat ederdi.

Bir nutkunda Hz. Ömer -radiyallahu anh-:

- "Sizi işhâd ederim ki, vâlilerinizi, size dininizi öğretmeleri için tâyin ediyorum." demişti.

Kâdi Ebû Yusuf -rahmetullahi aleyh- diyor ki:

- "Hz. Ömer -radiyallahu anh-, ehl-i imân'dan bir ordu topladı mı, onun başına fakîh ve ilim sâhibi bir zât tâyin ederdi. Bundan dolayı, Ebû Ubeyde -radiyallahu anh-, Selmân Fârisi -radiyallahu anh- Ebû Mûsa el-Eş'ari -radiyallahu anh- Muâz bin Cebel -radiyallahu anh- gibi zevâtı tâyin etmişti.

Muâz bin Cebel -radiyallahu anh- Ebû'd-Derdâ -radiyallahu anh, Ubade bin Samit -radiyallahu anh-, Abdullâh ibn-i Ömer -radiyallahu anh-, İmrân bin Husayn -radiyallahu anh-, Abdurrahmân bin Muğaffel -radiyallahu anh- gibi zevât fıkıh tedrisi için her birisi bir tarafa tâyin olmuştu.

Ruhsat-ı mahsûsayı hâiz olmayanlar, fıkıh ve hadis işlerine karışmazlardı. Hulefâ-yı Râşidin devri geçince ihtilâf-ı fetvâ baş gösterdi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- sahâbeden Hâlis bin Sa'dü't-Tâi -radiyallahu anh-'ı celb ile:

- "Seni Humus kadısı nâsb etmek istiyorum. Nasıl, yapabilir misin? dedikte;

- "Re'yimle ictihâd eylerim, hem meclis olanlarla müşavere ederim." demekle, Hz. Ömer -radiyallahu anh- onu Humus'a göndermişti. Ve çok geçmeyip avdetle:

- «Yâ Emîre'l-Mü'minîn! Bir acâib rüyâ gördüm sana arz etmek isterim. Âlem-i menâmda gördüm ki, güneş maşrıktan geldi, yanında birçok melekler vardı, ay dâhi mağribden geldi, yanında birçok yıldızlar vardı.» dedi,

Hz. Ömer -radiyallahu anh-:

- "Sen hangi tarafta idin?" diye sordu?

Hâlis -radiyallahu anh-:

- "Ay tarafında idim." deyince:

Hz. Ömer -radiyallahu anh-:

- "Sen ziyâsı mahvolan âyât ve alâmât ile berâber olduğundan ben artık seni istihdâm etmem." deyip azletti.

Garipdir ki, Hâlis -radiyallahu anh- bu kerre Muâviye -radiyallahu anh- ile beraber bulundu ve Sıffin'de katlolundu.

Fıkıh ve hadîs esâs itibâriyle Hz. Ömer -radiyallahu anh- tarafından tesfîs olunmuş ilimlerdir.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- ahlâk, ibâdât, muâmelâta âid, istihrâc hükmüne müsâid ehâdis-i şerîfe'ye ehemmiyet verirdi.

Mümkün mertebe ashâb'ın az hadîs rivâyet etmelerini tavsiye eder ve bu sûretle halkın hadîs ile meşğûl

olarak Kur'ân-ı ezberlemekten ferâgat etmemelerini temine çalışırdı.

Ebû Seleme -radiyallahu anh- Ebû Hureyre -radiyallahu anh'-den rivâyet ediyor:

- "Hz. Ebû Hureyre -radiyallahu anh-'a dedim ki, Hz. Ömer -radiyallahu anh- zamanında böyle hadis rivâyet eder miydin?"

Hz. Ebû Hureyre -radiyallahu anh-:

- "Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın zamanında böylece hadis rivâyet etsem, beni kırbağa döverdi."

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, fazla hadis rivâyet ettikleri için; Abdullah İbn-i Mes'ûd -radiyallahu anh- Ebu'd-Derdâ -radiyallahu anh- ve Ebû Mes'ud el-Ensârî -radiyallahu anh- hazarâtını hapsetmişti.

Halkın bir mesele için Hz. Ömer -radiyallahu anh-'a müracâatında:

- "Hadis'e birşey ilâve etmek, yâhud hadisten bir şey eksiltmek endîşesi olmasaydı, size hadîsi de söyledim." demişti.

Abdullah İbn-i Mes'ûd -radiyallahu anh-, Abdullah İbn-i Ömer -radiyallahu anh-, Abdullah İbn-i Abbâs -radiyallahu anh- hazarâtı gibi eimme-i fukahâ; Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın ilim ve irfânından istifâza etmişlerdi.

Hz. Ali -radiyallahu anh- Abdullah İbn-i Mes'ûd -ra-

diyallâhu anh-, Kûfe'de; Abdullah İbn-i Ömer -radiyalla-
hu anhi-, Zeyd bin Sâbit -radiyallahu anh-, Medine'de;
Abdullah İbn-i Abbâs -radiyallahu anh-, Mekke'de;
Ebû'd-Derdâ' -radiyallahu anh-, Muâz bin Cebel -radi-
yallahu anhi- Şâm'da bulunuyordu.

Muhaddisîn, ekserisi ashâb'dan, altı kişinin, fıkhn
esâsini vâz' ettikleri husûsunda ittifâk ederler.

- 1- Hz. Ömer -radiyallahu anh-
- 2- Hz. Âli -radiyallahu anh-
- 3- Abdullah İbn-i Mes'ûd -radiyallahu anh-
- 4- Übey bin Kâ'b -radiyallahu anh-
- 5- Zeyd bin Sâbit -radiyallahu anh-
- 6- Ebû Mûsa'l-Eş'arî -radiyallahu anh-

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, kazâ hakkında göh-
derdiği mektûbda:

- "Kitâb ve Sünnet'te bulmadığın husûsâta, idfâki-
nâ mürâcââi et. Birbirinâ müşâbih ve mûmâsil olan şey-
leri bil. Sonra kıyâs et." demişti.

Kıyâs; müttehîd bir illet dolayısıyla hükmü, aslin-
dan fer'a tatbîk etmektir. Kıyâs'ın müessisi Hz. Ömer
-radiyallahu anh-'dır.

Adamın biri Hz. Ömer -radiyallahu anh-'a mürâca-

at ederek, zevcesine âid 60 dirhemlik bir aynayı kölesi çaldığından, elinin kesilmesini istedi. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de fetvâ vermekten imtinâ etti. Çünkü köle de, ayna da aynı adama âitti.

Bundan şu esas istihrâc olunur ki, sirkât, sârik'in tasarrufu olmayan bir şeyi çalması demektir.

Bir defâ adamın biri Beytülmâlden bir miktar para çalmıştı. Hz. Ömer -radiyallahu anh- bu adamı tahliye etti. Çünkü her müslimin Beytülmâl'de hakkı vardır. Nitekim Kur'ân'da;

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنْتُمْ أَمْتُم بِاللهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقَىٰ الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾

“Biliniz ki, ganîmet olarak aldığınız şeyin beşte biri, Allah’a, Resûlullah’a, akrabaya, öksüzlere ve ebnâ-yı sebîle âittir. Eğer siz Allah’a imân etmiş ve o hak ile bâtılın ayrıldığı o iki ordunun birbiriyle çarpıştığı gün kulumuza indirdiğimiz âyetlere imân etmişseniz... Allah her şeye kâdirdir.”²⁵ buyurulmuştur.

Bu âyette Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'in akrabasının da ganimette bir hissesi olduğunu göstermekte olduğundan, Hz. Abdullah ibn-i Abbâs -radiyallahu anh- ve Ehl-i Beyt-i Resûl -sallallahu aleyhi ve

sellem- de bu fikirde idiler. Hz. Ali -radiyallahu anh- de bu fikirde idi. İmâm-ı Şâfiî -rahmetullâhi aleyh- de bu fikirde ictihâd etmiştir.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, bu iddiâyı kabûl etmemiştir. İmâm-ı Âzam Ebû Hanife -rahmetullahi aleyh- de Ehl-i Beyt'in bu iddiâsını reddederek, Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'in irtihâlinden sonra ona âid olan hissenin bir kimseye verilemeyeceğini, Ehl-i Beyt'e âid hissenin de aynı muâmeleye tâbî olduğunu beyân etmektedir.

Ganimetten alınan humûsün beş müsâvî kısma taksimine de bir emir yoktur.

Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz zevî'l-kurbâya âid hisseyi Benî-Hâşim'e, Benî Abdülmüttalib'e verirdi. Maslahata ve ihtiyâca göre taksim olurdu. Müsâvî tarzda taksim olmazdı.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- de Benî Hâşim ile Benî Muttalib'e hisselerini vermiştir.

Hz. Abdullah İbn-i Abbâs -radiyallahu anh- diyor ki:

- " Hz. Ömer -radiyallahu anh- bize âid humüsten ancak dullarımızı evlendirecek, borçlarımızı ödeyecek mikdârı kabul etmemizi teklif etti. Biz de hissemizin bize verilmesini istedik. O da vermedi."

Hz. Ömer -radiyallahu anh- bu hususta Kur'an-ve fi'l-i Peygamberî -sallallahu aleyhi ve sellem- üzerine hareket etmiştir.

Irak ile Sûriye'nin fethini müteâkib askerler fetholu-

nan arâzinin askerlere taksimini talep etmişler, Hz. Abdurrahmân bin Avf -radiyallahu anh-, Hz. Zübeyr İbnü'l Avvâm -radiyallahu anh-, Hz. Bilâl -radiyallahu anh- de bu teklifte bulunmuşlardır. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de:

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ
سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ
رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠﴾

“ Onlardan yani, muhâcir ve ensardan sonra gelenler şöyle derler: “- Ey Rabbimiz! Bizî ve iman ile bizden evvel geçmiş olan kardeşlerimizi bağışla, imân etmiş olanlar için kalblerimizde bir kin bırakma. Ey Rabbimiz! Muhakkak ki sen, Raûf’un yani çok şefkatlisin, Rahîm’sin yani çok merhametlisin.”²⁶ âyet-i celîlesinden istinbât ile ensâl-i âtiyenin istifâde etmelerini düşünerek:

- “Şimdiki müslümanlara nasıl taksim edelim de, sonra geleceklere mahrûm edelim.” demiştir.

Bu fey’ meselesi ki, müslümanlar tarafından fetହolunan memleketlerdeki emvâl ve arâzîye âittir. Bu mesele ashâb zamanında da layıkıyla hallolunamadığı gibi, şimdiye kadar da tamamiyle hallolunamamıştır.

Bedir Harbi’nde düşmanı takib eden mücâhidler ganimetten fazla hisse alacaklarını söylemişler, Resûl-i

Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'le birlikte kalanlar da itirâz etmişlerdi.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١﴾

“Ey Resûlüm, sana harp ganimetlerinin kime âid olduğunu sorarlar. De ki: “- Bu ganimetlerin tak-
sîmi Allah’a ve Resûlü’ne âiddir. Onun için siz ger-
çekten mü’minseniz Allah’tan korkun ve birbirinizle
aranızı düzeltin, Allah’a ve Resûlü’ne itâat edin”²⁷
âyet-i celîlesi nâzil olunca bu ihtilâfı bertaraf etmiş ve
“Ganâimin münhasıran ve şahsen askerlere âid olduğu
fikrini bertaraf ile, zâbitlerin ganâimi taksîme şalahiyet-
leri olduğunu” meydana çıkarmıştır.

İmâm-ı Şâfiî -rahmetullâhi aleyh- Hayber arazisi'nin
fethinde Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-
Efendimiz'in taksîmine istinâd ediyor, halbuki sonra bü-
tün Arabistan fethedildiği halde askerlere taksim edil-
memiştir. Hz. Ömer -radiyallahu anh- ise nokta-i nazar-
rını kabûl ettirmiştir.

Bir ihtilâf da Fedek Bağı hakkında olmuştur. Hay-
ber'in Fethi'nden sonra Yahûdî olan Fedek ahâlisini,
Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz
müslümanlığa dâvet etmiş ve onlar da arâzinin yarısını
vermek sûretiyle sulh olmuşlardır.

Buhârî'nin beyânına göre, Peygamber -sallallahu
aleyhi ve sellem- Efendimiz, Fedek vâridâtından, kendi-

ne ve âilesine kifâyet miktarı ayırdıktan sonra, gerisini müslümanların mesâlih-i umûmiyyesine sarfetmiştir.

Bu sûretle Fedek üzerine Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in vaziyeti onun bir umûmî vakıf olması mâhiyyetini kaldırmış değildi. Hz. Ömer -radiyallahu anh- de:

مَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي
الْقُرْبَى وَ الْيَتَامَى وَ الْمَسَاكِينِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ كَى لَا يَكُونَ دَوْلَةً
بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَ مَا آتَيْكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَا نَهَيْكُمْ عَنْهُ
فَانتَهُوا وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٧﴾

"Allah'ın peygamberine kâfir memleketler ahâlisinden verdiği ganîmet Allah için, peygamber için, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Tâ ki, o mal, sizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet oimasın. Peygamber size ne verdi ise onu alın. Size neyi yasak etti ise ondan da vazgeçin. Allah'tan korkun; çünkü Allah şiddetli azâb sahibidir."²⁸ âyetine istinâden, fethedilen arâzinin mülk tanınmayacağını, bunların vakf-ı âmm olduğunu söylemişti. Fakat Fedek meselesinde arâzinin Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'e âid olduğunu ve onun hakkında verâsetin cârî olmadığı kanâatinde idi.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-:

- "Ebû Bekir -radiyallahu anh- zamânında ben, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in mütevellîsiydim

ve iki sene sonra irtihâlinde, Ebû Bekir -radiyallahu anh-'ın mütevellisi oldum. İki sene müddetle onun vâri-dâtını tahsile; Ebû Bekir -radiyallahu anh- ve Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in hareketi üzerine hareket ettim." demiştir.

Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Hazretleri muğayyebâta dâir olan esrârın bazısını bazı havâss-ı ashâbına haber verdiği gibi, Huzeyfe bin Yemân -radiyallahu anh-'a da pek çok esrârdan haber vermişti.

Bir gün Hz. Ömer -radiyallahu anh-, huzûrunda bulunan bazı ashâb-ı kirâm'a, "Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in fitne hakkında olan sözü hanginizin hatırındadır?" diye sormuş. İçlerinden Huzeyfe -radiyallahu anh-:

- "Yâ Emîre'l-Müminîn! Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-'in fitne hakkında olan sözü aynıyle benim hatırımdadır ki; kişinin, iyâl, mâl ve evlâdından ve komşusundan dolayı fitneye dûçâr olmasıdır. Bu misilli günâhlara, savm ve salât, emr-i bil-ma'ruf ve nehy-i anil-münker keffâret olur." diye cevâb vermiş.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-:

- "Murâdım o değil! Deniz gibi temevvüc edecek fitneyi soruyordum." dedikte;

Huzeyfe -radiyallahu anh-:

- "Yâ Emîre'l-Müminîn! Senin için ondan bir beis yok. Senin zamânında onun arasında bir kapalı kapı var." demiş.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-:

- "Bu kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı?" dedik-
te;

Huzeyfe -radiyallahu anh-:

- "Kırılacak." demiş.

- "Öyleyse artık kapanmaz." deyip, izhâr-ı teessüf
etmiş.

Tâbiin'den ve kibâr-ı muhaddisînden Ebû Vâil -rah-
metullahi aleyh- bu muhâvereyi Hz. Huzeyfe -radiyalla-
hu anh-'den rivâyet eyledikten sonra der ki:

- "Kapının, ne olduğunu Huzeyfe -radiyallahu anh-
'den sormıya körktük. Kibâr-ı eimme'den olan Mesrûk
-rahmêtullahi âleyh-'e sen sor dedik." O da sordu.

Huzeyfe -radiyallahu anh-:

- "Kapı, Ömer -radiyallahu anh-'dir." cevabını verdi.

Mesrûk dedi ki:

- "Ömer -radiyallahu anh- kapıyı biliyor muydu?"

Huzeyfe -radiyallahu anh-:

- "Sabahtan sonra akşamın geleceğini nasıl biliyor-
sa, onu da öyle biliyordu. Ben ona bir hadis-i şerif rivâ-
yet eyledim ki; mugâlata kabîlinden değildir."

KÖLELİKLE MÜCÂDELESİ

*H*z. Ömer - radiyallahu anh- Arabistân'da köleliği kâmilen ilgâya muvaffak olmuştur. Hz. Ömer -radiyallahu anh- riyâset makâmına gelir gelmez, irtidâd muhârebeleri esnâsında ele geçen erkek, kadın arab esîrlerini kâmilen serbest bıraktı. Eskiden bu gibi esîrler, köle ve câriye muâmelesi görüyordu.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- devrinde fetholunan memleketler binlerce mil vüs'atinde olduğu gibi, bu memleketlerde mukîm olan ahâlî milyonlara bâliğ idi. Bu memleketlerin bir kısmında esircilik câri idi. Fakat Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın zamânında Mısır gibi, Irak gibi memleketlerde hiç bir kimsenin esir ve köle muâmelesi görmesine imkân bırakmamış, İslâm Ordusu'nun ısrârı nazar-ı dikkate alınmamıştı. Gerçi İslâm askerleri kendileriyle dövüşen bazı Mısır köylerinin ahâlisini esîr ederek bunları Arabistân'a getirmişlerdi. Fakat Hz. Ömer -radiyallahu anh- bunları derhâl terhîs ederek memleketlerine iâde etmişti.

"Münâsebât-ı zevciyye neticesinde bir çocuk doğuran câriye, satılamaz. Yani, artık câriye muâmelesi gö-

remez." Bu kâide Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın âsârındandır. Daha önceleri bu gibi câriyeler satılır ve alınırdı. Müverrihler ve muhaddisler bu kaideyi Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın icthâdâtı arasında zikrederler.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, kölelerin serbestisini temin için diğer bir kaide daha tatbik etmiştir ki, buna "mükâtebe" denir. Bunun mânâsı, kölenin serbestisini satın almasıdır.

Bu kaideye göre köle veya câriye, efendisine muayyen bir meblâğî ödemekle serbestisini kazanır.

Kur'ân-ı Kerim'de "mukâtebe" den bahsetmektedir. Yalnız fukahâ, "mükâtebe"yi efendilerin arzûsuna vâbeste görürler. Hz. Ömer -radiyallahu anh- ise bunu mecbûrî addederdi.

İmâm-ı Buhârî -rahmetullahi aleyh- *Kitâbü'l-Mükâtebe*'de, Hz. Enes -radiyallahu anh-'ın kölesi olan Şîrin -radiyallahu anh-'ın "mükâtebe" taleb ettiğini, Hz. Enes -radiyallahu anh-'ın bunu reddetmesine mebnî, Hz. Ömer -radiyallahu anh-'ın:

وَلَيْسَتْ عَفِيفِ الدِّينِ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُعْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
وَالَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ
فِيهِمْ خَيْرًا وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَيْتُمْ وَلَا تَكْرَهُوا فَتَيَاتِكُمْ
عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِيَبْتِغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ
يُكْرِهِنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾

“Evlenmeye imkân bulamayanlar, Allah fazlından onların ihtiyacını giderinceye kadar, iffetli kalmaya çalışsınlar. Kölelerinizden mükâtebe isteyenleri de, eğer kendilerinde bir hayır biliyorsanız, hemen kitâbete bağlayın ve onlara Allah’ın size verdiği malından verin. Dünya hayatının geçici menfaatını kazanacaksınız diye câriyelerinizi fuhşa zorlamayın, hele iffetli olmak isterlerken...”²⁹ Nass-ı Cefîlini okuyarak, onu Şîrin -radiyallahu anh-'le “mükâtebe”ye mecbûr ettiğini beyân eder.

Hz. Ömer -radiyallahu anh- köleleri sofrasına dâvet ederdi. Ve şu sözleri söylerdi:

- *“Kölelerle yemek yemekten tiksinenlere lânet olsun...”*

Hz. Ömer -radiyallahu anh-, memûrlarının, hasta kölelerini ziyâret etmediklerini anlarsa, bu sebebe mebnî o memûru azlederdi.

Hiyre'nin Hz. Hâlid bin Velîd -radiyallahu anh- tarafından zabtında akdolunan muâhedede:

“İhtiyârlar çalışamayacak bir hale gelir, yâhut bir kazaya uğrar, yâhût servetlerini kaybederler de, milletdaşlarının yardımına muhtâç olurlarsa cizyeden muâf ve müslümânların memleketinde ikâmetleri müddetince onların yardımına nâil olurlar...” yazılmıştı.

VAHY-İ İLÂHÎ VE HZ. ÖMER

*N*amâz vaktinin keyfiyet-i îlânı meselesi mevzû-i bahs olduğu zamân Peygamber Efendimiz -sallallahu aleyhi ve sellem- Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in mutâlaasını kabûl etmişti.

Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in Bedir esîrleri hakkında dermeyân ettiği nokta-i nazar, sonra Vahy-i ilâhî ile teyyüd etmişti.

Resûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in zevcelerinin tesettüre riâyet etmelerini, Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in tavsiyesi üzerine, vahy-i ilâhî ile Hiçâb âyet-i nâzil olmuştu.³⁰

Münafıkların reisi Abdullah bin Ubey öldüğü zaman Makam-ı Nübüvvet'e lâyık ahlâk-ı aliyenin sevkiyle Hz. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Efendimiz cenâze namâzını kılmak istemişse de, Hz. Ömer -radiyallahu anh- buna îtirâz etmişti. Bilâhare

30. Hz. Ömer -radiyallahu anh-'in Cenâb-ı Hakk'dan muradına te-tabuk eden âyet-i kerimeler için bakınız. Sahih-i Buharî Tecrid-i Sarîh Terc. 2/346-352, 11/46-50 (Nâşir).

وَلَا تَصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ
كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾

“Onlardan nifâk üzere vefât eden hiçbir kimse üzerine sen ebeden namaz kılma ve onlardan hiçbirinin kabri üzerinde kıyâm etme. Zirâ onlar Allah’a ve Resûlüne küfrettiler ve fâsık oldukları halde ölüp gittiler.” âyet-i celîlesi nâzil olmuştu.³¹

Abdullâh İbn-i Abbâs -radiyallahu anh- der ki:

Hiz. Ömer -radiyallahu anh- isâbet-i fikriyyesi vec-hîle Kur’ân bugünkü şekilde toplanabilmiştir.

Arâzî-i meftuhânın sûret-i taksîmi, Hiz. Ömer -radiyallahu anh-’ın mutâlaası üzre; hizmet ve vazife esâsı üzerine taksîm ve tevzî usûlü kabûl olunmuştu.

- “Hiz. Ömer -radiyallahu anh- bir mesele hakkında benim mutâlaam şu merkezdedir dedi mi, o mesele mutlaka onun gösterdiği yolu takib ederdi.”

SÖZLERİNDEN BAZILARI

- ✓ "Sırrını ketmeden kendine hâkim olur."
- ✓ "Kalblerinizin nefret ettiği insânlardan sakınınız."
- ✓ "İnsanların en akıllısı, insanların harekâtını en iyi takdir edenlerdir."
- ✓ "Bugünün işini yârına bırakma!"
- ✓ "İş bir kere geri kalırsa, hiç bir vakit ilerlemez."
- ✓ "Şerri bilmeyen onun dâmına düşer."
- ✓ "Bir suâl soran adamın suâlinden, onun seviyye-i akliyyesini anlarım."
- ✓ "Dünyâya az meylet, hür yaşarsın."
- ✓ "Günâh işlemekten vaz geçmek, tevbe ile uğraşmaktan daha kolaydır."
- ✓ "Bana hatâlarımı gösteren adamdan Allah râzı olsun."

Bir vâize şu sözleri söylemişti:

- ✓ "Başkalarını ıslâh etmek için, önce kendinizi ıslâh etmeniz icâb eder."
- ✓ "Bir adamın şöhretine, görünüşüne aldanmayınız. Bir insânın namâz ve niyâzına bakmayınız. Aklına ve doğruluğuna bakınız." demişti.

